

Roger Deneef & Jo Wijnant

BOUTERSEM (BOUTERSEM): PASTORIE VAN DE SINT-HILARIUSKERK

DORPSSTRAAT 15, 3370 BOUTERSEM

► De in 1900
gebouwde pastorie
(foto R. Deneef,
1998)

Pastorietuin, circa 70 are, met typische dualiteit: een vlak, bij de pastorie aansluitend perceel, vroeger waarschijnlijk met een padenkruis, en daarnaast een 'landschappelijk' aangelegd perceel met nog enkele oude sierbomen (bruine beuk, varenbeuk).

De pastorietuin van Boutersem werd samen met verschillende andere pastorieën in de loop van de 19de eeuw, naar een heersende trend in de pastorale tuinarchitectuur, voorzien van een informeel,

'landschappelijk' aanhangsel en beplant met de daarbij gebruikelijke boomsoorten, exoten of kleur- en vormcultivars, vooral bruine beuk. Dit gedeelte is scherp afgescheiden van de rechthoekige geometrische tuin die bij het pastoriegebouw aansluit. Op de stafkaarten van 1893 en 1930 [zie pag. 97 en 99] wordt in dit perceel duidelijk een slingerpad aangegeven in de vorm van een '8'. In 1900-1901 werd het oude pastoriegebouw vervangen door het huidige (1) dat, in tegenstelling tot het oude, tegen de straat aan werd gebouwd. De nieuwe pastorie vertoont stijlkenmerken die nauw verwant zijn met die van de dienstgebouwen bij het nabijgelegen Nieuw Kasteel van Boutersem*:

De pastorie van de
Sint-Hilariuskerk van
Boutersem (percelen
392, 418 en 419)
in de 'Atlas cadas-
tral de Belgique'
door P.C. Popp,
1860

een bakstenen gebouw, de getrapte straatgevel met drie versmallende boognissen met daarin verdiepte vensters.

De 19de-eeuwse uitbreiding van de pastorietuin wordt momenteel intensief door een jeugdvereniging gebruikt, maar enkele opmerkelijke bomen hadden dit tot voor kort overleefd, zij het sterk gehavend: een varenbeuk (*Fagus sylvatica* 'Asplenifolia') met 228 cm stamomtrek en twee bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') met respectieve omtrek van 375 en 350 cm. Daarnaast zijn er nog drie zware taxussen (omtrek tussen 150 en 210 cm). Door overmatige betreding, kampvuurtjes... zijn de beuken er slecht aan toe, laatstgenoemde zelfs zo slecht dat hij in 1999 werd gerooid. Dankzij deze kapping kon de landschappelijke aanleg ook min of meer gedateerd worden; de aanplanting gebeurde in de periode 1850-1860.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 14 oktober 1998)

1. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 350, gerooid in 1999
2. varenbeuk (*Fagus sylvatica* 'Asplenifolia') 284
3. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 375, onder de ent, op 30 cm hoog, 580

NOTEN

- (1) Kadastrale opmetingsschets Boutersem 1902, nr. 6.

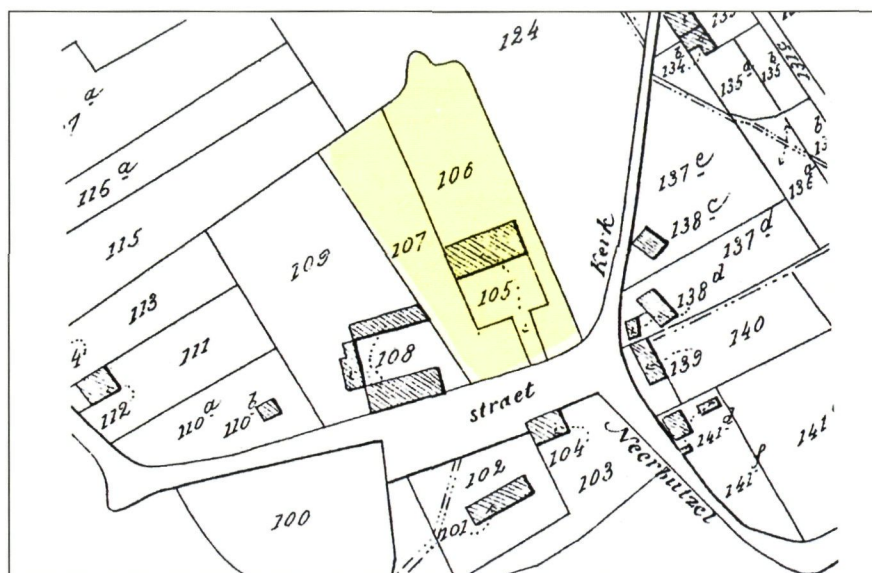

Roger Deneef

BOUTERSEM (BOUTERSEM): PASTORIE VAN DE SINT- MARTINUSKERK VAN BUTSEL

PASTORIESTRAAT 70, 3370 BOUTERSEM

Het pastoriegoed van Butsel (de percelen 105, 106 en 107) tegenover de kerk (101 en 102) op de 'Atlas cadastral de Belgique' van P.C. Popp, 1860

Pastorietuin, circa 50 are; 19de-eeuwse tuinmuur en enkele restanten van oude beplanting.

De "classicistisch getinte pastorijs" (1) van Butsel, een bak- en zandstenen dubbel huis, werd gebouwd aan het einde van de 18de eeuw. De Primitieve kadastrale indeling van het goed bestaat uit drie percelen: het huisperceel met binnenplaatsje en toegangsstrook (nr. 105), een tuinperceel (nr. 106) en een boomgaardperceel (nr. 107). Op de 19de-eeuwse militaire topografische kaarten is deze indeling ook duidelijk zichtbaar. De boomgaard strekte zich uit tot tegen de straat.

De restanten van de vroegere tuinaanleg beperken zich tot een bakstenen tuinmuur en een achttal oudere bomen achter in de tuin, waaronder een zomerlinde (*Tilia platyphyllos*) met 312 cm stamomtrek, en twee tamme kastanjes (*Castanea sativa*) met stamomtrekken van respectievelijk 265 en 248 cm. De twee Italiaanse populieren (*Populus nigra* 'Italica') zijn mogelijk overblijfsels van een oude randbeplanting.

NOTEN

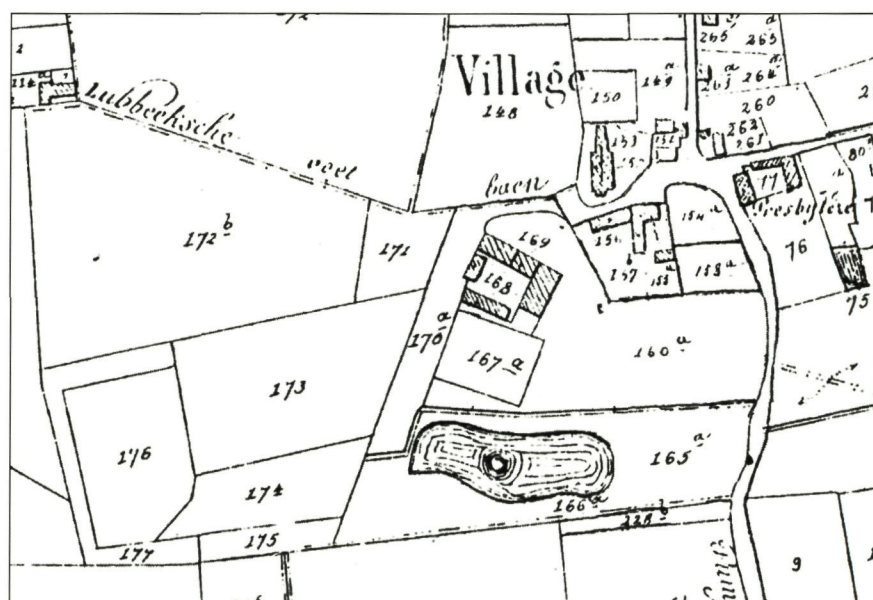
- (1) Aldus *Bouwen door de Eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen* – arrondissement Leuven, Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 48.

Roger Deneef, Herlinde De Jaeck, Jacques Halfants,
Lydie Mondelaers & Jo Wijnant

BOUTERSEM (KERKOM): HOF VAN KERKOM

KERKSTRAAT 12, 3370 KERKOM
(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► Het Hof van Kerkom in de 'Atlas cadastral de Belgique' door P.C. Popp, 1860, met de rond 1838 uitgegraven vijver met een rond eilandje

Park in landschappelijke stijl, circa 6 hectare, aangelegd in 1830-1840 rond het oude Hof van Kerkom; het hof werd verbouwd tot eclectisch kasteel en de tuin werd aanzienlijk uitgebreid en heraangelegd rond 1880; tijdens de Eerste Wereldoorlog heraangelegd naar ontwerp van J. Galoppin, in laat-landschappelijke stijl met, rond het kasteel, bloemperken en -corbeilles.

Van hof tot kasteel

In 1968, bij ruimsingswerken in de vijver bij het Hof van Kerkom, werden half vergane, grenen drainagepijpen opgedolven – overlangs gekleefde en uitgeholde stammen, die door houten pennen

met elkaar verbonden waren. Deze vondst is een indicatie van oude, mogelijk middeleeuwse, tuinbouwactiviteit. Het hof ligt op circa 50 m van de dorpskerk en is de voormalige zetel van één van de vier feodale jurisdicties van Kerkom (1). De vijver is pas in de 19de eeuw ontstaan. In de Primitieve kadastrale legger (2) was er slechts sprake van huis (een semi-gesloten vierkanthoeve), hof, weide, land en een stukje bos; een ongesofisticeerde landelijkheid die nog overeenstemt met het beeld op de Ferrariskaart (1771-1775), maar waarin spoedig verandering komt. Een kadastrale mutatieschets uit 1838 (3) toont hoe delen van de boomgaard (sectie C nr. 166) en een aangrenzend perceel land (nr. 165) worden omgezet in een vijver met een rond eilandje (nr. 166a), omringd door een perceel 'lustgrond' (165b).

het Hof van Kerkom, de vijver en de rustieke leuning in cement van één van de bruggen, rond 1920 vervaardigd door Frans Hendrickx, chauffeur van de familie Martens (foto O. Pauwels, 1999)

De vijver werd mogelijk niet om puur ornamentele redenen uitgegraven. Het Hof van Kerkom bevindt zich immers aan de dalrand van de Malendriesbeek, een bijloop van de Velpe, die ter hoogte van Kerkom een bijna 2 km lange strook veen heeft gevormd (4). Uit een provinciale enquête naar het voorkomen van turfstekerijen – de angst voor stilstaand water, bron van “*ongezonde uitwasemingen en funeste epidemieën*” (5), was minstens even groot als de behoefte aan goedkope brandstof – blijkt dat er in 1849 in Kerkom nog turf werd gestoken en de niet vergunde ontginningen in de eerste helft van de 19de eeuw waren legio (6). Mogelijk werd in Kerkom het aangename aan het nuttige gepaard want de vijver van het Hof van Kerkom (35 are 40 centiare groot) bevindt zich in deze veenstrook. De huidige

vijver beslaat een oppervlakte van ongeveer 1 hectare.

De siertuin die in 1838 wordt geregistreerd, werd waarschijnlijk aangelegd door de toenmalige eigenaar, notaris Philippe Janssens uit Tienen, die het goed enkele jaren eerder had gekocht. In hoeverre de perimeter van de vijver op de kadastrale mutatieschets van 1838 met de realiteit overeenstemde (7) valt niet met zekerheid uit te maken. De in 1838 weergegeven vorm blijft ook op de latere kadasterkaarten behouden, wat *in situ* zeker niet het geval was. De meer betrouwbare, eerste militaire topografische kaart, die de toestand van 1864 weergeeft, toont een 300 m lange en hoogstens 40 m brede vijver, die op twee plaatsen ingesnoerd en door brugjes overspannen is. Deze brugjes werden omstreeks 1920 vervangen door betonnen bruggen

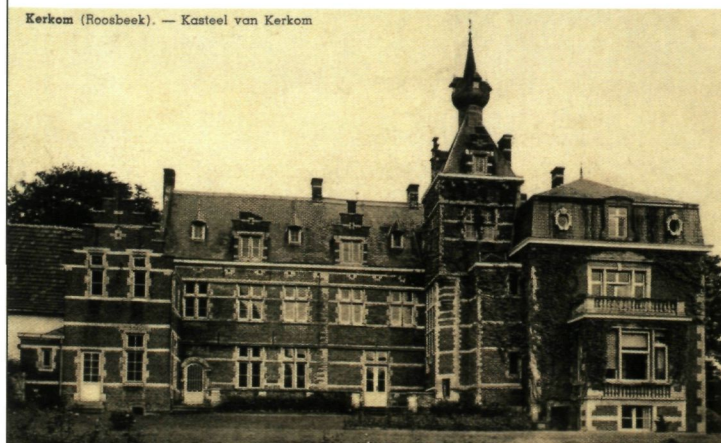

▲ Het ereplein en de oostgevel van het kasteel van Kerkom, waarvan het uitzicht bepaald wordt door de verbouwing van 1878 (foto O. Pauwels, 1999)

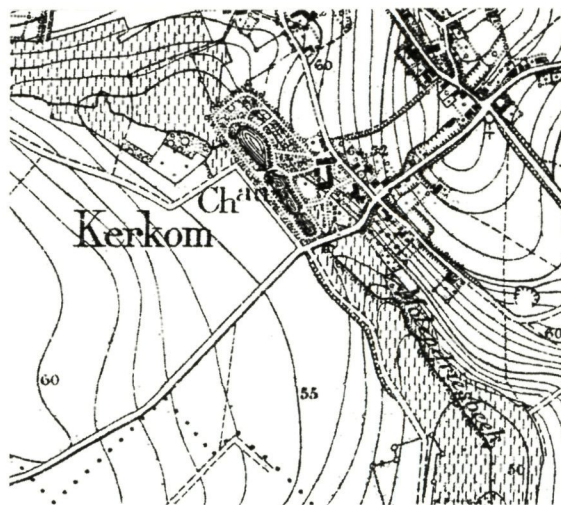
met rustieke leuning en uit cement (takimitaties), het werk van Frans Hendrickx, die tevens chauffeur was van de toenmalige eigenaars, de familie Martens.

De 'lusttuin' van notaris Janssens, zoals hij verschijnt op de topografische kaart van 1864 (een dubbel ingesnoerde vijver met twee brugjes en omgeven door een pad), vormde niet echt een geheel met het hoevecomplex, dat vooralsnog gesloten bleef met een eigen omheind tuinperceel (het Primitieve perceel 167). Ten noorden van het

▼ Eén van de twee aspecten van de naar het park gekeerde kasteel van Kerkom: het neotraditioneel aspect van de naar het park gekeerde gevels, na de verbouwing van 1913; de uitbouw met erker en mansardedak rechts van de toren is nu verdwenen (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek);

Kerkom (Roosbeek). — Kasteel van Kerkom

▲ Het kasteeldomein van Kerkom in 1908 op de militaire topografische kaart (ICM, 1923)

hof (perceel 173 op de Popp-kaart) bevond zich een omhaagde boomgaard van bijna 1 hectare. Het noordelijke gedeelte van het huidige park (perceel 176) was bebost, maar bos en boomgaard werden gescheiden door een open plek met enkele bomen. Door een aankoop in 1861 van een blok van 0,5 hectare, omvattende een huis met weide en bouwland, kon het park ook worden uitgebreid in zuidelijke richting, tot tegen de weg van Kerkom naar Boutersem. Het huis werd afgebroken en het hele blok (perceel 160a bij Popp) werd als 'lustgrond' bij het park ingelijfd. Het hofcomplex bleef grotendeels onaangeroerd en werd na het overlijden van notaris Janssens (1855) zeer onregelmatig of niet meer bewoond; bij de verkoop in 1877 van het Hof van Kerkom en de aanpalende gronden – een blok met een totale oppervlakte van 18 hectare – verkeerden de gebouwen in een verregaande staat van verval.

Het Hof van Kerkom onder de familie Martens

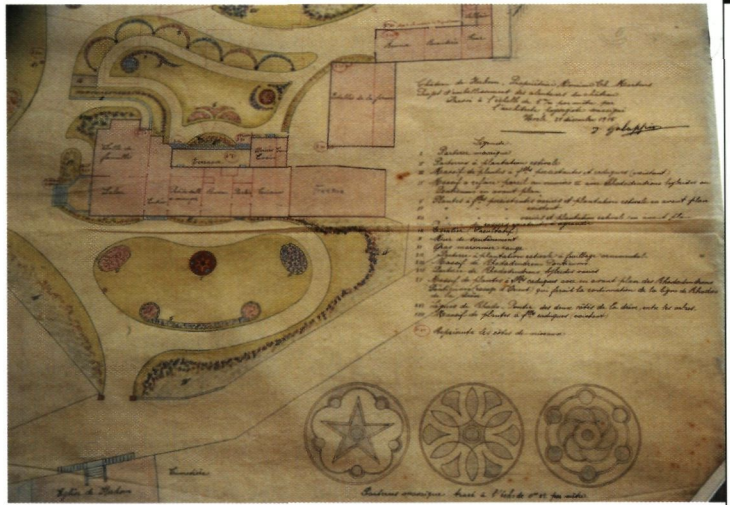
De nieuwe eigenaar was Edouard Martens (1831-1902), professor in plantkunde en chemie aan de Leuvense universiteit (8), zoon van Martin Martens (1797-1863), eveneens plant- en scheikundige, reorganisator van de Leuvense kruidtuin in 1838 (9). Professor Martens stortte zich met enthousiasme op het dorpsleven. Zo bouwde hij op eigen kosten een lagere school, bedoeld als tegenwicht voor de (door de schoolwet van 1 juli 1879)

7. KERKOM (Brabant) — Kerk en kasteel
Eglise et Château

▲ Het kasteel van Kerkom vanuit het zuiden op een prentbriefkaart uit het interbellum; de grote boom links in beeld — de rode paardekastanje op een van de detailplannen van Galoppin? — is verdwenen

▲ "Projet d'embellissement des alentours du château" van J. Galoppin (archief familie Martens, Kerkom) 27-12-1916 door

▼ "Projet d'embellissement de la partie ouest du château à l'emplacement des anciennes dépendances" door J. Galoppin (archief familie Martens, Kerkom)

gelaïciseerde gemeenteschool. Bovendien schreef hij ook een uitgebreide, postuum gepubliceerde monografie over Kerkom (10). Niet alleen het dorp, maar uiteraard ook de gebouwen van het Hof van Kerkom werden grondig onder handen genomen. De tuinindeling en de parkaanleg zouden later volgen; de stafkaart van 1893 geeft nog ongeveer hetzelfde beeld als die van 1864.

Op oude schetsen en kadastrergegevens verschijnt het Hof van Kerkom als een semi-gesloten hoeve-complex met een rechthoekige plattegrond en een woongedeelte waarvan de kern minstens teruggaat tot de 17de eeuw. De verbouwing van 1878 doet het rustieke, agrarische karakter van dit complex grotendeels teniet (11). De woonvleugel wordt 'gecastelliseerd': een verlenging naar het zuiden toe, eindigend in een perronachtige uitbouw; verhoging door een mansardedak met oeils-de-boeuf en typische rondbogige mansardevensters; een centrale, geaccentueerde deurtravee met balkon, vlakke vensteromlijstingen, hoekkettingen... en aanbouwsels zoals een remise en een broeikas. Na deze verbouwing werd het huis door zowel het kadaster als de inwoners van Kerkom als 'kasteel' omschreven (12).

Kasteel met twee gezichten

In 1913 – het kasteel was toen eigendom van Charles Martens, zoon van Edouard (13) – verdween ook het gesloten karakter van het Hof door

de afbraak van de zuid- en westvleugels. Vervolgens (14) werd ook de westelijke vleugel afgebroken en het kasteel naar het park opengelegd. Langs deze zijde kreeg het een grondige facelift, met een nieuwe torenvormige uitbouw en een nieuwe remise, dit alles in een neotraditionele stijl, met speklagen, steigergaten, kruisvensters, getrapte dakvensters en een korfboogdeurtje. Het domein kende toen ook een laatste uitbreiding door de aankoop van een dorps huis met omringende hof ten zuidoosten van het kasteel, in de hoek tussen de Kerkstraat en de steenweg naar Boutersem. Het nutsgedeelte van het domein (tuinierswoning, broeikas, boomgaard, moestuin) werd vervolgens in deze hoek ondergebracht. Uit de stafkaarten kan worden afgeleid dat tussen 1893 en 1908 ook de

tuin ingrijpende veranderingen onderging. Dit is in de eerste plaats merkbaar in het beboste noordelijke gedeelte, waar een net van, meestal gebogen, wandelpaden werd aangelegd.

De kronkels van Galoppin

Tijdens de Eerste Wereldoorlog maakte de tuinarchitect Jean Galoppin uit Ukkel een plan [zie pag. 16] op tot heraanleg van het domein van Kerkom. *Jean Joseph Antoine Galoppin* (1864-1941) (15) die rond 1930 ook het domein Leenberg te Lubbeek onder handen zal nemen, mag niet verward worden met *Emile-Edmond Galoppin* (1851-1919) (16), die het landgoed Groenenberg te Sint-Pieters-Leeuw ontwierp (17), evenals de Ambiorixsquare te Elsene en, als hoofd van de beplantingsdienst van de gemeente Schaarbeek, het Josaphatpark aldaar.

Het ontwerp van Jean Galoppin, gedateerd op 2 januari 1917, sloot waarschijnlijk aan bij de hoger beschreven neotraditionele verbouwing van de tuinzijde van het hof. De vijver behoudt grosso modo zijn oude vorm, maar krijgt een meer uitgesproken serpentinekarakter en twee eilandjes. De functie van de in 1914 aangekochte percelen ten zuiden van het kasteel wordt grafisch niet gedetailleerd maar ze worden globaal omschreven als "verger-serres". De paden krijgen een bochtig tracé (behalve de dreef ten noorden van het kasteel) en er wordt ook een toegang voorzien aan de Kerkomsesteenweg. De neotraditionele westkant van het kasteel zou volgens het plan van Galoppin het uitgangspunt worden van vijf, met streepjeslijnen aangeduide, visuele assen, die ook door de randbeplanting heen tot de buitenwereld, de weiden en akkers rond het park doordringen.

Het zuidelijk gedeelte van het park wordt gestoffeerd met alleenstaande bomen en kleine bomengroepjes, die naar het noordwesten verdichten in een vrijwel gesloten bosplantsoen. Opmerkelijk op het plan Galoppin zijn een achttal ronde tot lancetvormige, pointillistisch aangegeven, roodachtige vlekken die over het park verspreid liggen in de nabijheid van de paden; vier ervan liggen op de voornoemde vista's. Het gaat om corbeilles met inlegplanten zoals begonia. Op de helling tussen het kasteel en de vijver staat een tennisterrein ingetekend, precies op de plaats waar zich momenteel nog een tennisveld bevindt. Misschien is dit een latere toevoeging, want het dwarst twee van de ontworpen zichtassen maar, zoals uit een foto uit het familiearchief Martens blijkt, bevond zich op die plaats al vóór 1900 een

tennisveld. Het ereplein, langs de kant van de kerk, krijgt een grazige rotonde met bloemperken, waarvan één met een langgerekte boogvorm. De grote iep in deze rotonde blijft behouden (grijze vlek op het plan) en zal pas in 1969 gekapt worden. Aan de tuinzijde wordt een halfcirkelvormige parterre voorzien, waarvan de kern voor rozen bestemd was en de concentrische banden voor kruidachtige (inleg)planten. Deze parterre stelde heel wat onderhoudsproblemen en verdween eveneens in 1969. Het 'masterplan' van Galoppin werd voorafgegaan door minstens twee detailplannen, respectievelijk uit 1915 en 1916, die beide "*Projet d'embellissement*" als titel dragen en waarop detailvoorstellen worden weergegeven voor de aanleg van parterres, massieven, mozaïeken en corbeilles. Rechts onderaan op het plan van 1916 worden drie voorbeelden afgebeeld, die zo uit een modellenboek voor '*Gartenteppiche*' gecalculeerd zouden kunnen zijn (18).

Het plan van 1917 is zoals gebruikelijk een plattegrond maar de opgaande beplantingen worden 'liggend' voorgesteld, waardoor de indruk ontstaat van een vogelperspectief. Het bomenbestand op deze ontwerpschets ziet er over het algemeen opvallend jong uit, terwijl er toch al bijna een eeuw sprake is van een siertuin en er nu nog bomen voorkomen die ongetwijfeld veel ouder zijn dan 1917. Galoppin duidt enkele bomen aan die tot een duidelijk oudere leeftijdsklasse behoren, zoals de reeds vermelde iep op de esplanade voor het kasteel. In deze omgeving bevonden zich ook nog twee andere oude bomen, die op het plan Galoppin niet worden weergegeven: een bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') met een enorme kroondiameter, afgestorven rond 1970, en, tegen het kasteel aan, een zeer hoge spar (*Picea spec.* of *Abies spec.*). Aan de andere zijde van het kasteel, tussen de genoemde parterre en het tennisveld, markeert Galoppin een andere, nu verdwenen, iep ("gros orme"), waarvan hij zelfs de stamomtrek (425 cm) vermeldt. In de nabijheid van deze parterre wordt op het plan van Galoppin ook een rode bastaardpaardekastanje (*Aesculus x carnea*) aangeduid, inmiddels ook verdwenen. Nabij de meest noordelijke brug (onder de rechter brug op het plan Galoppin) is de groep oude platanen (*Platanus x hispanica*) zichtbaar waarvan er nog vier overblijven. Ook de oude tamme kastanje (*Castanea sativa*) bij het tennisveld figureert op het plan. In het noordelijke gedeelte van het park, rechts op de tekening, worden nog enkele grote bomen afgebeeld. Eén daarvan valt samen met een

◀ Het kasteel van Kerkom van over de parkvijver (foto O. Pauwels, 1999)

▲ De vijver met overbrugde versmalling bij het Hof van Kerkom (foto O. Pauwels, 1999)

monumentale groene beuk, die het eindpunt vormde van één van de twee (elkaar kruisende) overlangse zichtassen van Galoppin en die rond 1960 is afgestorven. Opvallend op het plan met betrekking tot deze zone is een grote, bultige, bleekbruine massa, die mogelijk een boomkruin of plantenmassief voorstelt maar misschien ook een niet uitgevoerde rotspartij (19).

Er werd geen beplantingsplan gevonden en een uitspraak over de aard van de door Galoppin voorziene aanplantingen is dan ook gewaagd. Het plan toont een grote variatie in vorm (bol-, kegel-, zuil of treurvorm), kleur en textuur. In het zuidelijk gedeelte vallen enkele groepjes van coniferen op, vermoedelijk blauwsparren (*Picea pungens* 'Glauc') en het plan wekt de indruk dat nagenoeg de helft van de beplanting uit coniferen bestaat, maar helemaal duidelijk is dat niet. In het huidige park komen er geen meer voor, maar uit diverse getuigenissen (20) blijkt dat er tijdens de laatste decennia nogal wat oudere coniferen verdwenen zijn. Bijzonder destructief was de storm van 14 november 1940, maar ook in een recent verleden (1988) zijn er nog coniferen gesneuveld, met name een grote moerascipres (*Taxodium distichum*) die bij de zuidelijk brug stond.

De huidige toestand

In hoever werd deze presentatietekening ooit uit-

gevoerd of zelfs maar in detailplannen omgezet? Als in de necrologie van Edouard Martens het domein rond de eeuwwisseling wordt beschreven als "*un parc de cinq hectares où croît une végétation puissante et variée avec ça et là de grands arbres, de ceux que l'on peut appeler séculaires à juste titre*", dan valt dit moeilijk te rijmen met het beeld dat op Galoppins tekening naar voren komt. Eeuwenoude bomen komen er momenteel niet meer voor. De op één na dikste boom van het domein is een Amerikaanse tulpenboom (*Liriodendron tulipifera*) met een stamomtrek van 379 cm, die in vooruitgeschoven positie op het gazon ten zuiden van het kasteel staat. Daarnaast staan, verspreid over het park, enkele gewone platanen en beuken, meestal bruine (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), en één zomereik (*Quercus robur*) met stamomtrekken van 300 cm en meer. Tot deze leeftijdsklasse behoort ook een majestueus maar in 1999 gestorven exemplaar varenbeuk (*Fagus sylvatica* 'Asplenifolia') met een stamomtrek van 357 cm. Aan de zuidwestrand zijn er nog enkele grauwe abelen (*Populus canescens*) – stamomtrekken van 263 tot 307 cm – terug te vinden, vermoedelijk overblijfselen van een rand- of perceelsgrensbeplanting. Opmerkelijk is ook een haagbeuk (*Carpinus betulus*) met 231 cm stamomtrek. Behalve deze laatste, is het onwaarschijnlijk dat deze bomen dateren van vóór de aankoop van het domein door Edouard Martens in 1877.

Tussen 1877 en 1930 werden een aantal merkwaaardige bomen aangeplant: ginkgo (*Ginkgo biloba*), Amerikaanse amberboom (*Liquidambar styraciflua*) en – op de westelijke oever van de vijver – een Chinese vleugelnoot (*Pterocarya stanoptera*), een uit China afkomstige, rond 1860 geïntroduceerde soort (21), met een stamomtrek van 357 cm (aan de stamvoet gemeten) vooralsnog de dikste van België. De bruine beukendreef die ten noorden van het kasteel de grens van het domein vormt, werd rond 1920 aangeplant ter vervanging van een oude iependreef die als een van de eerste slachtoffers van de iepenziekte was doodgegaan (22). In 1950 werd in militaire kringen de dringende noodzaak van een vlotte verbinding tussen de bases van Schaffen en Bevekom (Beauvechain) voelbaar en zie: door een tegen de wil van de eigenaars uitgevoerde wegverbreding en -rechttrekking van de Kerkomsesteenweg (23) werd een groot gedeelte van de moestuin en de boomgaard met 'fruitmuur' (het in 1914 aangekochte gedeelte) en de oude beplanting aan de zuidrand van het park vernietigd.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opnamen in 1989 [cursief] (24) en juli 1998 [vet])

1. Amerikaanse tulpenboom (*Liriodendron tulipifera*) 370/379
3. varenbeuk (*Fagus sylvatica* 'Asplenifolia') 357, gestorven in 1999
4. gewone beuk (*Fagus sylvatica*) 373
5. witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*) 289/315 met merkwaardig gezwel op gesteltak
9. Chinese vleugelnoot (*Pterocarya stenoptera*) 331/357(20)
12. grauwe abeel (*Populus canescens*) 292/304
16. ginkgo (*Ginkgo biloba*) 226/243
17. Amerikaanse amberboom (*Liquidambar styraciflua*) 216/245
23. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 371
26. gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*) 228/231
28. gewone plataan (*Platanus x hispanica*) 378/389

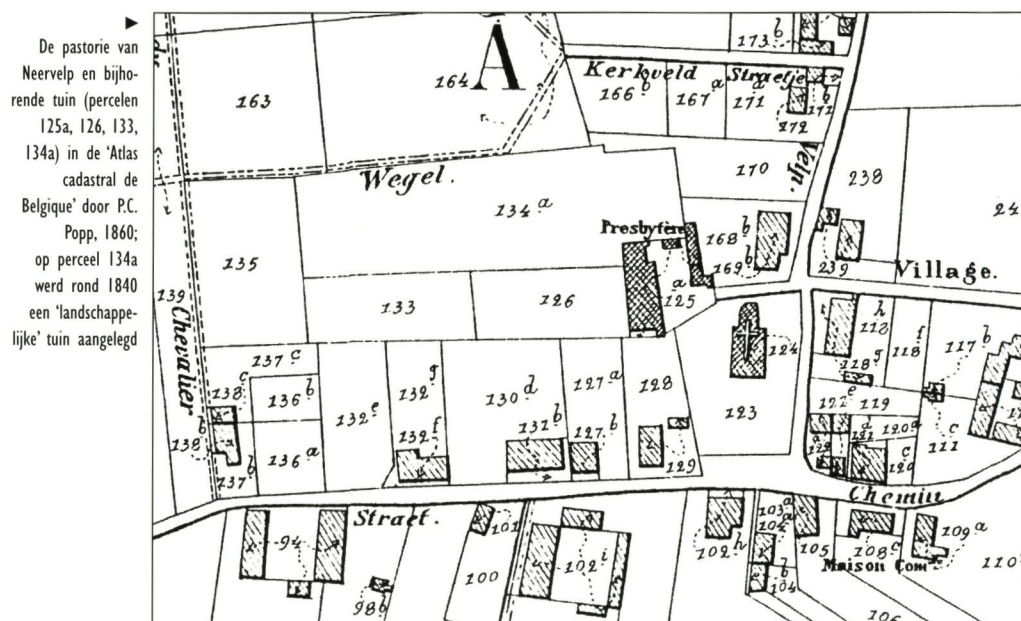
NOTEN

- (1) WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Glabbeek*, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1882), 1963, p. 96-97.
- (2) Primitieve kadastrale legger Kerkom, art. 119.
- (3) Kadastrale opmetingsschets Kerkom 1838, nr. 17.
- (4) SCHEYNS G., *Bodemkaart van België: kaartblad Lubbeek 90W*, 1957.
- (5) "miasmes insalubres" en "épidémies funestes"; cf. de omzendbrief van 10-8-1810 weergegeven in: DEL MARMOL J.-A.-L., *Dictionnaire de législation, de jurisprudence et de doctrine en matière de mines, minières, carrières, forges, haut-fourneaux, tourbières [...]*, Liège, Renard, 1857, p. 668.
- (6) STOCKMANS F., Gisements de tourbe dans la province du Brabant. Leur exploitation. *Bulletin du Musée royal d'Histoire naturelle de Belgique* 24(35), p. 20.
- (7) Dit geldt ook voor de kaart van Ph. Vander Maelen (blad 9/9, circa 1850) en die van Popp (1860).
- (8) Biografie van E. Martens in: HENRY L., *Edouard Martens, professeur de botanique à la faculté des sciences: note biographique* (Extrait de l'Annuaire de l'Université catholique, Louvain, Van Linthout, 1904, p. 19).
- (9) DE MAEGD C., Hortus Lovaniensis. Zijn geschiedenis en zijn gebouwen. De restauratie van de orangerie. *Monumenten & Landschappen* 3(4), 1984, p. 6-26.
- (10) Bestaande uit twee delen, waarvan we alleen het tweede deel konden vinden: MARTENS E., *Monographie de la paroisse de Kerkom en Brabant. 2ème partie: Histoire civile et sociale. Hagelandse Gedenkschriften*, 1913, p. 7-94.
- (11) Kadastrale opmetingsschets Kerkom 1879, nr. 21.
- (12) HENRY, *op. cit.*, p. 32. Zie ook de oudste kadastrale legger onder artikel 964, onder de nrs. 14 en 19.
- (13) Charles Martens (1866-1921), volgens de *Biographie nationale* (supplém., tome X, 1973, p. 555-561): musicoloog, componist, advocaat, letterkundige, filoloog en estheet, "un personnage encyclopédique".
- (14) Deze nieuwe configuratie wordt pas kadastraal geregistreerd in 1932 (kadastrale opmetingsschets Kerkom 1932, nr. 7), maar wordt al afgebeeld op een ontwerpplan van 2 januari 1917 van tuinarchitect J. Galoppin. In de memoires van Charles Martens, bijgehouden tot 1916, wordt het begin van de afbraak van de oude hoevegebouwen vermeld. Gabriëlle Martens, weduwe P. Halfants (geb. 1906, kasteel Gellenberg, Lubbeek), herinnert zich de afbraak van het hof en de heraanleg van de tuin in de periode 1916-1920.
- (15) Bron: bevolkingsregisters van de gemeenten Ukkel, Vorst, Schaarbeek, Sint-Pieters-Leeuw.
- (16) Vaak als Galopin gespeld. Zijn doodsbrief werd gevonden in de Centralisatiedienst van de Genealogische en Demografische Navorsingen in België v.z.w. te Schaarbeek.
- (17) CROMPHOUT G., Het kasteelpark Groenenberg. *Lewe* 10(1), 1991, p. 14.
- (18) Bijv. uit GÖTZE K., *Album für Teppichgärtnerei und Gruppenbepflanzung* (4. Aufl.), Erfurt, Ludwig Möller, z.d.; of HAMPEL W., *Teppichgärtnerei. 134 Entwürfe mit Angabe der Bepflanzung* (3. Aufl.), Berlin, Paul Parey, 1887.
- (19) Hier dient vermeld dat in een aantal privé-eigendommen in de omgeving – het Hof ten Dries en de villa van notaris Mertens te Glabbeek, de Zielenberg te Bierbeek (Lovenjoel) – ongeveer in dezelfde periode Lourdesgrotten werden gebouwd.
- (20) Onder meer van Jacques Halfants en de huidige eigenaar Michel Martens.
- (21) KRÜSSMANN G., *Handbuch der laubgehölze* (III), 1978, p. 61.
- (22) Volgens Gabriëlle Martens (cf. supra), waren deze iepen al in 1916 afgestorven en werd ook toen de bruine beukendreef aangeplant. Meestal echter wordt 1919 als het jaar aangewezen waarin de iepenziekte zich openbaarde (cf. *Larousse encyclopédie van het milieu*, 1984, p. 223).
- (23) De werken, aangevat zonder de wettelijke onteigeningsprocedure of toestemming vanwege de eigenaars, werden door de rijks-wacht stilgelegd, maar na enkele dagen weer hervat (getuigenis Michel Martens).
- (24) De bomen van Kerkom worden in het bestand 'Beltrees' vermeld onder de nrs. 4274 t/m 4283 (Vereniging Belgische Dendrologie).

BOUTERSEM (NEERVELP): PASTORIE VAN DE SINT-REMIGIUSKERK

VERTRIKSESTRAAT 1, 3370 NEERVELP

De pastorie van Neervelp en bijhorende tuin (percelen 125a, 126, 133, 134a) in de 'Atlas cadastral de Belgique' door P.C. Popp, 1860; op perceel 134a werd rond 1840 een 'landschappelijke' tuin aangelegd

Pastorietauin, circa 80 are, met typische dualiteit:
een bij de (in 1953 herbouwde) pastorie aansluitend vlak perceel (vroeger met een padenkruis) en een golvend, 'landschappelijk' aangelegd perceel met linden en een heuveltje met oude bruine beuken.

Op 14 februari 1939 schreef de toenmalige pastoor van Neervelp aan de voorzitter van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen dat het gemeentebestuur van plan was om "drie

schoone roode beukenboomen, staande in het gesloten park der pastorie" te verkopen, vermoedelijk om de renovatiekosten van het pastoriegebouw te bekostigen. In het inspectieverslag waarin de 'klassering' van de bedreigde bomen wordt aanbevolen, wordt gesteld dat het gaat om "prachtige boomen die op een kleine verhevenheid nevens elkander op korten afstand staan en den wilden tuin met zijne appelaars beheerschen". Het gaat bovendien om kaarsrechte bomen en "hun stam is effen, door geen enkelen knobbel of uitwas gemerkt" (1). De bomen hadden op dat moment stamdiameters van "omtrent" 100, 90 en 75 cm

Het “*gesloten park*”, in het uiteindelijke beschermingsbesluit (30 december 1942) “*warande*” genoemd, valt samen met het perceel 134a op de oude kadasterkaarten (2). In 1953 werd de oude pastorie afgebroken en vervangen door nieuwbouw, maar er zijn nog stukken oud metselwerk en nog een groot gedeelte van de oude tuinmuur bewaard. Bovendien is de tweeledige structuur die vele pastorietuinen in de regio kenmerkt nog duidelijk zichtbaar. Halverwege de 19de eeuw kregen tal van pastorietuinen naar de heersende trend in de tuinarchitectuur een informeel, ‘landschappe-lijk’ aanhangsel, dat beplant werd met de daarbij gebruikelijke boomsoorten, exoten of kleur- en vormcultivars, vooral bruine beuk (*Fagus sylvatica* ‘Atropunicea’). Dit gedeelte is meestal scherp afgescheiden van de rechthoekige, geometrische, vaak kruisvormig ingedeelde tuin die in de schaduw van het pastoriegebouw ligt. Soms worden deze 19de-eeuwse uitbreidingen door een slingerpad ont-sloten. Typerend in Neervelp is het heuveltje – circa 120 cm hoog – waarop de drie beuken staan. De aanleg van deze ‘warande’ met bruine beuken valt waarschijnlijk samen met een in 1850 geregistreerde verbouwing en vergroting van het pastoriegebouw (3). Dit vermoeden wordt min of meer bevestigd door de ‘dendrochronologie’: in oktober 1998 werd op de dikste van de drie beuken reuzenzwam waargenomen en om veiligheids-redenen werd deze boom onmiddellijk geveld. Zo kon worden vastgesteld dat dit exemplaar circa 150 jaar oud was.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname op 9 oktober 1998)

1. bruine beuk (*Fagus sylvatica* ‘Atropunicea’) 338, reuzenzwam, gekapt op 12-10-1998
2. bruine beuk (*Fagus sylvatica* ‘Atropunicea’) 284
3. bruine beuk (*Fagus sylvatica* ‘Atropunicea’) 327

NOTEN

- (1) Opgesteld na een terreinbezoek op 21-2-1939 door Léonce de Castillon, ‘briefwisselend lid’ van de Commissie (Archief KCML in Monumenten & Landschappen Vlaams-Brabant, Leuven: dossier *Boutersem (Honsel): landschap Drie beuken te Neervelp*).
- (2) In het beschermingsbesluit worden de beuken verkeerdelijk op perceel 125 gesitueerd.
- (3) Kadastrale opmetingsschets Neervelp 1850, nr. 9.

BOUTERSEM (ROOSBEEK): HET KASTEEL VAN ROOSBEEK

KASTEELSTRAAT 54, 3370 ROOSBEEK
(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De grafsteen van Rodolf de Navarro (of Navarra), 'conseil de guerre', kwartiermeester van het Spaanse leger in de Nederlanden, etc., tegen de buitenmuur van het hoogkoor van de Sint-Annakerk van Boutersem; het huidige kasteel van Roosbeek werd door hem opgetrokken in 1640-1650 (foto O. Pauwels, 2003)

Dorpskasteel met watermolen, verbouwd tot hof van plaisantie in het midden van de 17de eeuw; aanleg siertuin (bijna 6 hectare 'lustgrond' en 'lustvijvers') rond 1820; geen uitgesproken heraanleg in landschappelijke stijl tijdens de 19de eeuw, veeleer accentuering van grote assen; weinig restanten van oude beplantingen.

Wie vandaag het kasteeldomein van Roosbeek bezoekt (1) zal in de huidige toestand met moeite de flatterende beschrijving ("*de beaux jardins*") van Wauters (2) herkennen. Van formele elementen en oude aanplantingen is – voor zover we konden nagaan – nauwelijks sprake. De oudste bomen – vooral platanen (*Platanus x hispanica*) met stamomtrekken tot 3 m – bevinden zich aan de oostzijde van het kasteel. De toegangsreef die vanuit het zuidwesten, vanaf de Moffelstraat, naar het

kasteel toeloopt bestaat uit jonge zomereiken (*Quercus robur*) met stamomtrekken van minder dan 2 m. De meest aanplantingen – witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*), hemelboom (*Ailanthus altissima*), bontbladige cultivar van gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii'), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), fijnspar (*Picea abies*) – zijn relatief jong en bestaan voor een groot gedeelte uit canadapopulier (*Populus x canadensis*). De grote vijver waarvan Wauters gewag maakt vervierdubbelde in oppervlakte ergens tussen 1930 en 1950 – toen de hele Blauwschuurweide ("Blaes schuer Weide" op de Primitieve kadasterkaart) én de "kasteelbenden" tussen het kasteel en de watermolen op de Velpe, circa 300 m stroomafwaarts, in vijver werden omgezet.

Het kasteel, dat aan de oorsprong ligt van het bestaande gebouw (3), werd opgetrokken door Rodolf de Navarro (of Navarra), 'conseil de guerre', kwartiermeester van het Spaanse leger in de Nederlanden, gouverneur van het kasteel van Kortrijk... (4) in 1640-1650, ongeveer op hetzelfde ogenblik dat Jean-Jacques de Caestre het neerhof bij de oude donjon van Boutersem* 1,5 km naar het westen ombouwde tot een barokkasteel. De watermolen met zijn reservoir, het Primitieve perceel 58 (1 hectare 66 are 60 centiare), vormde misschien het historische aanknopingspunt voor het omgrachte hof van plaisantie en genetisch gezien zou men hier van een vroeg voorbeeld van een 'molenvijverpark' kunnen spreken (5). Een schetsmatige afbeelding van het kasteel omstreeks 1650 staat in een van de kaartboeken van de abdij van 't Park te Heverlee (Typographieboek TB, F. 70). Op de Ferrariskaart (1771-1775) vormt het gebouwencomplex een naar het zuidoosten gekeerde U en de hoofdtoegang naar het domein was een met bomen beplante, 500 m lange en rechte dreef. Van deze dreef valt in het begin van de 19de eeuw geen spoor meer te bekennen. Links van het kasteel bevond zich een grote boomgaard (het latere perceel 54) met een vijvertje (nr. 55), aan de rechterkant een omheinde tuin met padenkruis en, daarachter, een korte dreef die naar de watermolen leidde. In vergelijking met bijvoorbeeld het domein van Kwabeek* te Verrijck erg eenvoudig en sober.

De indruk van soberheid wordt nog versterkt door de vorm van de grote, langwerpige vijver, die langs één zijde nog grotendeels bepaald wordt door de loop van de Velpe. Intrigerend is het rechthoekige schiereilandje in de grote vijver, dat als perceel 57,

▲
Het kasteel van
Roosbeek vóór
1914
(collectie Blockx-
Meulemans,
Lubbeek)

"lustgrond", op de Primitieve kadasterkaart (1824) overleeft en pas in 1842 wordt afgevoerd (6). In de Primitieve kadastrale legger wordt voor bijna 3,5 hectare "lustgrond" opgegeven, naast een grote "lustvijver", een perceel "hof" (nr. 53, 7 are groot) en het "speelhuis". Als eigenaar wordt baron Gaspar "Deloen" genoemd, in feite: Gaspar Louis Joseph de Loën d'Enschede (1810-1851). Hij was de zoon van François Joseph de Loën, voormalig kapitein in het Oostenrijkse leger, die onder Willem I belangrijke functies vervulde en bij de hoeve van Nieuwland te Aarschot (Gelrode) rond 1810 een kasteeltje bouwde (7). Dat het goed door de Loën vooral of uitsluitend als 'speelhuis', om te overzomeren, gebruikt werd, zou men kunnen afleiden

▼
Het kasteeldomein
en de watermolen
van Roosbeek op
de Ferrariskaart
(1771-1775)

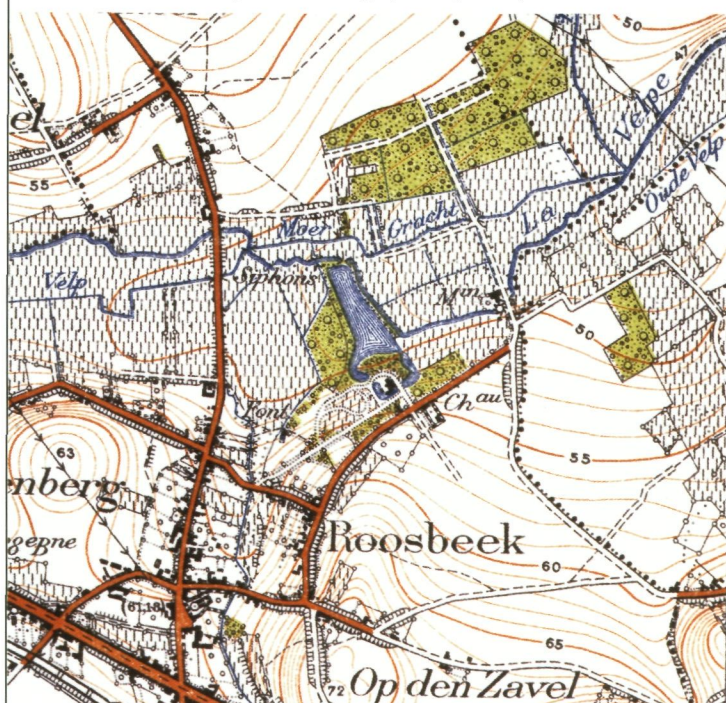
► Het kasteeldomein en de watermolen van Roosbeek anno 1824 op de Primitieve kadastrale kaart (archief Kadaster Brabant, Brussel)

uit het opgegeven domicilie (Mons-Bergen) en uit de geboorteplaatsen van zijn kinderen.

Als we het kadaster en ook de topografische kaart van Vander Maelen (1845-1850) mogen geloven, werden rond 1840 enkele ingrijpende veranderingen doorgevoerd die, de tijdgeest in aanmerking genomen, vreemd genoeg tenderen naar een strakkere geometrie, onder meer door het doortrekken van enkele zuidwest-noordoost gerichte assen,

▼ Het kasteeldomein van Roosbeek en de dorpskern in 1930; het park ten zuidwesten van het kasteel vertoont een bescheiden landschappelijke aanleg, de vijver heeft nog zijn oude vorm (ICM, 1937)

parallel aan de Kasteelstraat. Deze configuratie is nog zichtbaar op de militaire topografische kaart van 1893 (ICM, 1896), maar op de kaart van 1908 (ICM, 1923) heeft de slingerende lijn op bescheiden wijze haar intrede gedaan in de beboste zone ten zuiden van het kasteel, dat overigens naar ontwerp van Joris Helleputte in 1882-1884 grondig en met weinig respect voor de historische authenticiteit was verbouwd (8). Aan de Kasteelstraat in het zuiden van het domein werd, naast de oude toegang, een tweede toegang gemaakt, die een progressieve, pittoreske benadering van het kasteelcomplex mogelijk maakte. De auteur van deze verandering was ridder Philippe de Wouters de Bouchout, die in 1905 eigenaar was geworden (9). In 1946 wordt het kasteeldomein door zijn erfgenamen verkocht aan een houthandelaar en misschien verklaart dat het huidige uitzicht (10).

NOTEN

- (1) Wie daar althans de kans toe krijgt (wij niet).
- (2) WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Glabbeek*, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1882), 1963, p. 107.
- (3) Vier afbeeldingen in: DOUXCHAMPS H., *La famille de Wouters d'Oplinter* (II). Bruxelles, Association familiale de Wouters, p. 548-549.
- (4) Zie de grafsteen tegen de buitenmuur van het koor van de kerk van Roosbeek.
- (5) Cf. het Berkenhof*, Papiermoleken*, het Groot Park (Salve Mater)* te Bierbeek en het Nieuw Kasteel* van Boutersem.
- (6) Kadastrale opmetingsschets Roosbeek 1842, nr. 4.
- (7) POPLIMONT C., *La Belgique héraldique*, VI, Paris, Henri Carion, 1866, p. 392-394.
- (8) MAES K. e.a., *Joris Helleputte, architect en politicus, 1852-1925. Deel II: oeuvre catalogus*, Leuven, Universitaire Pers, Kadoc, 1998, p. 37-39.
- (9) DOUXCHAMPS, *op. cit.*, p. 547.
- (10) Over de exploten van diezelfde houthandelaar te Perk, Rotselaar, Veltem, Winksele, Boutersem, Lubbeek en ook Roosbeek, lezen we in diverse nummers van het *Maandelijks Bulletin van de vereniging voor het Behoud van Natuur en Stedenschoon* (jaargangen 1925, p. 193 en 1926, p. 11, 92 en 111) verontwaardigde commentaren.

Roger Deneef &
Greta Paesmans

BOUTERSEM (ROOSBEEK): GOED VAN PETEN

LUBBEEKSTRAAT 11, 3370 ROOSBEEK
(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De villa van Peten
niet lang na de
heropbouw in
1919-1920
(collectie Blockx-
Meulemans,
Lubbeek)

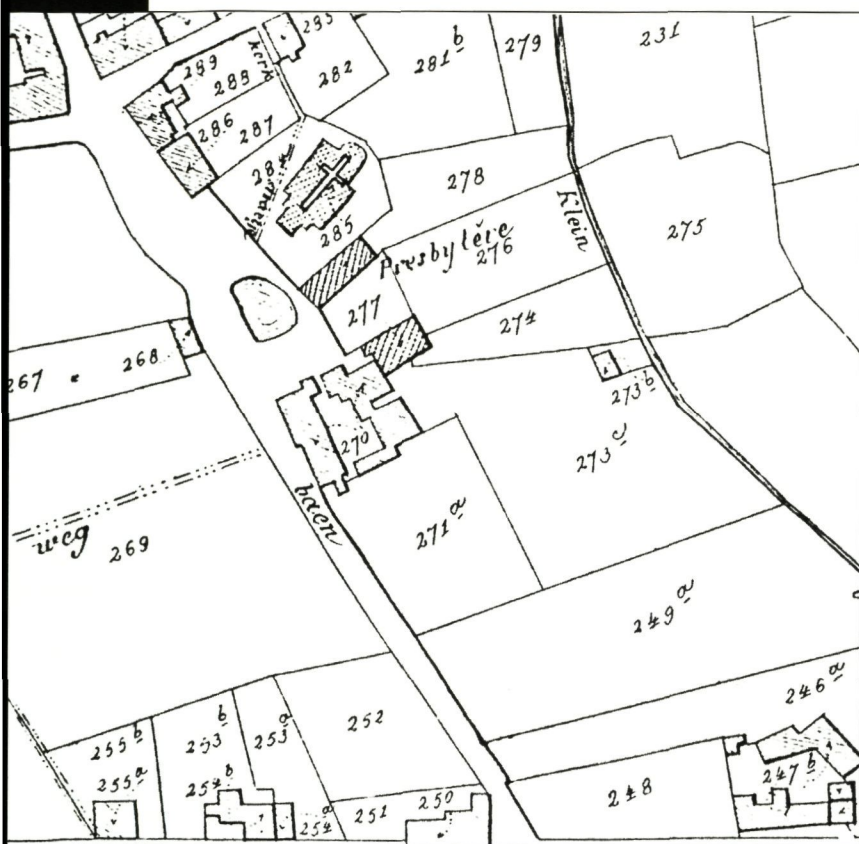

Informeel 'herenboerentuin' (31 are) aangelegd circa 1860 rond een tot villa verbouwde hoeve, met groentekelder en beplantingsheuvel; na een brand in 1914 heropgebouwd als een eclectische villa; enkele monumentale bomen uit oorspronkelijke beplanting.

Marcus Peten wordt omstreeks 1830 in de Primitieve kadastrale legger omschreven als pachter. Hij was eigenaar van de hoeve die aanleunde bij de pastorie van Roosbeek* en die met de aanhorigheden (huis, hof, schuur en boomgaard) 65 are besloeg. Vanaf 1859 maakte ook een brouwerij deel uit van het eigendom, namelijk het gebouwtje (perceel 273b) aan de Kleine Beek (ook

Vloedgracht genoemd). Bovendien werd dan ook een belendend perceel van 41 are bouwland aangekocht (nr. 249a), waardoor de aanleg van de 'lusthof' in zijn huidige vorm mogelijk werd. Het complex werd daarna diverse keren (1) verbouwd. In 1914 werd het grotendeels door brand vernield en in 1919 in zijn huidige vorm heropgebouwd. De gesloten hoeve van vóór de brand ruimde plaats voor een riante, eclectische villa met een torentje, met onder meer renaissance- en cottage-elementen. De architectuur is vooral naar de tuin toegekeerd en aan die zijde ook pittoresk uitgewerkt (erkers, risalieten met gelobde bogen, pseudo-vakwerk...). De voormalige oostvleugel van de hoeve werd heraangekleed tot remise en stallen. In de kadastrale legger verschijnt de term lusthof als omschrijving voor het nieuwe, langwerpige perceel

▲ De hoeve van Peten (perceel 270) naast de nog niet verbouwde pastorie (perceel 277) van Roosbeek in de 'Atlas cadastral de Belgique' door P.C. Popp, 1860; de 'lusttuin' van Peten zal enkele jaren later ontstaan door de samenvoeging van de percelen 271a en een deel van 249a; op perceel 275, aan de overkant van de beek, zal door de pastoor rond 1880 een kleine landschappelijke tuin met vijver worden aangelegd

271d (31 are 10 centiare) ten zuiden van het gebouwencomplex.

Uit enkele elementen kan echter worden afgeleid dat er al lang vóór de wederopbouw sprake was van meer dan een ordinaire hofstee. De hoeve van Peten was een stoeterij die, naar verluidt, een niet onbelangrijke rol gespeeld zou hebben bij de ontwikkeling van het 'Belgisch Trekpaard' (2). In de lijst van kampioenen van de nationale prijskampen duikt de naam Clement Peten ettelijke keren op – 1893 en 1932 voor hengsten; 1925, 1927, 1929, 1930, 1935, 1939 voor merries. De kampioenhengst van 1932, kleinzoon van moederszijde van de bekende Albion d'Hor, stamvader van een ras met een "zeer sterk bespiede achterhand" maar "iets vette knieën", heette Coctail de Velm (3). De heropbouwer van Roosbeek was Clement Peten uit Velm bij Sint-Truiden, waar hij een kasteelvilla en zijn belangrijkste stoeterij had (het voormalig instituut Onze-Lieve-Vrouw-Rozenkrans in de Halingenstraat 76), omringd door een landschappelijk parkje (4).

Het heuveltje dat een bijna centrale plaats inneemt in de Roosbeekse tuin wordt gevormd door een

met aarde afgedekt, bakstenen tongewelf, 8 bij 4 m, met twee verluchtingsgaten aan de westzijde en een verzonken buitentrapp en toegang aan de oostzijde. Het gaat om een *groentekelder*, een uitzonderlijke constructie die min of meer lijkt op deze die zich in het Klein Park (Ave Regina)* te Bierbeek (Lovenjoel) bevindt en die mogelijk rond 1860 (na de bouw van de brouwerij) of misschien gelijktijdig met een in 1878 geregistreerde verbouwing werd aangelegd.

Tekenend voor deze bijzondere status van de familie Peten zijn ook enkele sporen van architecturaal reliëf (plantheuveltjes) en van oude beplanting in de siertuin: een bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') met 444 cm stamomtrek – een uitzonderlijke maat die verband houdt met de lage vertakking – en een prachtig exemplaar van een laag en zwaar vertakte hangende zilverlinde (*Tilia x petiolaris*) met 340 cm stamomtrek. Onder de hoogstammige beplanting, die zich grotendeels aan de straatzijde bevindt, zijn er enkele jongere exemplaren van minder courante soorten aanwezig, vooral een zwepenboom (*Celtis occidentalis*), met 162 cm stamomtrek bij de dikste geregistreerde exemplaren voor België (5).

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 14 oktober 1998)

1. zwepenboom (*Celtis occidentalis*) 162
2. bontbladige cultivar van gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii') 235
3. zilverlinde (*Tilia tomentosa*) 340
4. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 444

NOTEN

- (1) Geregistreerd in de Kadastrale opmetingsschetsen Roosbeek, 1878, nr. 1 en 1895, nr. 1.
- (2) Volgens BEYLEMANS L., Oude hoeve van de familie Petens, *Velpelven* nr. 4, 1997, p. 138-139.
- (3) VAN DEN ABBEELE O. & DAMEN P., *Het Belgisch trekpaard 1885-1985*, Antwerpen, Eeuwfeestcomité van het Belgisch Trekpaard, p. 49, 51, 55, 69-71.
- (4) C. DE MAEGD & VAN DEN BOSSCHE H., *Inventaris historische tuinen en parken van Vlaanderen: Gingelom, Halen, Herk-de-Stad, Nieuwerkerken, Sint-Truiden* (M&L Cahier 8), Brussel, Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, 2003, p. 204-206.
- (5) BAUDOUIN J.C. e.a., *Bomen in België. Dendrologische inventaris 1987-1992*, Stichting Spoelberch-Artois i.s.m. de Belgische Dendrologische Vereniging, 1992, p. 346-347.

Roger Deneef

BOUTERSEM (ROOSBEEK): PASTORIE VAN DE SINT-ANNAKERK

LUBBEEKSTRAAT 13, 3370 ROOSBEEK

► Achter het witte hoekgebouw op de voorgrond: de kerk en de pastorie van Roosbeek vóór wereldoorlog één; uiterst rechts een stukje van het huis van Peten dat in 1914 door brand werd vernield (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

Interessante pastorietuin, 55 are, met typische dualiteit: een bij de pastorie aansluitend blok boomgaard-moestuin en, aan de overkant van de Kleine Beek, een in 1878 'landschappelijk' aangelegd perceel 'lustgrond' met ringvormige vijver, brugje en sierbomen (bruine beuken en varenbeuk).

De pastorie van Roosbeek (perceel 277 op de kadasterkaart) [zie pag. 124] bevindt zich tussen de Sint-Annakerk en het goed van Peten*. Het kerkhof, tussen de kerk en de pastorie, vormt als het ware de voortuin. De pastorie is een L-vormig bak- en zandstenen gebouw (1); het lange been van de L, evenwijdig met de kerk, is grotendeels 18de-

eeuws. In 1877-1878 werden de gevels aan de tuin- en de straatzijde grondig verbouwd en werd ook het korte been van het huidige L-vormige grondplan toegevoegd (2). Op de oude topografische kaarten zijn geen details zichtbaar over de indeling en het gebruik van de Primitieve tuinpercelen (nrs. 274, 276, 277). Uit de kadastrale legger blijkt echter dat het gaat om de functionele drie-eenheid: "land" (nr. 274), "hof" (nr. 276, ongetwijfeld de moestuin) en "boomgaard" (nr. 278).

Het perceel 277 omvat, naast het "pastoorshuis" en een bijgebouw dat los van de pastorie tegen de hoeve Peten was aangebouwd, ook een niet bebouwd gedeelte, zoiets als een binnenplaats. Binnen dit gedeelte van het goed komen, op een taxus na, geen oude bomen voor. Een glimp van de

▲
De pastorietaan
van Roosbeek
(foto O. Pauwels,
2003)

traditionele tuincultuur is nog merkbaar langs de noordelijke tuinmuur (leiperelaars en leidraden).

Bij het pastoorsgoed hoort ook een perceel oorspronkelijk bouwland (nr. 275, 19 are groot) aan de overzijde van de Kleine Beek (ook Vloedgracht genoemd), waarvoor eveneens in 1878 een bestemmingswijziging wordt geregistreerd: voortaan wordt het als “*pastoorijhof*” omschreven. De verbouwingcampagne van 1877 betrof dus niet alleen het pastoriegebouw maar ook de tuin en beantwoordt aan een regionale trend. De pastorietaan van Roosbeek werd, zoals op vele andere plaatsen in de regio, voorzien van een informeel, landschappelijk aanhangsel en beplant met de daarbij gebruikelijke boomsoorten, exoten of kleur- en vormcultivars, vooral bruine beuk (*Fagus sylvatica* ‘*Atropunicea*’). In Roosbeek werd bovendien gebruikgemaakt van de beek. Op het perceel 275 werd een vijver gegraven of, juister gezegd, een brede, D-vormige ringgracht rond een eilandje, die via een afleidingskanaaltje van water werd voorzien; het water werd via een tweede kanaaltje enkele tientallen meters stroomafwaarts opnieuw in de beek geloosd. Deze structuur bestaat nog steeds, maar ongeveer de helft van de ringgracht is verland.

Van het brugje vanuit de oude tuin over de beek zijn nog de bakstenen landhoofden aanwezig en het bakstenen brugje over het toevoer kanaal is nog

ongeschonden. Verspreid over het perceel 275 komen een vijftal groepjes van taxussen voor, die waarschijnlijk een wandelcircuit signaleren. De boom-etage wordt in de eerste plaats gevormd door vijf bruine beuken met stamomtrekken tussen 277 cm en 308 cm. Opmerkelijk is een cultivar die we ook noteerden in de pastorietaan van Boutersem*, met name varenbeuk (*Fagus sylvatica* ‘*Asplenifolia*’), hier een kwijnend exemplaar met slechts 147 cm stamomtrek, maar vermoedelijk even oud als de bruine beuken. Waarschijnlijk vormen de taxussen, de bruine beuken en de varenbeuk de beplanting die bij de uitbreiding van de pastorietaan in 1878 werd aangebracht. De struik-etage bestaat vooral uit sneeuwbes (*Symphoricarpos albus* var. *laevigatus*), hazelaar (*Corylus avellana*) en boerenjasmijn (*Philadelphus coronarius*). Langs de beek staan enkele zomerlinden (*Tilia platyphyllos*) die – gezien hun stamomtrekken (tussen 200 en 260 cm) – vermoedelijk tot een jongere generatie behoren.

NOTEN

- (1) *Bouwen door de Eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen – arrondissement Leuven, Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 337.*
- (2) Kadastrale opmetingsschets Roosbeek 1878, nr. 1.

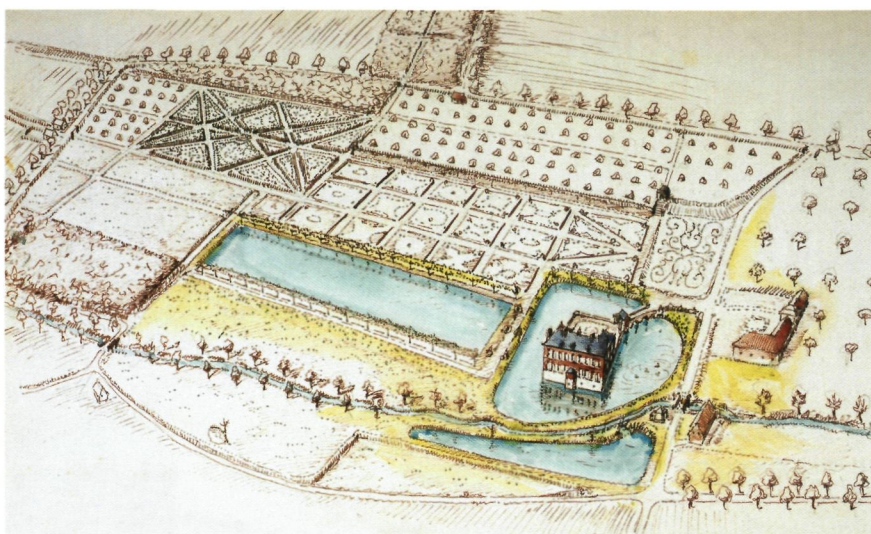

*Roger Deneef, Georges Buelens, Jo Wijnant,
Jacques Halfants & Chris De Maegd*

BOUTERSEM (VERTRIIK): KASTEEL VAN KWABEEK

GEMEENTEHUIS BOUTERSEM, NEERVELPSESTRAAT 11,
3370 BOUTERSEM

► Het kasteeldomein
van Kwabeek rond
1770 in vogel-
perspectief;
reconstructietekening
naar de Ferraris-
kaart (1771-1775)
door J. Halfants

Domein van 16,5 hectare (gebouwen en 'sterrenbos' inbegrepen), in oorsprong hoog-hof-neerhof met watermolen en molenvijver; klassieke 18de-eeuwse dalbodemsite, heraangelegd in vroeg-landschappelijke stijl rond 1830-1835, maar met behoud van rechtlijnig-geometrische patronen (parterres) en omkadering; heraanleg rond 1900 in laat-landschappelijke stijl; sinds 1980 gemeentelijk eigendom; ijs- en groentekelders, talrijke oude bomen.

Kwabeek aan het einde van de 18de eeuw
Toen in 1980, één jaar na het tragische overlijden van barones Thérèse Ernst de Bunswyck, het domein van Kwabeek – in totaal 133,5 hectare (1) – door de erfgenamen te koop werd gesteld, kocht de gemeente Boutersem, op zoek naar een nieuw gemeentehuis, na enige aarzeling lot 1 op, met name het kasteel met 6 hectare park en vijver. De andere loten kwamen in andere handen terecht, niet alleen de landbouwgronden maar ook essentiële onderdelen van het domein, zoals een tuinpaljoen, een hoeve- en watermolencomplex, een bij het park aanleunend bosperceel, in feite het voormalige 'sterrenbos', waarin zich ook een ijskelder bevindt. De andere 142 loten werden opgekocht door privé-eigenaars. Men zou kunnen stellen dat

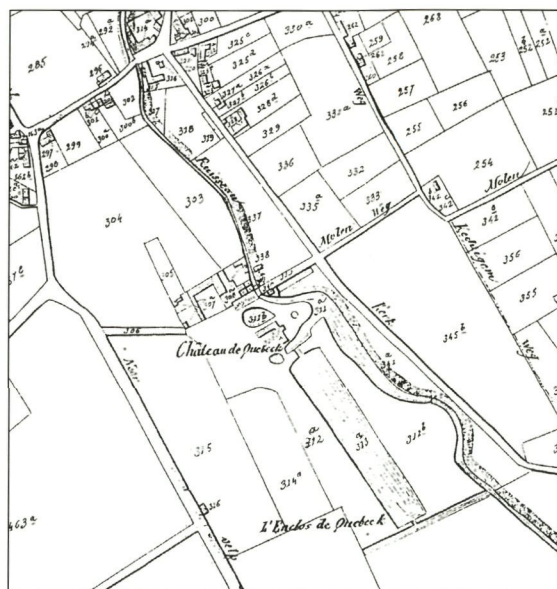
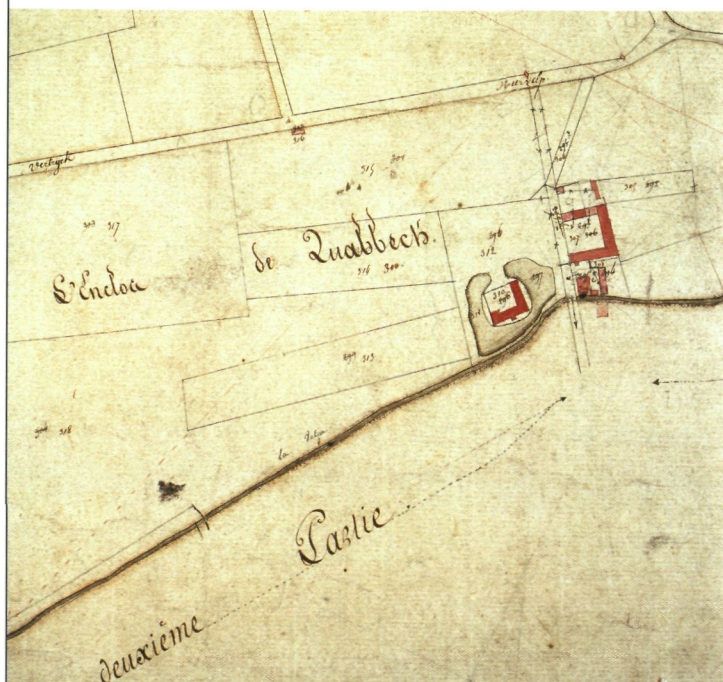

▲ De hoeve van Kwabeek
(foto R. Deneef, 1980)

in Verrijk de feodaliteit pas in 1980 definitief een einde neemt.

De oudste, schematische afbeelding van het kasteel van Kwabeek dateert van 1654 (Typographieboek TB, F. 74, archief abdij 't Park, Heverlee) en toont een gesloten complex met een toren, maar bevat op de ringgracht na geen topografische informatie over de onmiddellijke omgeving. Op de Ferrariskaart (1771-1775) [zie pag. 17 en 127] wordt een voor de regio vrij complexe, geometrische aanleg getoond, die lijkt op andere strak geometrische kasteelparken die eveneens in smalle en min of

▼ "L'enclos de Quabbeek" op de Primitieve kadastraalkaart, in 1819 uitgekend door Aretz op basis van de toestand anno 1815 (archief Kadaster Brabant, Brussel)

▲ Rond 1835 wordt de oude slotgracht herleid tot enkele plassen; de verbrede Velpe heeft de rol van molenreservoir; de voormalige weidepercelen 312a en 312b worden voortaan beschreven als "terrain d'agrément" ('Atlas cadastral de Belgique' door P.C. Popp, 1860)

meer ingesneden rivier- of beekdalen gelegen zijn, zoals het domein d'Overschie te Huldenberg (Neerijse) of het verdwenen kasteeldomein van Bierbeek (Opvelp)*. De drie elementen waaromheen het domein zich ontwikkelde waren op dat moment nog aanwezig en zijn als dusdanig herkenbaar: een met water omgeven kasteelmotte, een neerhof en een watermolen, van meet af aan en door de eeuwen heen als graanmolen bestempeld. De hoofdas van het domein werd gevormd door de rechtgetrokken Velpe, waarvan de oevers met bomen waren beplant. Evenwijdig hieraan en op één lijn met de kasteelmotte lag een vijver, die door zijn langgerekte, rechthoekige vorm (240 bij 40 m) bijna het karakter had van een kanaal. Dit 'kanaal' vormt de aanzet van een naar het zuidwesten gerichte vista, die in de richting van het gehucht Dalem verlengd werd door open weiland geflankeerd door bosmassieven. Het bos op de linkeroever is het 'sterrenbos'; het weggennet vormde er een zespuntige ster doorsneden door een overlangse weg en – volgens de 'Haagse' versie van de Ferrariskaart – ook nog drie dwarswegen (2).

Naast de vijver en aansluitend bij het sterrenbos, bevond zich een groot perceel met, vermoedelijk, een parterretuin, mogelijk ook moestuin, ingedeeld volgens een dambordpatroon. Aan de rand hiervan, frontaal ten opzichte van het kasteel, stond een gebouwtje, op de reconstructietekening

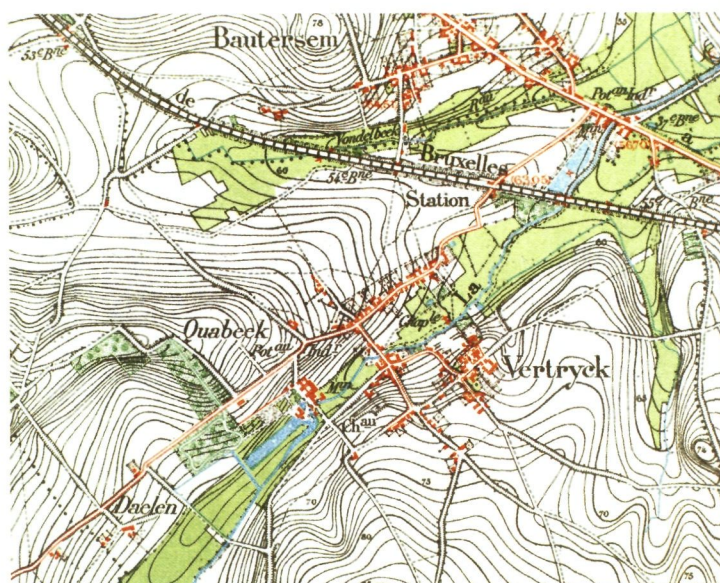

van Halflants [zie pag. 127] geïnterpreteerd als paviljoen of gloriëtte. Daarachter, langs de weg van Vertrijk naar Neervelp, lag een ongeveer even grote boomgaard. Een kleiner boomgaardperceel bevond zich aan de andere zijde van het sterrenbos. De toegangsweg – de nu nog bestaande lindendreef – liep vanuit het noorden op het kasteel toe en deed daarbij een perceel aan waarvoor de kaart een barokparterre suggereert. Op de rechteroever van de Velpe, ter hoogte van de kasteelmotte, lag nog een kleinere, driehoekige vijver, die ongetwijfeld fungeerde als molenvijver of wachtkom voor de watermolen, maar het is niet uitgesloten dat ook de slotgracht en de kanaalvijver deel uitmaakten van het molensysteem. Aan de overzijde van de weg van Neervelp naar Vertrijk, op de oostflank van het 'Paependael' ten noordwesten van het domein, bevond zich ten slotte een derde bosperceel, dat via een doorlopende dreef met zowel het sterrenbos als de grote boomgaard verbonden was.

Van oudere bewoningsvormen is in Kwabeek niets meer te vinden (3). De kern van het huidige kasteelgebouw zou van 1718 dateren (4). De geometrische tuinaanleg, zoals hij op de Ferrariskaart wordt getoond, dateert vermoedelijk van circa 1750. Op dat ogenblik was het domein in handen van de familie Goupy, uit Frankrijk afkomstig, waarvan diverse leden een belangrijke rol speelden bij de organisatie van het postwezen tijdens de 18de eeuw (5). Net als het kasteel van Opvelp* te Bierbeek (Opvelp), dat tijdens de 'Brabantse revolutie' kort en klein werd geslagen, had ook Kwabeek in de revolutiejaren erg te lijden. In 1794 – de familie Goupy was op dat moment naar Wenen gevlucht – werd het kasteel door Franse troepen geplunderd. Het bleef onbewoond tot na de verkoop in 1813 aan ridder Philippe de Wouters de Bouchout. De notariële akte maakt gewag van *"un grand enclos de terres, bois, prés, étangs, vergers et jardins, soit 21 hectares, avec un beau château nommé le château de Quabeek, avec la chapelle castrale et autres bâtiments, plus une belle et grande ferme bâtie en briques et couverte d'ardoises, consistant en maison, écuries, grange, lavoir, remise, fournil et autres bâtiments; et finalement une maison particulière avec écurie..."* (6).

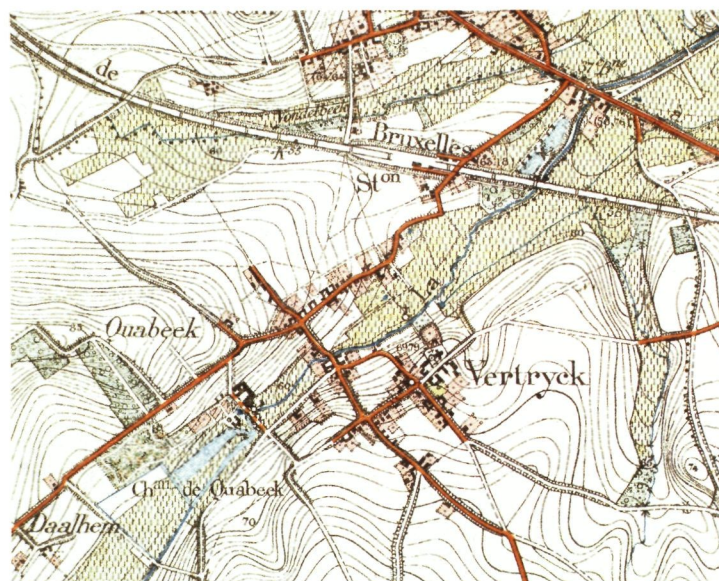
Het domein onder de Wouters

Bij de opstelling van het Primitieve kadaster en de bijbehorende kaarten in 1815 had de *"enclos de Quabbecq"* enkele belangrijke wijzigingen ondergaan ten opzichte van de op de Ferrariskaart geschetste toestand. Het kasteelgebouw (perceel

▲ Het domein van Kwabeek in 1864 op de eerste militaire topografische kaart; het 'sterrenbos' wordt ontsloten door een slingerpad in plaats van een ster (ICM, 1868)

▼ Het domein van Kwabeek in 1893 op de militaire topografische kaart; de in 1835 'opgeblazen' Velpe werd rond 1880 tot zijn oude proporties herleid (ICM, 1896)

310) had nog steeds het grondplan van een L of een U met een kort beentje. De slotgracht, in de legger als *"étang d'agrément"* omschreven, vormde geen gesloten kring meer rond de kasteelmotte, maar werd op de plaats waar zich vroeger de brug (waarschijnlijk een ophaalbrug) bevond, gedempt over een breedte van ongeveer 8 m. De oude toegangsdreef werd apart als perceel 306 gekadastréerd. De kanaalvijver (perceel 313) had nog

► Het domein van Kwabeek in 1908 op de militaire topografische kaart; de helling tussen de kanaalvijver en de weg Neervelp-Vertrijk wordt landschappelijk heraan-gelegd met bomengroepen en slingerpaden; het voormalige 'sterrenbos' wordt uitgebreid (ICM, 1923)

dezelfde vorm en oppervlakte als op de Ferraris-kaart en werd eveneens als "*étang d'agrément*" omschreven. De 3,18 hectare sterrenbos (perceel 317) wordt in de legger onverdeeld als bos aangeduid; het kan niet worden uitgemaakt of het sterpatroon nog aanwezig was of al vervangen door het slingerpad dat op de eerste stafkaart (1864) wordt weergegeven. De twee boomgaardpercelen (nrs. 315 en 319) werden door het kadaster als bouwland ("*terre*") beschouwd. De percelen met de barokparterres (nrs. 312 en 314) worden omschreven als "*jardin d'agrément*", maar naar de inhoud ervan hebben we het raden (7).

Het feit dat het (meer dan 6 hectare) grote perceel 318, waarin de kanaalvijver een enclave vormde, gewoon als weide werd aangeduid, zou erop kunnen wijzen dat de overgang naar een embryonale vorm van romantische landschapstuin in Kwabeek nog niet werd ingezet, in tegenstelling tot andere

▼ De in 1872 tot remise verbouwde vleugel van de hoeve van Kwabeek (foto O. Pauwels, 2003)

domeinen uit de regio, onder meer het Klein Park* te Bierbeek (Lovenjoel) en het kasteel de Biolley-T'Serclaes te Lubbeek. Op de slotgracht na, hadden de diverse onderdelen hun rechtlijnig-geometrische hoekigheid behouden, waren ze netjes van elkaar gescheiden of, zoals op de Ferrariskaart, op formele wijze door rechtlijnige wegen of dreven met elkaar verbonden.

In 1835 werden een reeks veranderingen geregistreerd (8) die zouden kunnen wijzen op een verdere, zij het timide, 'deformalisering' van het domein. Op dat moment was Kwabeek het toneel van diverse land- en tuinbouwkundige experimenten, met name suikerbietenteelt en -verwerking en zijderupsteelt onder glas. Misschien relevant voor de latere beplanting – zie bijvoorbeeld de monumentale wicrookcipres (*Calocedrus decurrens*) (cf. infra) – is een gift door de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken van een collectie Noord-Amerikaanse boomzaden. In 1846 werd Philippe de Wouters trouwens benoemd tot lid van de 'Société royale d'Agriculture et d'Horticulture linéenne' (9).

In de strakke lijn van de Velpen werden twee bochten gelegd: één halverwege de kanaalvijver, een tweede ter hoogte van de kasteelmotte. De oude slotgracht werd gereduceerd tot drie vijvertjes en een gedeelte werd gerecycleerd tot verbindingskanaal tussen de Velpen en de kanaalvijver, die overigens zijn strakke vorm behield. Waarschijnlijk werd de functie van molenreservoir overgenomen door de nieuwe, verbrede rivierbedding, die bovendien als "*étang d'agrément*" onder het perceelnummer 311a bij het privé-domein van Kwabeek wordt ingelijfd. Dit nieuwe patroon met golvende contouren, verbredingen, aanzwellingen en plotse vernauwingen doet wat denken aan de schematische voorstelling van een spijsverteringsstelsel en is typisch voor een aantal domeinen in een vroeg-landschappelijke fase. Het reeds genoemde weideperceel 318, dat de kanaalvijver omgeeft, wordt opgesplitst in vier percelen: het gedeelte stroomopwaarts van de kanaalvijver blijft weiland, maar de percelen (nrs. 312a en 312b) langs weerszijden van de kanaalvijver worden als "*terrain d'agrément*" omschreven. Merkwaardig is dat het perceel dat in de 18de eeuw de parterres herbergde (nr. 314) degradeerde van "*jardin d'agrément*" tot "*jardin*" – normaliter te begrijpen als moestuin.

Hoe strak het aanlegconcept nog is, blijkt uit de topografische kaarten van 1864 en 1894. Oude

◀ Het kasteel van Kwabeek rond 1900, na de verbouwing van 1893 (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

blokindelingen blijven behouden. Het 'landschapelijke' beperkte zich tot de kronkels en verbredingen van de Velp en een slingerpad in het voormalige sterrenbos. De twee ronde eilandjes in de kanaalvijver (gewone aarden eilandjes, sokkels met beelden, fontein...?) die zowel op de stafkaarten van 1864 en 1894 als op die van 1908 figureren, zijn niet meer zichtbaar op de stafkaart van 1930.

In 1864, onder Léon de Wouters, die in 1858 na de dood van zijn vader Philippe eigenaar was geworden, werd een substantiële vergroting van het kasteel geregistreerd en verdween één van de 'slotgrachtplasjes'. In 1872 werd een gedeelte van de hoeve omgebouwd tot koetshuis of stoeterij met rondboogpoorten. In 1882 werd de slotgracht teruggebracht tot het nog bestaande, ronde vijvertje ten noordoosten van het kasteel. Bovendien werd nabij de hoeve een bakhuis gebouwd en aan het uiteinde van de toegangsdreef verscheen een langgerekt complex, in de legger omschreven als "*paviljoen en broeikas*" (10). Onder dit paviljoen bevindt zich een *groentekelder*, een uitzonderlijke constructie met een tongewelf en een aarden vloer, die door haar vierkant grondplan (5 bij 5 m) bovendien afwijkt van de langwerpige groentekelders in het domein Peten* te Boutersem (Roosbeek) en het Klein Park (Ave Regina)* te Bierbeek (Lovenjoel). Mogelijk werd in diezelfde periode aan de rand van het voormalige sterrenbos

ook de *ijskelder* gebouwd. De toegang ertoe wordt gevormd door een gebogen sas (11), dat langs de concave zijde aanleunt bij de eigenlijke bergruimte, een omgekeerd bakstenen 'ei', waarvan de diameter ongeveer 3 m en de verticale maat 5 m bedraagt.

◀ De met linden beplante toegangsdreef van Kwabeek op een oude ansichtkaart (collectie M & L, Leuven)

▲ Het door Ernst de Bunswijck omgebouwde kasteel van Kwabeek rond 1930 (collectie M & L, Leuven)

▲ De heraangelegde vijver en het hergebouwde kasteel van Kwabeek rond 1930 (collectie M & L, Leuven)

▲ De achterzijde (met de oude kapeluitbouw) van het door Ernst de Bunswijck omgebouwde kasteel van Kwabeek rond 1930 (collectie M & L, Leuven)

De belangrijkste wijziging gold de Velpe, die weer rechtgetrokken en van zijn 'tumors' ontdaan werd. Op de arm van de slotgracht die in 1835 was gerecycleerd tot overloop tussen de kanaalvijver en de Velpe, werd een versmalling (in feite een restant van de buitenoever van de slotgracht) verwijderd, waardoor de kanaalvijver met de Velpe verbonden werd door een 10 m breed kanaal.

Kwabeek onder Robert de Liedekerke

In 1893 werd het domein van Kwabeek verkocht aan graaf Robert de Liedekerke (12). De nieuwe eigenaar verbouwde het kasteel grondig (13). Tot dan toe was het een tweelaags, bakstenen gebouw met een zandstenen plint en beluikte rechthoekige vensters, onder een leien zadeldak met dakkapellen en een klokkenruitertje, een korte vooruitspringende hoekvleugel rechts en een lagere, haakse, verder vooruitspringende linkervleugel van anderhalve verdieping, waaraan in 1864 nog een supplementaire vleugel werd vastgebouwd. Dit strakke classiciserende karakter is bewaard in de achtergevel, waar zich ook het uitspringende erkertje van de kapel bevindt. In 1893 werd de linkervleugel gesloopt en vervangen door een hoekrisaliet, zoals aan de rechterzijde. Tegen de voorgevel van het oude gebouw werd een middenrisaliet gebouwd met een trapgevel ingewerkt in een hoog schilddak.

Ook de tuin werd grondig 'gemoderniseerd'. De open vlakte tussen de kanaalvijver en het kasteel, enerzijds, en de weg Neervelp-Vertrijk, anderzijds, die tot dan toe een strak geometrische tuin en een groot perceel bouwland (in de 18de eeuw het grootste van de twee percelen boomgaard) omvatte, werd tot één groot perceel 'lusthof' (nr. 314c) versmolten. De stafkaart van 1908 geeft ons een vrij duidelijk beeld van wat deze wijziging impliceerde: de kronkelpaden van het voormalige (in zuidwestelijke richting verlengde) sterrenbos werden doorgetrokken op het nieuwe lusthofperceel; de hoek tussen de toegangsdreef en de weg Neervelp-Vertrijk werd met bosplantsoen opgevuld; de open ruimte tussen deze weg en het kasteel werd langs twee zijden afgezoomd door golvende bosranden. Het oudste gedeelte van het huidige bomenbestand werd waarschijnlijk aangeplant in de periode 1893-1905.

Kwabeek onder Jacmart en Ernst de Bunswyck

In 1903, na de dood van Robert de Liedekerke, werd het domein verkocht aan Charles Jacmart, artillerieluitenant en verwant met de familie de

◀ Het kasteel van Kwabeek en het verwaarloosde park vóór de overname van het domein door de gemeente Boutersem (foto R. Deneef, 1980)

Wouters (14). In 1914 werd het kasteel door Duitse troepen bezet en geplunderd (15). In 1922 werd het domein van Kwabeek met al zijn uit de feodaliteit stammende aanhangsels aangekocht door baron Antoine Ernst de Bunswyck, die in de daaropvolgende jaren de herstellings- en verbouwwingswerken liet uitvoeren die, op enkele details na, tot het uitzicht van 1980 leidden. Het middenrisaliet van de voorgevel van het kasteel kreeg een mansardedak; de trapgevel werd vervangen door een balkonvenster onder een bekronend fronton; de deuromlijsting werd gemonumentaliseerd door een fronton met het wapenschild. De hoekrisalieten werden van balkondakvensters voorzien. Aan de smalle, naar de kanaalvijver gekeerde westgevel werd een venster tot deur omgebouwd en werd een terras aangelegd.

Als we kadastrale mutatieschets nummer 6 van 1939 mogen geloven, werd de kanaalvijver grondig vergraven, met name 6 m verder van de Velpe verlegd, circa 10 m verbreed en ook de as van de vijver werd een beetje gedraaid zodat het kasteel en de vijver in één lijn kwamen te liggen. Van de twee 'eilandjes' is op de stafkaart van 1930 geen spoor meer te bekennen. Aan de kant van het kasteel werd een kaaimuur gebouwd, bekroond door twaalf voetstukken met cementen vazen. Naast de bestaande classicistische arduinen tuinvazen,

mogelijk aangebracht rond 1880 maar misschien ook vroeger, werden nieuwe, cementen, vazen geplaatst.

Kwabeek, gemeentehuis en openbaar park

De overname van het kasteel en het kasteelpark – zonder de aanhorigheden – door de gemeente Boutersem in 1980 had voor het park enkele gevolgen die bijna onvermijdelijk zijn wanneer een goed, dat geconcipieerd is om door één familie gebruikt te worden, plots gemeenschapseigendom wordt en vanuit de meest uiteenlopende hoeken – gemeentelijke dienstverlening, vissersclub, natuurbeschermingsvereniging, organisatie van 'evenementen'... – wordt opgeëist. Dit verklaart onder meer het huidige tweeledige uitzicht van de kanaalvijver, waarvan de naar het kasteel toegekeerde helft met betonplaten betuinde oevers heeft en de andere helft er min of meer uitziet als een rietmoeras.

Bij de heraanleg van het padentracé op de helling tussen het kasteel en de weg Opvelp-Vertrijk in 1984 werd slechts gedeeltelijk rekening gehouden met het bestaande tracé, dat rond 1900 door de Liedekerke of Jacmart werd aangelegd. De 'verlandschappelijking' die toen werd doorgevoerd werd in 1984-1985 gedeeltelijk terugschroefd door een min of meer geometrisch-symmetrisch

► De monumentale
wieroekcipres
(*Calocedrus
decurrens*) in het
park van Kwabeek
(foto R. Deneef,
1980)

concept, waarin het kasteel en het pad naar een van de cementen tuinvazen halverwege de helling de as vormen. Voor de aanleg van een kruidentuin werd een plaats achter het kasteel uitgekozen die historisch gezien nooit een nutsfunctie of een formele aanleg heeft gekend. Ook in details zoals de afboording van de paden met betonnen boordstenen, de keuze van het parkmeubilair zoals afvalbakken en zitbanken, werd weinig rekening gehouden met het historisch gegeven. De in 1996-1997 uitgevoerde beplanting, waarbij werd afgestapt van de 'streekeigen soorten' en opnieuw werd aangeknoopt bij de 19de-eeuwse traditie om ook 'vreemde' dingen aan te planten, betekent wellicht een keerpunt.

Het sterrenbos

Het voormalige sterrenbos behoort momenteel niet tot het gemeente-eigendom. In het nogal bewogen microreliëf is het vroeg-landschappelijk slingerpad nog steeds duidelijk waarneembaar. Meestal ligt het een beetje verzonken en soms – vooral naar het westen – is er een tweede, min of meer rechtlijnig patroon van opgehoogde wegen zichtbaar, die op enkele plaatsen tot één meter boven het omringende maaiveld liggen. Mogelijk gaat het om overblijfselen van de oude 'ster', meer

bepaald van de oost-westdiagonaal. Opvallend zijn de hoogstammige taxussen met stamomtrekken rond 150 cm, die verspreid staan over het bos, de meeste alleen, of één keer in een groepje, maar steeds nabij een pad. Het aanbrengen van schaduwzones in een dergelijk circuit door middel van naaldbomen behoorde tot de geplogenheden van de 19de-eeuwse parkaanleg.

Het huidige bomenbestand

In de dendrologische inventaris 'Bomen in België' (16) worden voor Kwabeek zes bomen vermeld. De meest monumentale van het domein komt daar echter niet in voor, met name de enorme, laag vertakte plataan achter het kasteel (inv. 47). Qua afmetingen overtreft hij veruit alle andere bomen in het park. Elk van zijn vijf gesteltakken is op zichzelf al zo dik (omtrekken van 250 tot 400 cm) als de andere platanen die tussen de kanaalvijver en de Velpen staan opgesteld. Vermoedelijk gaat het oorspronkelijk ook niet om één individu maar om een 'gebundeld' exemplaar, iets wat we ook in het kasteelpark van Pittet (Braive, provincie Luik) hebben waargenomen. Het park Gellenberg* te Lubbeek bezat ook drie soortgelijke 'bundelbomen', die werden aangeplant in de eerste helft van de 19de eeuw. Of het gaat om veronachtzaamd plantgoed (17) of om een bewuste techniek laten we hier in het midden, de bundelplataan van Kwabeek is waarschijnlijk niet ouder dan de andere platanen en – gezien de ongewoon hoge aanwascijfers van bijna alle bomen in Kwabeek – waarschijnlijk door graaf de Liedekerke aangeplant tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw.

Enkele platanen vertonen opvallend veel kenmerken van de oosterse plataan (*Platanus orientalis*) en werden als dusdanig genoteerd, hoewel dit waarschijnlijk aanvechtbaar is. Aanvechtbaar is vermoedelijk ook de 'beslissing' van de auteurs van 'Bomen in België' om de grote ceder aan de noordwestrand van het domein (inv. 32) te beschouwen als een libanonceder (*Cedrus libani*). Jean Ickx, de eigenaar van het 'pinetum' te Lubbeek en specialist betreffende coniferen, is ervan overtuigd dat het om een atlasceder (*Cedrus atlantica*) gaat, omdat Libanonceders hier in de 19de eeuw nog niet geacclimatiseerd waren. Zeer opvallend in het parkbeeld is de wieroekcipres (*Calocedrus decurrens*) (inv. 30), die niet ver van de ceder staat; beide bomen, evenals de linden (*Tilia x europaea*, tot 324 cm stamomtrek) dateren vermoedelijk uit de tijd van de Liedekerke. De *Calocedrus* zou kunnen teruggaan op de vermelde ministeriële zaadschen-

king van 1845, maar als introductiejaar van *Calocedrus* geeft Krüssmann 1853 op (18). Van Amerikaanse boomsoorten is er overigens niet zoveel te merken. De enige echt oude bomen van Kwabeek zijn twee bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') met stamomtrekken van respectievelijk 556 en 432 cm, die vermoedelijk dateren uit de eerste helft van de 19de eeuw.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opnamen in 1980 [cursief], 1989 [gewoon](19) en 1998 [vet])

1. ginkgo (*Ginkgo biloba*) 327/358
2. zoete kers (*Prunus avium*) 237/319
8. Spaanse aak (*Acer campestre*) 273/336
9. donzige eik (*Quercus pubescens*) 154
10. Amerikaanse tulpenboom (*Liriodendron tulipifera*) 285
21. nootkaschijncipres (*Chamaecyparis nootkatensis*) 171/184
27. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 432
30. wierookcipres (*Calocedrus decurrens*) 220/247/291
32. atlasceder (*Cedrus atlantica*) 360/397/431
35. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 520/556
47. gewone plataan (*Platanus x hispanica*) 870(60)/915(60)
49. oosterse plataan (*Platanus orientalis*) 450

NOTEN

- (1) Zie de affiche opgesteld door notaris Roberti de Winghe met het oog op de zittingen van 10, 11, 24 en 25 juni 1980.
- (2) Volgens de kopie van de Haagse versie van de manuscriptkaart van de Ferraris (archief N.G.I., Brussel).
- (3) *Bouwen door de Eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen* – arrondissement Leuven, Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 51 – verwart het kasteel van Verrijck met het feodale kasteel van Boutersem*, dat 3 km verder stroomafwaarts lag en afgebeeld wordt op een van de gravures van Harrewijn (eind 17de eeuw), cf. DE CANTILLON, *Vermakelykheden van Brabant en deszelfs onderhoorige landen*, (Amsterdam, David Weege, 1770) Anastatische herdruk, Amsterdam/Antwerpen, 1981, A. N°5.
- (4) GEYSENS R., *Het domein van Kwabeek, kasteel en park*, Boutersem, v.z.w. Velpelven, p. 40 e.v., geeft 1718 als bouwjaar zonder precieze bronaanduiding.
- (5) WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain, canton de Tirlemont*, Bruxelles,

▲
Het park van Kwabeek vóór de overname van het domein door de gemeente Boutersem (foto R. Deneef, 1980)

- Culture et Civilisation (facsimile van editie 1876), 1963, p. 113-116; GEYSENS, *op. cit.*, geeft een uitgebreid overzicht van de feodale voorgeschiedenis van het domein; Zie ook: OP DE BEECK E., Het kasteel van Verrijck. *Brabant* 6(4), 1966, p. 8-13.
- (6) Geciteerd in: DOUXCHAMPS H. e.a., *La famille de Wouters d'Oplinter-Bouchout*, I, Bruxelles, Association familiale de Wouters, 1994, p. 311.
- (7) Zie de Primitieve kadastrale legger Verrijck, art. 225, 521 en 613 van de familie de Wouters.
- (8) Kadastrale opmetingsschets Verrijck 1835, nr. 8.
- (9) GEYSENS, *op. cit.*, p. 54; DOUXCHAMPS e.a., *op. cit.*, p. 328.
- (10) Kadastrale opmetingsschetsen Verrijck 1864, nr. 19; 1872, nr. 6; 1882, nr. 8; 1893, nr. 3.
- (11) De meeste ons bekende ijskeldersassen zijn recht. De ijskelder in het kasteeldomein de Biolley-T'Serclaes te Lubbeek heeft eveneens een gebogen sas; cfr. DENEËF R. e.a., *Inventaris historische tuinen en parken van Vlaanderen: Holsbeek, Lubbeek, Tiel-Winge* (M&L Cahier 6), Brussel, Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, 2002, p. 82.
- (12) Oudste kadastrale legger Verrijck, art. 783.
- (13) Kadastrale opmetingsschets Verrijck 1893, nr. 3.
- (14) Oudste kadastrale legger Verrijck, art. 730.
- (15) DOUXCHAMPS e.a., *op. cit.*, p. 357.
- (16) BAUDOUIN J.C. e.a., *Bomen in België. Dendrologische inventaris 1987-1992*, Stichting Spoelberch-Artois i.s.m. de Belgische Dendrologische Vereniging, 1992, p. 472.
- (17) Zoals geopperd wordt door BUELENS G., *Natuurleerpad Kwabeek*, Natuurreservaten Oost-Brabant, Afdeling Velpel-Mene, 1998, p. 10.
- (18) KRÜSSMANN G., *Handbuch der Nadelgehölze*, p.67-68.
- (19) De bomen van Kwabeek werden in het bestand 'Beltrees' geregistreerd onder de nrs. 5255, 5256, 5257, 5258, 5259, 5260, 5261, 5262, 13138, 13192, 13193, 13194.

BOUTERSEM (VERTRIJK): PASTORIE VAN DE ONZE-LIEVE-VROUW- EN SINT-LUCIAKERK

KERKHOFSTRAAT 2, 3370 VERTRIJK

De pastorietaan van Verrijk met kruisvormige indeling op de Primitieve kadafterkaart, 1815-1820 (archieff Kadaster Brabant, Brussel)

Ommuurde pastorietaan, 60 are, met typische dualiteit: een bij de pastorie aansluitend vlak perceel met (oorspronkelijk) een padenkruis en, op de helling naar de Velpe, een informeel aangelegd perceel met vijvertje; rij geknotte linden met door beuken gevormd 'gotisch poortje'.

De pastorietaan van Verrijk is een van de weinige tuinen waarvan de interne indeling ook op kadafterkaart wordt weergegeven, met name op de Primitieve kadafterkaart (1815-1820). Het pastoriegebouw, boven de deur gedateerd 1784, staat ten noorden van de kerk op een plaats die op de

Ferrariskaart (1771-1775) [zie pag. 17] nog onbebouwd is. Het oude tuinterras dat onmiddellijk bij het pastoriegebouw (1) aansluit is kruisvormig ingedeeld. De tuin is momenteel verwilderd en het padenkruis is sinds 1860 uit het kadastraal beeld verdwenen.

Het informeel aanhangsel (met een vijvertje) beslaat de hellende percelen 22 en 23 tot aan de Velpe. Dit gedeelte wordt gedomineerd door hoge opslag van gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*) en gewone es (*Fraxinus excelsior*). Opmerkelijk is dat beide gedeelten door één 19de-eeuwse bakstenen muur worden omsloten. De enige nog aanwezige, originele beplanting bevindt zich op de scheidingslijn tussen het vlakke 'kruisperceel' (nr. 21)

en perceel 22, met name een rij geknotte linden (*Tilia x europaea*), waarin de ineengegroeide gesteltakken van twee eveneens geknotte beuken (*Fagus sylvatica*), een uniek 'gotisch poortje' vormen. Beide beuken vormen één kroon. Dit 'poortje' was vermoedelijk de toegang vanuit het formele naar het informele gedeelte van de tuin en is gesitueerd bij het uiteinde van een van de armen van het kruis. Tussen de knotlinden bevindt zich ook een vrij zeldzame struik, met name Europese pimpernoot (*Staphylea pinnata*).

Naast de Velpe, net buiten de omheiningsmuur, staat een zandstenen kapelletje uit 1796 met daaronder de bron van "*D'H. Lucia Patronesse tegen alle Bloed Quaelen en Quaede Oogen Rustende tot Vertryck*", zoals op een bedevaartvaantje uit 1788 staat geschreven (2). Het gaat om een van de talrijke 'miraculeuze' bronnen die in de zandleem- en (vooral) de leemstreek voorkomen en waarop zich een of andere vorm van heiligenverering heeft geënt, vermoedelijk teruggaand op een voorchristelijke bronverering (3).

NOTEN

- (1) Beschrijving in: *Bouwen door de Eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen – arrondissement Leuven*, Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 81.
- (2) Vermeld in: VERBOUWE A., *Iconografie van Vlaamsch-Brabant. V. Kanton Tienen*. Geschied- en Oudheidkundige Kringen van West-Brabant en Oost-Brabant, 1946, p. 42.
- (3) Zie ook: *Onze-Lieve-Vrouw van Sterreborne te Boutersem* (Boutersem).

▲ Het door beuken gevormd 'gotisch poortje' in de pastoriëtuin van Verrijck (foto R. Deneef, 2002)

GLABBEEK (ATTENRODE-WEVER): KASTEEL VAN ATTENRODE

TORENSTRAAT 62, 3384 ATTENRODE
(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De dorpskern van Attenrode en het Hof van Boeslinter met vijver — percelen 60, 61 en 62 — op de Primitieve kadasterkaart in 1824 (archief Kadaster Brabant, Brussel)

Informeel aanleg (circa 1,5 hectare) rond een mooi eclectisch kasteel uit 1890; open ruimte met vijver en hoogstammige randbeplanting.

Het hof van Boeslinter of van Grieken – zoals het genoemd werd naar twee eigenaars uit de 15de-16de eeuw (1), op 'Den Driesch' ten zuiden van de dorpskern van Attenrode, wordt op de 19de-eeuwse kadasterkaarten voorgesteld als een semi-gesloten hoeve. Het hof kreeg pas kasteelallures in de jaren 1890 (2), onder het eigenaarschap van baron Karel de Turck de Kersbeeck. De vleugel aan de straatzijde werd afgebroken en de noordelijke vleugel werd omgebouwd tot een neogotische-neorenaissance landhuis in bak- en natuursteen (zandstenen speklagen en lijstwerk). Opvallend zijn het ronde hoektorentje en de sterk vooruit-

springende ingang met een overkragende bovenbouw die in een trapgevel uitloopt. Op een Ansichtkaart van vóór 1909 wordt het kasteel in onvoltooide vorm getoond; rechts ervan is nog een gedeelte van het oude hoevegebouw zichtbaar.

In datzelfde jaar werd achter de zuidwestelijke vleugel van het oude hofcomplex een nieuwe dienstvleugel opgetrokken en verscheen ook de omschrijving "*lusthof*" (perceel 61d) in de kadastrale legger – in de plaats van "*boomgaard en vijver*". Samen met een in 1887 verworven stuk land werd achter (ten noordwesten van) het kasteel een lusttuin gevormd van circa 70 are. Hierbij moet ook nog een groot gedeelte van het huisperceel, de ruimte voor (ten zuidoosten van) het kasteel worden gevoegd, zodat er van een park van circa 1 hectare kon worden gesproken. In 1903 werd ook de zuidwestelijke vleugel van het oude hoevecomplex

▲ Het kasteel van Attenrode vóór de verbouwing van 1909 (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

▲ Het kasteel van Attenrode (foto O. Pauwels, 2003)

afgebroken en werd de in 1893 gebouwde dienstvleugel aanzienlijk uitgebreid. Vanaf 1906 wordt het hoofdgebouw door het kadaster ook als “kasteel” omschreven.

In 1910 werd een laatste verbouwing geregistreerd (3), die tot het huidige uitzicht leidde: een verrijkte versie van het eerste, waarin elke herinnering van het vroegere hoevegebouw verdween; in de plaats daarvan kwam een volume dat volledig aansloot bij de verbouwing van 1890-1892 met, op de begane grond, een galerijachtige uitbouw onder een terras. De meest opvallende toevoeging was de forse toren, vierkant aan de basis, achthoekig bovenaan, bekroond door een lantaarn met een peervormige spits. Aan de tegenoverliggende zijde van het kasteel werd nog anderhalve travee toegevoegd.

In tegenstelling tot het kasteelgebouw getuigt het omgevende parkje van grote eenvoud: een open ruimte met het kasteel en links daarvan de dienstgebouwen, rechts de vijver, ongeveer nog zoals hij wordt afgebeeld op de Primitieve kadasterkaart, maar met afgeronde hoeken. Behalve enkele opmerkelijk zware exemplaren *Magnolia x soulangeana* in de onmiddellijke omgeving van het kasteel, bevindt de oude beplanting zich in de rand van de noordelijke helft van het domein. De oudste elementen – drie tamme kastanjes (*Castanea sativa*) met stamomtrekken tot 411 cm – dateren waarschijnlijk uit het begin van de 19de eeuw. De merkwaardigste boom, vooral door zijn uitzonderlijk brede kroon (20 m), is een Amerikaanse tul-

penboom (*Liriodendron tulipifera*) met 381 cm stamomtrek. In de jongere beplanting komen ook enkele minder courante soorten voor, met name hemelboom (*Ailanthus altissima*) en sikkelpalmen (*Cryptomeria japonica*).

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 31 juli 1998)

3. *Magnolia x soulangeana* 164(20)
4. *Magnolia x soulangeana* 96/95/87(100)
6. tamme kastanje (*Castanea sativa*) 378
7. tamme kastanje (*Castanea sativa*) 411
8. tamme kastanje (*Castanea sativa*) 367
11. Amerikaanse tulpenboom (*Liriodendron tulipifera*) 381
12. witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*) 350

NOTEN

- (1) WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Glabbeek*, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1882), 1963, p. 28-31; SCIOT E., Attenrode-Wever, p. 64-67 in: *Oost-Brabant (I) Het mooie Hageland*, Heverlee, Renova, 1965.
- (2) Oudste kadastrale legger Attenrode-Wever, art. 287, nrs. 46 t/m 48; Kadastrale opmetingsschets Attenrode-Wever 1893 (“ou 1892”), nr. 1. Op de militaire topografische kaart van 1893 (ICM, 1900) wordt echter nog steeds de Primitieve configuratie van de gebouwen weergegeven.
- (3) Kadastrale opmetingsschets Attenrode-Wever, 1910, nr. 1.

Roger Deneef, Jo Wijnant &
Greta Paesmans

GLABBEEK (BUNSBEEK): KASTEEL VAN BUNSBEEK

BUNSBEEKDORP 8, 3380 BUNSBEEK
(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► Het voormalige
pachthof van de
abdij van
Opheylissem naast
de kerk van
Bunsbeek (percelen
168, 169, 170, 171,
172, 173 en 174)
op de Primitieve
kasterkaart
in 1824
(archief Kadaster
Brabant, Brussel)

*Park van 3 hectare 29 are (moestuin en boomgaard inbegrepen), ontstaan rond voormalige abdijhoeve;
in 1877 wordt een eclectisch kasteel gebouwd en de omgeving van de vijver in landschappelijke stijl aangelegd;
in 1938 wordt het kasteel afgebroken;
de onmiddellijke omgeving van de nieuwe villa wordt heraangelegd in neoformele stijl met invloeden uit 'Nouveau jardin pittoresque';
diverse bomen (onder meer een lovergang met haagbeuk) uit 19de-eeuwse aanleg.*

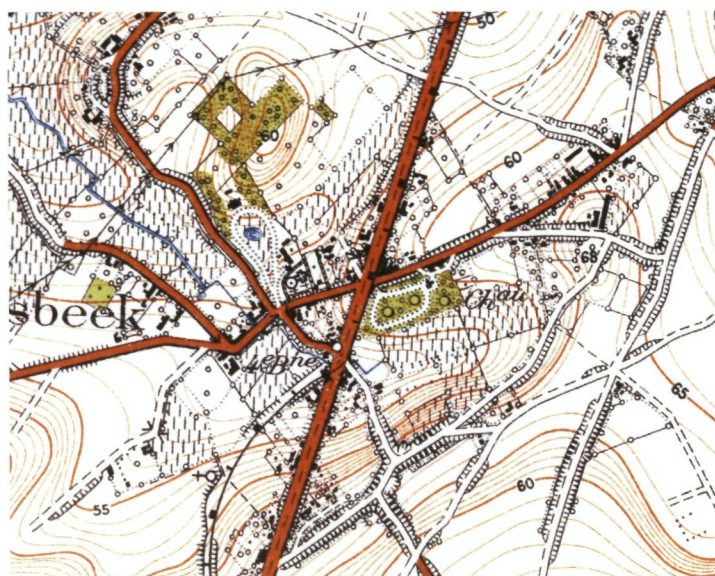
Van abdijhoeve tot eclectisch kasteel

De hoeve van de Norbertijnenabdij van Opheylissem naast de kerk van Bunsbeek werd, samen met 46 bunders en 3 dagwanden, op 26 mei 1798 voor 512.000 pond als 'nationaal goed' verkocht aan René Eusèbe Leguen-Bigotière (1), een voormalige Franse legerkapitein afkomstig uit de streek van Le Mans, van 1806 tot 1815 ook burgemeester van Bunsbeek (2). De hoeve – een bakstenen gebouw met een strodak (Primitief perceel nr. 169) – bestond uit twee losstaande vleugels, respectievelijk een pachterswoning en stallen, omgeven door een tuin (nr. 168), twee percelen boomgaard (nrs. 170 en 173), een vijver (nr. 171) en een perceel land (nr. 174). Dit aaneengesloten blok van

▲ Het kasteel van Vinckenbosch te Bunsbeek dat in 1937 werd afgebroken, op een oude

► Het kasteeldomein van Bunsbeek naast de dorpskerk, in 1930, niet lang vóór de afbraak van het eclectisch kasteel van Vinckenbosch; het "ch[âteau] au" ten oosten van de steenweg Tienen-Diest is het goed Janssens of Platon (ICM, 1937)

3 hectare 29 are omvatte het brongebied van de Hagerotbeek (een zijbeek van de Velpe) en strekte zich noordwaarts uit op de lemig-zandige Tongeriaan heuvel (3), die op de kadasterkaarten als 'Den Hondsborg' wordt aangeduid. Dit geheel werd in 1872 aangekocht door Louis Vinckenbosch, advocaat en suikerindustriël uit Tienen (4). Enkele jaren later verrees aan de overkant van de vijver, op het boomgaardperceel 173, een grote villa – volgens Wauters "*élégante*" en "*dans le style de la renaissance flamande*" – voor de militaire cartografen: het "*kasteel*" van Bunsbeek (5).

1908 en bleef ook grotendeels bewaard. De toegangsweg op het smalle gedeelte naast het kerkhof beschrijft een brede lus, waarbij op het verste punt het kasteel wordt aangedaan. De boomgaard verschoof naar het voormalige akkerperceel 174. Het grote perceel 173, waarin het nieuwe kasteel een centrale positie innam, werd vanaf 1892 als "*lusthof*" geregistreerd. Uit de hier gereproduceerde ansichtkaart (naar de afmetingen van de bomen te oordelen, rond 1920) blijkt dat de Italiaanse populier (*Populus nigra* 'Italica') een niet onbelangrijke rol speelde in het landschapsbeeld.

Dit eclectisch gebouw had een bijna kubusvormig volume, drie traveeën breed onder een gemansardeerd schilddak met oeils-de-boeuf en aan de linkerzijde een lagere uitbouw. De "*renaissance flamande*" zou – ondanks het mansardedak – gesuggereerd kunnen worden door het torentje met lantaarn boven het middenrisaliet, de zes- of achthoekige toren achter het gebouw, de natuurstenen hoekkettingen, het samenbrengen van de ramen binnen elke travee in één verticaal register dat bekroond werd door een segmentboogfronton, of de natuurstenen sokkel waarin zich de ingang bevond. Van het oude, L-vormige hoevecomplex werd een vleugel afgebroken, zodat de vijver en het nieuwe kasteel al vanaf de ingang van het domein in het zicht kwamen.

De parkaanleg die gepaard ging met de bouw van het nieuwe kasteel besloeg circa 2,5 hectare (het perceel 171a). De structuur ervan is zichtbaar op de militaire topografische kaarten van 1893 en

▼ Het nieuwe 'kasteel' van Bunsbeek, in 1938 gebouwd naar ontwerp van de Brusselse architecten R. Dejenef en J. Thomas (uit *Le Document* n° 3, 1946-1947)

► De neoformele aanleg op de helling tussen het kasteel van Bunsbeek en de vijver (foto O. Pauwels, 2003)

Een dominerende boom (zowel als solitair als in de bomengroepjes en rijaanplantingen) in de aanleg van Vinckenbosch was de witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*), die langs de westelijke arm van de lus een dreef vormde en waarvan nog een tiental exemplaren overblijven (stamomtrekken tussen 263 en 394 cm). In deze omgeving komen ook twee oude zilverlindes (*Tilia tomentosa*) voor, met stamomtrekken van 320-330 cm. De noordrand van het domein wordt aangegeven door een oude rijbeplanting met tamme kastanjes (*Castanea sativa*) met stamomtrekken tot 360 cm. Tot de Vinckenbosch-periode behoort vermoedelijk ook nog de 'charmille' in de noordwestelijke hoek van het park, een lovergang met doorgroeide en (door het omringende bosplantsoen) overgroeide haagbeuken (*Carpinus betulus*) met stamomtrekken rond 100 cm.

De villa en de nieuwe tuin

Na het overlijden in 1937 van Albert Vinckenbosch, de zoon van de kasteelbouwer,

werd het goed verkocht aan Théodore Henderiks. Het in 1877 gebouwde kasteel werd afgebroken en vervangen door het huidige gebouw, een ontwerp van de Brusselse architecten R. Dejeneffe en J. Thomas, in een trendy tijdschrift uit die tijd lovend omschreven als "*une maison familiale intime et de bon standing*", een "*construction largement cadencée*", waarin structuur, interieur, exterieur en landschap tot één harmonisch geheel worden versmolten ("*Ainsi à l'unité du plan intérieur et de la construction s'ajoute l'unité de la bâtisse et du plan paysager*") (6). Het – ondanks de intimiteit als "*château*" bestempelde – gebouw bestaat uit twee lagen en was opgetrokken uit baksteen (klampsteen) met witstenen (Euville) lijsten, een hoog massief schilddak met drie dakkapellen en, links en rechts, twee erkers met balkons, risaliëtvormig verlengd in klokgevels – een neobarokke vormtaal met in- en uitgezwenkte topgevels die in de periode 1930-1950 een zekere populariteit genoot. Via drie grote, rondbogige tuindeuren en een breed terras lopen interieur en exterieur in elkaar over.

◀ Het park bij het kasteel van Bunsbeek vanuit het zuiden
(foto O. Pauwels, 1999)

Het zwaartepunt van het tuinaanlegplan ligt in de ruimte tussen het nieuwe kasteel en de vijver: een grijnzend fauntje dat, achteeloos met de rug naar het kasteel gekeerd, uitkijkt over een halfrond, met gele, geglazuurde bakstenen afgeboord bekken en – afdalend naar de vijver en concentrisch met het bekken – de boogvormige terrassen met breukstenen muurtjes, bloembedden en rozenperken, tuinvasen, symmetrisch opgestelde cipresachtigen en snoeivormen – niet van charme ontbloot en in harmonie met de oude landschappelijke aanleg van Vinckenbosch.

◀ De faun bij het waterbekken in het kasteelpark van Bunsbeek
(foto R. Deneef, 1998)

De 'kasteelboerderij' werd grondig gerenoveerd en de moestuin (die nog steeds op hetzelfde Primitieve perceel 168 lag) werd door een grote pergola van de rest van het park gescheiden. De nieuwe aanleg had slechts in beperkte mate betrekking op de ruimte achter het kasteel, waar een met breukstenen betegelde en met gele bakstenen afgezoomde toegang tot de boomgaard werd aangelegd.

Deze aanlegcampagne ging ook gepaard met aanplantingen buiten de heraangelde zone rond het huis. De meeste van deze bomen hebben nu stamomtrekken tussen 200 en 250 cm. Het gaat om bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), platanen (*Platanus x hispanica*), een moerascipres (*Taxodium distichum*), een blauwe atlasceder (*Cedrus atlantica* 'Glauc'), een vederesdoorn (*Acer negundo*) en ook een kastanje-eik (*Quercus prinus*) aan de oostelijke oever van de vijver, met 227 cm stamomtrek veruit het dikste bekende exemplaar in België van deze zeldzame Noord-Amerikaanse soort (7).

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 14 oktober 1998)

1. witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*) 378
3. kastanje-eik (*Quercus prinus*) 227
13. Noorse esdoorn (*Acer platanoides*) 255
16. tamme kastanje (*Castanea sativa*) 360
20. gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*) 360
22. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 420
36. witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*) 394
40. reuzenzilverspar (*Abies grandis*) 232
42. gele treurwilg (*Salix alba* 'Tristis') 395

NOTEN

- (1) "Leguem" volgens WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Glabbeek*, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1882), 1963, p. 129-130; volgens art. 16 van de Primitieve kadastrale legger Bunsbeek: 'Bigothië Renier'.
- (2) HERMANS R., De Franse familie Bigothië in Bunsbeek. *Oost-Brabant* 29(3), 1992, p. 133-144
- (3) VAN DEN BROECK E., *Carte géologique de la Belgique: Lubbeek-Glabbeek-Suerbempde (90)*, 1904; SCHEYS G., *Bodemkaart van België: kaartblad Glabbeek-Zuurbemde 90E*, 1957.
- (4) VINCKENBOSCH-JANSSENS, Louis-Henri-Joseph (1828-1891); cf. *Nationale Bank van België – Biografische nota's 1850-1960* (Uittreksel uit *N.B.B.* – orgaan van het personeel van de Nationale Bank van België), p. 316.
- (5) Kadastrale opmetingsschets Bunsbeek 1878, nr. 8.
- (6) V.v.T., Le château de Bunsbeek. Architectes: R. Dejeneffe et J. Thomas – Bruxelles. *Le Document. Architecture – urbanisme – décoration*, 1946-1947, nr. 3, p. 56-57.
- (7) BAUDOUIN J.C. e.a., *Bomen in België. Dendrologische inventaris 1987-1992*, Stichting Spoelberch-Artois i.s.m. de Belgische Dendrologische Vereniging, 1992, p. 385.

Roger Deneef & Greta Paesmans

GLABBEEK (BUNSBEEK): VILLA JANSSENS (OF PLATTON)

SCHOOLSTRAAT 4, 3380 BUNSBEEK
(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De Villa Janssens, hier aangeduid als 'château de Bunsbeek', op een oude ansichtkaart, vermoedelijk rond wereldoorlog één (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

Landschappelijk park van 1 hectare 60 are, aangelegd vanaf 1860 en, vooral, 1900 rond een tot eclectische villa omgebouwde hoeve; enkele bomen uit periode vóór de aanleg.

De 'Villa Janssens', verborgen in de hoek gevormd door de Tiensesteenweg en de Schoolstraat, wordt op een oude ansichtkaart "*château de Bunsbeek*" genoemd, maar deze omschrijving reserveren we voor het domein naast de kerk van Bunsbeek, 400 m naar het noordwesten. Het goed wordt ook soms verbonden aan de naam van Henri Platton, "*zaekbestuerder*" uit Tienen. Raymond Janssens is de naam van de Tiense notaris die het in 1883 aankocht en min of meer zijn huidige vorm gaf.

Platton (1) had reeds in 1859-1864 de oude hoeve grondig verbouwd en daarnaast een villa opgetrokken (2), die op de stafkaart van 1893 de omschrijving "*château*" waardig werd geacht. Zij vormde het middelpunt van 19 are 'lusthof'. Door de verbouwing in 1900 (3) werden de dienstgebouwen – een relict van het oude pachthof – gereduceerd tot één vleugel en kreeg het 'kasteel' zijn huidige uitzicht: eclectisch, met referenties aan de traditionele bak- en zandsteenstijl, speklagen, kordonlijsten, trapgevel..., en een aantal pittoreske elementen, zoals een smeedijzeren nokbekroning, boogfriezen, of een achthoekige schoorsteen op een van de hoeken. De vierkante toren werd oorspronkelijk bekroond door een elegante houten lantaarn met een spits, die achteraf in enigszins gewijzigde vorm in de tuin belandde en nog steeds als tuinoornament dienst doet.

De Villa Janssens
met de torenspits
als tuinornament
(foto R. Deneef,
1998)

De stafkaarten van 1908 en 1930 [zie pag. 141] geven een beeld van de oorspronkelijke aanleg van het omgevende park. Het is 2,8 hectare groot, waarvan ongeveer drie vierde 'lusthof' of 'lusttuin'. De structuur is eenvoudig: de villa in de noord-oosthoek van de tuin kijkt uit over een min of meer open gazon, waarin enkele solitaire bomen voorkomen, tegen een achtergrond van dichte beplanting. Met enige goede wil kunnen twee bescheiden zichtassen onderscheiden worden: een korte in westelijke richting en een tweede in zuidelijke richting, onder de kruin van enkele bruine beuken door naar de open kouters ten zuiden van het domein. Op enkele uitzonderingen na is het huidige bomenbestand relatief jong, vermoedelijk aangeplant tijdens het interbellum: bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') met stamomtrekken tussen 200 en 250 cm, gemengd bosplantsoen met zomerlinde (*Tilia platyphyllos*), gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*) en bruine beuk met omtrekken tussen 150 en 200 cm. Van de generatie bomen die bij de bouw van de villa in 1900 werden aangeplant resten nog slechts enkele platanen (*Platanus x hispanica*) en een mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*). De talrijke naaldbomen die op de ansichtkaart het kasteel omkaderen zijn verdwenen. Er zijn ook twee relictten van een oudere, mogelijk vroeg 19de-eeuwse aanplanting: een

tamme kastanje (*Castanea sativa*) en een gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*) met stamomtrekken van respectievelijk 436 en 226 cm.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 31 juli 1998)

2. tamme kastanje (*Castanea sativa*) 436
5. mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*) 416
9. gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*) 226

NOTEN

- (1) Primitieve kadastrale legger Bunsbeek, art. 805.
- (2) Kadastrale opmetingsschets Bunsbeek 1864, nr. 32.
- (3) Kadastrale opmetingsschets Bunsbeek 1901, nr. 16.

Roger Deneef

GLABBEEK (GLABBEEK-ZUURBEMDE): HOF TEN DRIES

HOEK DRIES/CRAENENBROEKSTRAAT, 3380 GLABBEEK
(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

►
Het Hof ten Dries
na de verbouwing
tot 'kasteel' in 1926
(collectie Blockx-
Meulemans,
Lubbeek)

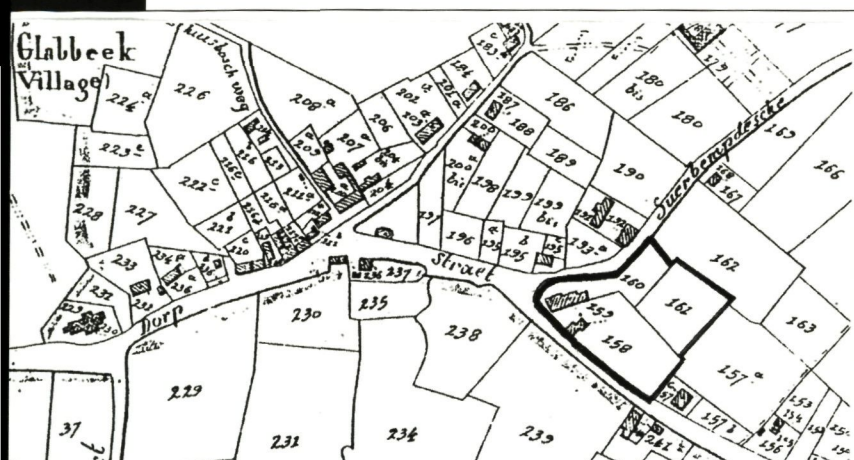
Tuin van 87,5 are, vanaf 1881 aangelegd in landschappelijke stijl rond een hoeve, die in de jaren 1920 tot villa werd verbouwd; restanten van oude randbeplanting langs het ringpad en enkele monumentale tamme kastanjes.

In 1878 werd het Hof ten Dries, gelegen aan de Glabbeekse Dries, omvattende een huis met moestuin, boomgaard en bouwland, samen 87,5 are, verkocht aan notaris Franciscus Boels, die de hoeve gedeeltelijk liet afbreken en in vergrotende zin herbouwen (1). In 1881 werd het Hof ten Dries doorverkocht aan Prosper De Hertoghe, eveneens nota-

ris. Het perceel boomgaard (nr. 158a) wordt in de kadastrale legger van dan af als "*lusthof*" omschreven en de oudste sierbeplantingen – enkele bruine beuken en een plataan (*Platanus x hispanica*) – dateren vermoedelijk uit die periode. Op het belendende perceel bouwland (nr. 161) werd bovendien een boomgaard aangeplant.

In 1912 werd het goed opnieuw verkocht, ditmaal aan vrederechter Félix de Neeff, die het huis in 1926 andermaal verbouwde, zodat het zijn huidige, nogal heterocliete uitzicht verkreeg. Voortaan wordt het ook als "*lusthuis*" omschreven. Langs de Craenenbroekstraat is het woonhuis van de 18de-eeuwse hoeve nog duidelijk herkenbaar; het uitzicht vanaf de Dries wordt beheerst door de verbouwing

▲ Het Hof ten Dries (dik omlijnd) en de dorpskern van Glabbeek in de 'Atlas cadastral de Belgique' van P.C. Popp (1860)

van 1926, met als markantste element de brede ronde hoektoren met een polyonaal tentdak. In de jaren 1960 werd op de plaats van de moestuin een nieuw huis gebouwd en ongeveer de helft van het domein afgesplitst. In 1998 was de visuele eenheid nog grotendeels aanwezig en de tuin nog als geheel herkenbaar.

Het gebouw en de hoogstammige beplantingen bevinden zich aan de randen van het park. Aan de oostrand is nog een oude randbeplanting met linde (*Tilia x europaea*) aanwezig. Merkwaardig is het voorkomen van enkele, van de grond af vertakte, monumentale tamme kastanjes (*Castanea sativa*), de reeds genoemde plataan en twee dikke bruine beuken in het zuidoostelijke gedeelte van de tuin, op het perceel dat vanaf 1912 als boomgaard wordt aangeduid. In dit gedeelte, diagonaal tegenover het huis, bevindt zich ook een kleine ronde heuvel, ongeveer 1 m hoog, vermoedelijk een uitzichtpunt over zowel het aanpalende landschap als de tuin (naar het huis toe). Deze zichttas wordt momenteel verduisterd door een dichte en kwijnende aanplanting van Corsicaanse den (*Pinus nigra* subsp. *laricio*) en een blauwe atlasceder (*Cedrus atlantica* 'Glauc'). In het plantsoen aan de zuidrand en langs de linden aan de oostrand zijn nog sporen van een slingerpad aanwezig. In de zuidrand bevindt zich ook het enige, nog aanwezige tuinmeubilair: een bouwvallig Lourdesgrotje (cement op kippengaas). Twee bijzondere bomen verdienen de aandacht: een alleenstaande en mooi gevormde zomerlinde met ingesneden blad (*Tilia platyphyllos* 'Laciniata'), die vermoedelijk ook op eigen wortels groeit, want er is geen entplaats zichtbaar en ook de wortelopslag is 'laciniata', – en een Kaukasische spar (*Picea orientalis*) met 162 cm stamomtrek.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 31 juli 1998)

3. Kaukasische spar (*Picea orientalis*) 169
7. zomerlinde met ingesneden blad (*Tilia platyphyllos* 'Laciniata') 162
8. Oostenrijkse den (*Pinus nigra* var. *nigra*) 246
10. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 363(120)
11. gewone plataan (*Platanus x hispanica*) 382
18. tamme kastanje (*Castanea sativa*) 216/235

NOTEN

- (1) Voor de opeenvolging van eigenaars en mutaties, zie in de oudste kadastrale legger Glabbeek-Zuurbemde, arts. 230, 374, 591, 664, 743 en 1041.

*Roger Deneef, Lydie Mondelaers
& Jo Wijnant*

GLABBEEK (GLABBEEK-ZUURBEMDE): VILLA NOTARIS MERTENS

TIENSESTEENWEG 176, 3380 GLABBEEK
(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De villa van notaris
Mertens
(foto R. Deneef,
1998)

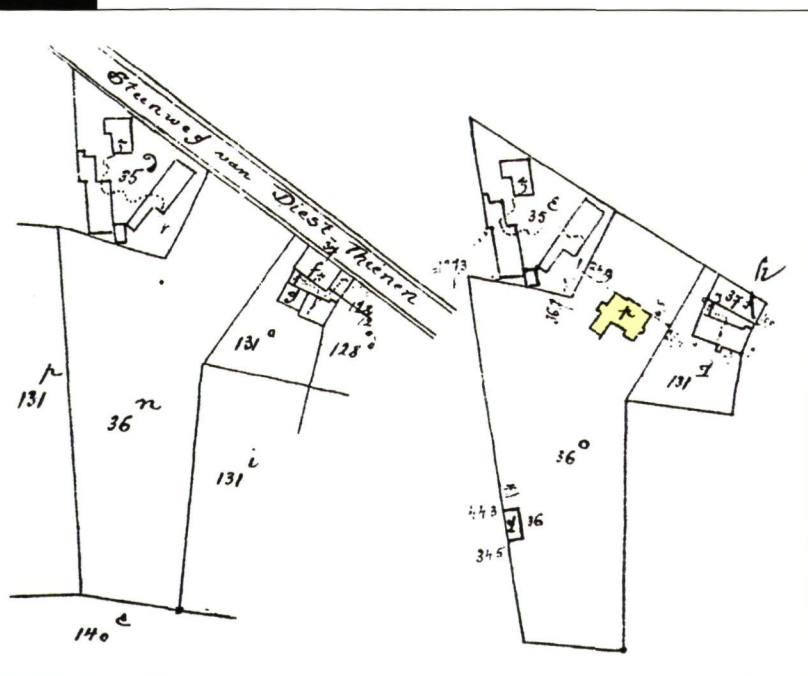
Langgerekte tuin van 70 are, aangelegd rond een eclectische villa uit 1926.

In 1926 liet notaris Victor Mertens een villa optrekken langs de steenweg Tienen-Diest, zowat 1 km ten zuidoosten van de dorpskern van Glabbeek, op een langgrekt, eigenaardig gevormd perceel van 66 are (1). De villa werd gebouwd op circa 25 m van de steenweg, in een historiserende architectuur (torentje, met een tot topgevel uitgebouwd middenrisaliet en dakvenster) en een eigen-tijdse inbreng qua materialen en ornament. De onregelmatige, geknikte vorm van het perceel werd bepaald door de specifieke verkeershistorische situ-

atie, met name het snijpunt tussen de oude weg naar Diest en de in 1842 aangelegde steenweg, die daar een scherpe hoek vormden. De traditionele indeling in boomgaard, sier- en moestuin was nog tot omstreeks 1960 aanwezig. Helemaal achteraan op het perceel, momenteel afgeschermd door een tennisveld en een rij fijnsparren, staan nog enkele dode fruitbomen. Een relatief grote Lourdesgrot vormt – zoals in het nabijgelegen Hof ten Dries* – het enige parkmeubilair.

De hoogstammige beplanting is, gezien de smalte van het perceel (circa 50 m), bijna uitsluitend een randbeplanting, die bovendien voor een groot gedeelte is opgebouwd uit de courante effectma-

▲ De bouw van de villa Mertens volgens een kadastrale opmetingsschets uit 1927; de geknikte vorm van het tuinperceel wordt historisch verklaard door zijn ligging op het snijpunt tussen de oude baan Tienen-Diest en de in 1842 aangelegde steenweg (archief Kadaster Brabant, Brussel)

kers: *Prunus cerasifera* 'Nigra', blauwe atlasceder (*Cedrus atlantica* 'Glaucá'), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), Noorse esdoorn met bruinrood blad (*Acer platanoides* 'Schwedleri'), moerascipres (*Taxodium distichum*), treurbeuk (*Fagus sylvatica* 'Borneyensis') en een van de weinige ruwe iepen (*Ulmus glabra*) in de regio die de iepenziekte hebben overleefd. Deze bomen bereiken zelden een stamomtrek van 2 m en waarschijnlijk werden zij in een latere fase aangeplant. Van de generatie die werd aangeplant tijdens de bouw van de villa – stamomtrekken van 2 tot 3 m – blijven slechts enkele bomen over: gewone esdoorn (*Acer pseudo-platanus*), rode bastaardpaardekastanje (*Aesculus x carnea*), witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*), zomerlinde (*Tilia platyphyllos*). Vermeldenswaardig is het voorkomen van twee soorten pim-pernoot: Europese en Kaukasische (*Staphylea pin-nata* en *S. colchica*).

NOTEN

- (1) Kadastrale opmetingsschetsen Glabbeek-Zuurbemde 1921-1922, nr. 10/27 en 1927.

Roger Deneef, Lydie Mondelaers
& Jo Wijnant

GLABBEEK (GLABBEEK-ZUURBEMDE): KASTEEL VAN ZUURBEMDE

ZUURBEMDE 35, 3380 GLABBEEK

(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De oorspronkelijke voorzijde — toen al achterzijde — van het kasteel van Zuurbemde in het begin van de 20ste eeuw; het gebouw toont tekenen van verval; de balustrade op het dak van de middenvleugel is nog aanwezig (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

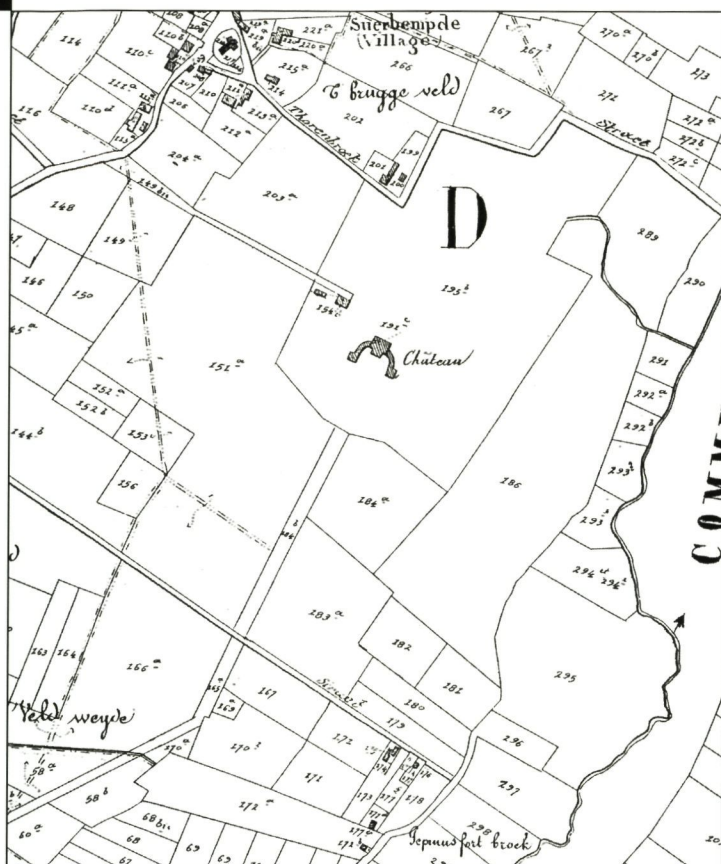
Park in landschappelijke, 'arcadische' stijl (Bühler-inspiratie), vanaf 1850 aangelegd over 9 hectare rond een mooi landhuis met hoefijzervormig grondplan; na 1900 versnippering van het domein en vernietiging van de westelijke helft van de parkaanleg; restanten van originele beplanting (zilveresdoorns).

Wederopbouw van een dorpskasteel

Edmond-Charles de la Coste bouwde rond 1850 een riant landhuis (1) op 400 m ten zuiden van de dorpskern van Zuurbemde, aan de noordrand van de Velpevallei. De la Coste (1788-1870), telg uit een oude, uit Genua afkomstige familie die zich

aan het einde van de 15de eeuw in de Lage Landen had gevestigd, was in 1815 getrouwd met een dochter van de laatste heer van Zuurbemde en had onder Napoleon I en het koninkrijk der Nederlanden belangrijke functies bekleed, onder meer als provinciegouverneur van Antwerpen en als minister van Binnenlandse Zaken. Na de Belgische onafhankelijkheid was hij achtereenvolgens senator, volksvertegenwoordiger en, in 1846, kortstondig provinciegouverneur van Luik (2). Ook op literair gebied was hij actief, onder meer als anonieme auteur van een roman (3), en als historicus (4). Bij zijn dood in 1870 bezat Edmond de la Coste in Glabbeek-Zuurbemde 137 hectare, dit is nagenoeg één vijfde van het (voormalige) gemeentelijke grondgebied. De site die hij uit zijn vele bezittingen uitkoos als bouwplaats viel onge-

▲ Het door E.-C. de la Coste gebouwde kasteel van Zuurbemde volgens hoefijzervormig grondplan in de 'Atlas cadastral de Belgique' van C. Popp (1860); een eerste aanleg voorzag in een rechte toegangsdreef (strookperceel 184b)

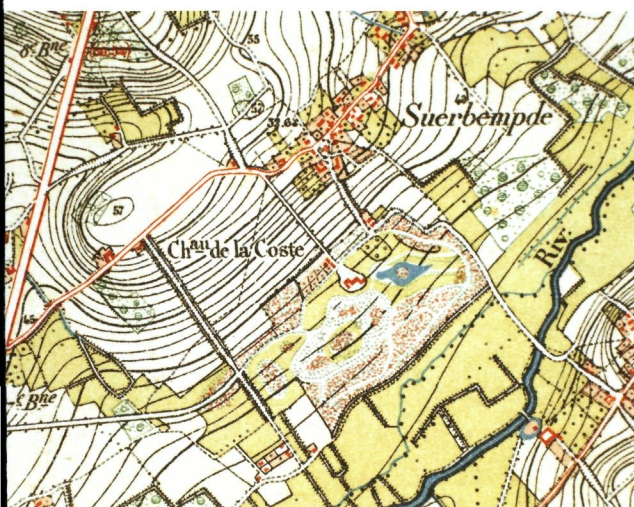
veer samen met de plek waar ooit het feodale slot stond dat de kern vormde van het leen Zuurbemde. Dit slot was al minstens twee eeuwen verdwenen, want rond 1650 was er alleen nog het toponiem, de oude castrale motte, wat puin, een huis en een schuur (5). De keuze van de plaats was dus misschien niet alleen gebaseerd op landschappelijke overwegingen, maar ook symbolisch geladen.

De nieuwe villa van de la Coste, omringd door circa 9 hectare park (*'plaisierhof'* in de kadastrale legger), brandde enkele jaren later af (6). In 1858-1860 werd op de ruïnes van het eerste gebouw een aanzienlijk grotere villa met kasteelallures opgetrokken, die vrijwel onveranderd bewaard bleef. Uit de kadastrale documenten kan worden afgeleid dat eerst de oude villa werd heropgebouwd, die vervolgens van twee grote gebogen zijvleugels met koppaviljoenen werd voorzien. De kaart van Popp toont het hoefijzervormige grondplan. Het geheel werd opgetrokken uit baksteen met overvloedig gebruik van witte zandsteen (hoekkettingen, lijstwerk, plinten en sokkels, gebogen terrasuitbouw, balustrades) en, in mindere mate, ook arduin (lateien, kordons, pilasterbasementen en -kapite-len). De middenvleugel kreeg een sterk uitgebouwd risaliet met gelijkvloerse rondboogarcaden en een afgeknot schilddak, eertijds (cf. oude ansichtkaarten) bekroond door een belvédère met

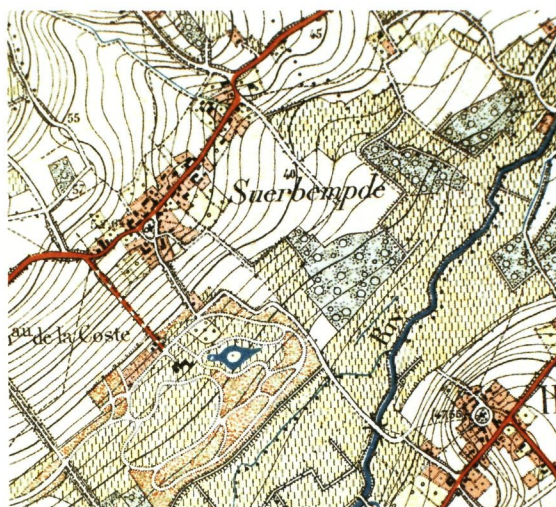
► De achterzijde — oorspronkelijk voorzijde — van het kasteel van Zuurbemde (foto O. Pauwels, 1999)

▲ Het kasteelpark van Zuurbemde in 1864 met landschappelijk aangelegde oprijlaan en een vermicelli-achtig netwerk van paden (ICM, 1883)

▲ Het kasteelpark van Zuurbemde in 1893 (ICM, 1900)

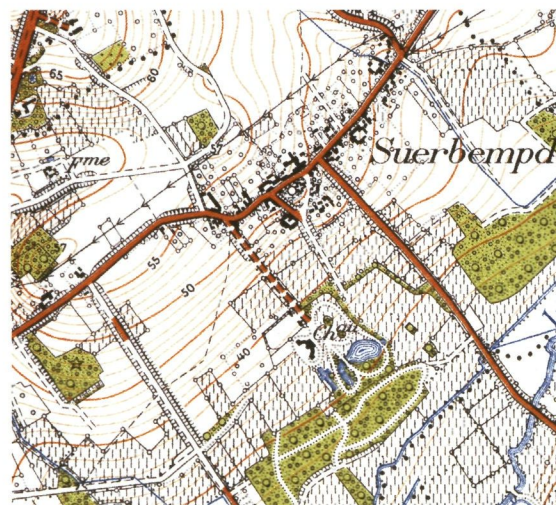
een (nu verdwenen) stenen balustrade. In de symmetrisch uitgebogen zijvleugels flankeren rondboognisjes met siervazen de toegangen. De verdiepingen zijn geritmeerd door pilasters en afwisselend brede en smalle vensters met fraaie roedenverdeling. De linker zijvleugel werd door recente verbouwingen gedeeltelijk verminkt. Risalieten met Palladiaans geïnspireerde deurtraveeën, en de voorgevels onder driehoekige frontons, typeren de koppaviljoenen. De oorspronkelijke achterzijde (nu voorzijde) werd soberder uitgewerkt met toch enkele interessante details, onder

meer de getoogde spaarvelden tussen pilasters waarin de benedenvensters werden aangebracht, en de sierlijke smeedijzeren consoles van de luifel boven de toegangsdeur van de middenvleugel.

Rond 1880 werd het complex van dienstgebouwen aan de noordrand van het domein nog uitgebreid met een “*werkhuis*”, een broeikas en twee stuks “*vogel[v]lucht*”, waarschijnlijk volières want op de mutatietekening van 1878 ziet men op korte afstand van elkaar twee gebouwtjes met respectievelijk een vierkant en een zeshoekig grondvlak.

▼ Het kasteelpark van Zuurbemde in 1908: de aanleg ten zuidwesten van het kasteel werd in 1901 grotendeels opgeruimd en het park herleid tot zijn huidige perimeter (ICM, 1923)

▼ Het kasteelpark van Zuurbemde in 1930 (ICM, 1937)

▲ De achterzijde
– toen al
voorzijde – van het
kasteel van
Zuurbemde en de
heraangelegde vijver

op een ansichtkaart
uit het begin van
de 20ste eeuw
(collectie Blockx-
Meulemans,
Lubbeek)

Niet zichtbaar op de kadasterkaarten maar nog aanwezig en – naar het metselwerk te oordelen – mogelijk opgetrokken in 1850-1860, is een constructie die zich bevindt in het uiterste noordoosten van het park en waarvan de aard of de functie (ijskelder, sokkel van een gloriëtte of een combinatie van beide?) niet kon worden bepaald: een cilindervormige bakstenen constructie met een diameter van 4 m, momenteel 1 m hoog, met eigenaardige verticale uitstulpingen, nu gevuld met grond.

Wijzigingen in het aanlegconcept

De opeenvolgende militaire topografische kaarten (1864, 1893, 1908, 1930) geven pas in 1930 het kasteelgebouw correct weer. Enige omzichtigheid is dus geboden bij de interpretatie van het nogal fluctuerende beeld dat deze kaarten van het park geven, zeker wat de details betreft. De veelbelovende beschrijving die Wauters in 1882 – Edmond de la Coste is al twaalf jaar dood en het domein wordt bewoond door zijn zoon Paul-Alexandre – geeft van het domein (*“belles avenues...12 hectares de pelouses, de massifs d'arbres”*) is momenteel nauwelijks herkenbaar. Opmerkelijk in de huidige situatie is dat het kasteel aan de rand ligt van het park en naar het westen uitkijkt over een onopgesmukt landschap van akkers en weiden. Dit is de concave, meest monumentale zijde van het kasteel, die hierboven werd beschreven; langs deze zijde zou men het zwaartepunt van de tuinaanleg ver-

wachten. Het huidige park ligt als het ware aan de achterdeur. Het onooglijk kasseitje dat momenteel vanuit het noorden naar het kasteel leidt is een allesbehalve riante toegangsreef.

Op de topografische kaarten – vooral op de oudste (1864) – is duidelijk te zien dat een substantieel gedeelte van het park van de la Coste ten westen van het kasteel lag. De hoofdtoegang bevond zich aan de Broekstraat (nu Ruitersrij genoemd). De toegangsreef was niet rechtlijnig maar slingerde ‘pittoresk’ naar het kasteel toe, door een langgerekte (400 m lange) ruimte heen die gestoffeerd was met bomengroepjes en solitaire bomen of struikmassieven en afgezoomd door enerzijds het grote bosperceel langs de Velpe – het Primitieve perceel 186, *“den grooten bosch”* in de kadastrale legger (7) – en, anderzijds aan de kant van het dorp, door een smalle, nieuw aangeplante strook, in de kadastrale legger omschreven als boomkwekerij (duidelijk zichtbaar op de kaarten van 1864 en 1893). Eenmaal buiten het park, vanaf de Broekstraat, koerste de dreef na een weidse bocht tussen velden en weiden linea recta naar de pas aangelegde steenweg Tienen-Diest. Uit de kadastrale bescheiden blijkt echter dat de toegangsreef die Edmond de la Coste in 1849-1850 bij de bouw van het eerste kasteeltje had aangelegd, recht op het kasteel toeliep (perceel 184b op de kaart van Popp). Het idee om de toegangsreef binnen het park te laten slingeren dateert dus van na de brand en werd uitgevoerd naar aanleiding van de wederopbouw. Dit duidt ongetwijfeld op een verandering in het aanlegconcept en in de smaak van de eigenaar.

De ruimte aan de achterzijde (noordoostzijde) van het kasteel was eveneens door hoogstammig groen omgeven, gedeeltelijk (langs de kant van de Velpe) door het reeds vermelde ‘grooten bosch’, gedeeltelijk door nieuw aangeplante singels. De verleiding is groot (maar te weerstaan) om in de spoelvormige vijver die deze ruimte beheerst een recyclage te zien van de oude castrale motte, want op de topografische kaarten van 1864 en 1894 wordt een relatief groot eiland ingetekend. De toegangsweg liep rakelings langs het kasteel, via een kleine boomgaard, dook even weg in de nieuwe hoogstammige beplanting en verdween ten slotte in de ‘grooten bosch’, voortdurend vertakkend, uitbundig lussen en serpentes vormend.

De arcadische ambiance werd versterkt door vier groepen van drie Italiaanse populieren (*Populus nigra* ‘Italica’), die omstreeks 1900 al aanzienlijke

afmetingen hadden bereikt, zoals blijkt uit een Ansichtkaart (die met de vijver op de voorgrond) die de datum 1904 draagt maar vermoedelijk een oudere opname weergeeft. Ongeveer op dezelfde plaats staan momenteel nog Italiaanse populieren met 3 m stamomtrek. Ze stonden (en staan nog steeds) symmetrisch opgesteld achter het kasteel en vormden als het ware het onmiddellijke decor. Door de halvering van het park in 1901 en de heroriëntering van de aanleg (zie verder), is het theatrale van deze opstelling minder evident geworden. Links op deze Ansichtkaart zien we nog een groep zilveresdoorns (*Acer saccharinum*), momenteel met stamomtrekken tot 4,53 m, die eveneens tot de

door Edmond de la Coste uitgevoerde beplantingen behoren en een idee geven van de wijze waarop het westelijke (nu verdwenen) gedeelte van het park was aangekleed. Het werk van de gebroeders Denis en Eugène Bühler vormde waarschijnlijk een belangrijke inspiratiebron voor de (vooralsnog onbekende) ontwerper: genereus kronkelende paden, enorme grasvlakten spaarzaam bezaaid met homogene groepjes bomen (in dit geval witte esdoorn) en een heterogene randbeplanting (8).

Levensvreugd in Arcadia

In 1901, na het overlijden van de laatste de la Coste (9), werd het domein verkocht aan verschil-

▲
De voorzijde
— oorspronkelijk
achterzijde — van
het kasteel van
Zuurbemde
(foto O. Pauwels,
1999)

lende eigenaars. Alle sporen van parkaanleg aan de monumentale zijde (ten zuidwesten) van het kasteel verdwenen volledig; deze zone werd opnieuw ongerept landbouwgebied. Het kasteel werd in dienst genomen als weeshuis en maakte samen met de bijgebouwen en de resten van het park nog slechts 10 hectare uit. De sociale functie van het gebouw bleef sindsdien behouden: omstreeks 1965 werd er een rustoord in gevestigd, "Levensvreugd", recentelijk omgedoopt tot "Arcadia", een wellicht onbewuste hommage aan de visioenen van Edmond de la Coste. Het 'grooten bosch', dat niet meer bij het kasteel hoorde, werd nog geruime tijd als "lustgrond" omschreven en ook nu nog zijn de slingerpaden van de la Coste herkenbaar. De volières, de broeikas en het werkhuis werden afgebroken en in 1907 werd voor de wezen en oog in oog met de monumentale façade van het kasteel een groot nieuw "werkhuis" gebouwd, dat gelukkig al in 1914 werd afgebroken. In datzelfde jaar werd het kasteel gedeeltelijk door brand vernield (10).

Toch viel niet alle belangstelling voor het resterende gedeelte van het park weg. De vijver werd hergraven: het eiland verdween (maar zal later weer worden aangelegd) en de versmallende uiteinden van de spoelvorm maakten plaats voor een brede gebogen uitloper die aan de rand van het 'grooten bosch' in een lob eindigt. Over het smalste gedeelte werd een recht brugje met een smeedijzeren balustrade gebouwd. Aan de zuidoostelijke oever werd een belvédère aangelegd in de vorm van een tussen zomerlindes oplopend pad en een klein terras; van daaruit kon de weerspiegeling van het kasteel in de vijver bewonderd worden. In diezelfde omgeving, evenwijdig met een dreefje zomereiken dat in het verlengde van het kasteel de grens vormt met het gerooide gedeelte van het park, bevindt zich een moeilijk te duiden element dat vermoedelijk ook na de verdeling van het domein werd aangelegd: een lijnrecht 'kanaal' van ongeveer 100 m lang en 2 tot 3 m breed met een uitstulping in het midden. Verspreid over het park komen platanen (*Platanus x hispanica*), Amerikaanse eiken (*Quercus rubra*), zilveresdoorns met ingesneden blad (*Acer saccharinum* 'Laciniatum') en zomerlindes (*Tilia platyphyllos*) voor, bomen met stamomtrekken tussen 2 en 3 m, die na 1900 werden aangeplant. In de nog jongere aanplantingen vinden we twee rariteiten: eenbladige es (*Fraxinus excelsior* 'Diversifolia') en – omringd door veel wortelopslag – Cappadocische esdoorn (*Acer cappadocicum*).

Bij de recentste aanplantingen werd vooral geput uit zeer courante soorten: blauwe atlasceder (*Cedrus atlantica* 'Glauc'), Japanse sierkers (*Prunus serrulata* 'Kanzan'), zoete kers (*Prunus avium*), *Prunus cerasifera* 'Nigra', *Juniperus virginiana* 'Skyrocket'... Storend is het plantsoentje dat recentelijk werd aangelegd op de esplanade voor de huidige ingang, waardoor het uitzicht op het kasteel vanuit het park wordt gehinderd.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname op 17 juni 1998)

- 11. Cappadocische esdoorn (*Acer cappadocicum*) 150
- 14. eenbladige es (*Fraxinus excelsior* 'Diversifolia') 170
- 19. zilveresdoorn (*Acer saccharinum*) 443
- 20. zilveresdoorn (*Acer saccharinum*) 453
- 21. zilveresdoorn (*Acer saccharinum*) 428

NOTEN

- (1) Kadastrale opmetingsschets Glabbeek-Zuurbemde 1850.
- (2) POPLIMONT Ch., *La Belgique héraldique* (tome III), Bruxelles, 1866, p. 427-441.
- (3) *Le pas-d'armes de Villers-sur-Lesse*, Société typographique belge Bruxelles, 1840, 284 p.
- (4) Anselme Adorne, sire de Corthuy: *pèlerin de Terre-sainte, sa famille, sa vie, ses voyages et son temps, récit historique*, Muquardt Bruxelles, 1855, 383 p.
- (5) Volgens WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Glabbeek*, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1882), 1963, p. 10.
- (6) Volgens WAUTERS, *op. cit.*, p. 10-11.
- (7) Met een vrij authentieke bosflora, volgens eigen waarneming (juni 1998): bosanemoon (*Anemone nemorosa*), schaduwkruiskruid (*Senecio ovatus*), slanke sleutelbloem (*Primula elatior*), boskortsteel (*Brachypodium sylvaticum*), groot heksenkruid (*Circaea luteriana*), boszegge (*Carex sylvatica*), muskuskruid (*Adoxa moschatellina*) etc.
- (8) JELICOE G. e.a., *The Oxford companion to gardens*. Oxford, New-York, Oxford University Press, 1986, p. 79-80.
- (9) Thérèse de la Coste; overlijdensbericht in: *La noblesse belge. Annuaire de 1900* (I), Bruxelles, Veuve Monom, 1903.
- (10) Oudste kadastrale legger Glabbeek-Zuurbemde, art. 935, nr. 4.

Roger Deneef

GLABBEEK (KAPELLEN): PASTORIE VAN DE ONZE-LIEVE-VROUWEKERK

DORPSSTRAAT 44, 3381 KAPELLEN

► Het vijvertje in de
pastorietuin van
Kapellen
(foto R. Deneef,
1999)

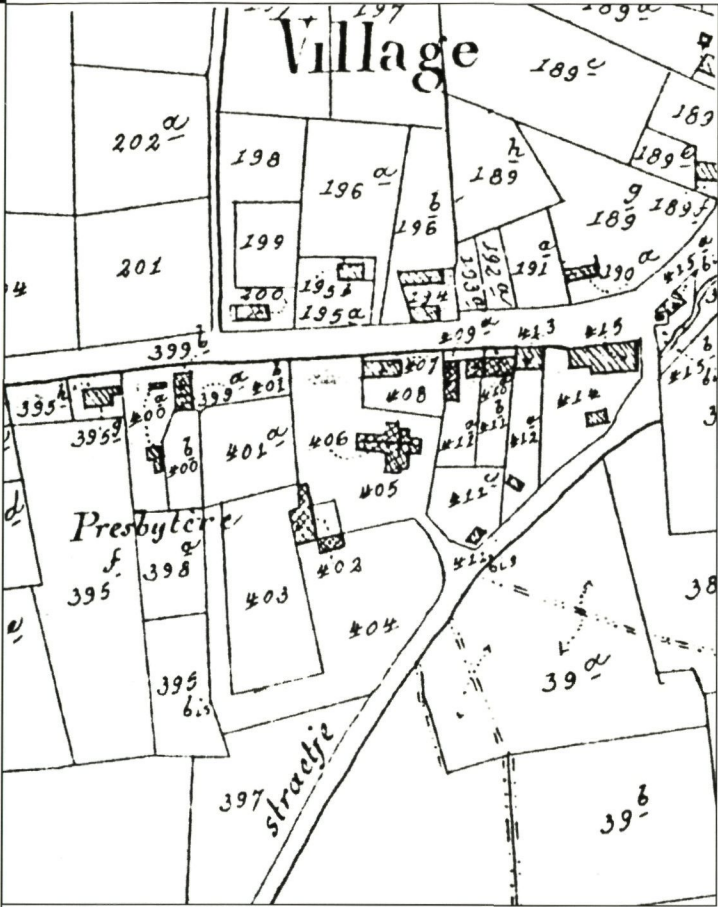

Pastorietuin, 65 are, met typische tweeledige structuur en vijvertje.

Naast de in 1880 gebouwde neogotische kerk, aan de rand van het kerkhof, ligt de pastorie, een dubbelhuis met twee verdiepingen in traditionele bak- en zandsteenbouw (1). De pastorietuin ligt ten zuiden van het gebouw. Hij beslaat twee percelen, met name het rechthoekige 403, aan drie zijden omgrensd door een 10 tot 15 m brede strook die perceel 404 vormt. Aan de oostzijde vormt dit strookperceel een brede, lager gelegen lob, waarin zich momenteel een vijvertje bevindt. Deze configuratie doet sterk denken aan een ringgracht, maar op de Ferrariskaart (1771-1775) is er van grachten niets te bekennen.

De tweeledige structuur die door de oude kadastrale indeling wordt weergegeven, is nog op het terrein herkenbaar: het vlakke, rechthoekige perceel 403 – volgens de oudste legger “hof” en 21,5 are groot – tegenover het strook-en-lob-perceel 404 – “bouwland”, vanaf 1885 geregistreerd als “boomgaard”. De (maximaal 100 jaar) oude aanplantingen bestaan uit: naast de zuidgevel van de pastorie een Hollandse linde (*Tilia x europaea*) met 293 cm stamomtrek; een met essen (*Fraxinus excelsior*) en Hollandse linden afgezoomde, halfronde uitstulping van het vlakke gedeelte in de helling naar het vijvertje, misschien een relict van een prieel of belvédèreheuveltje; een oude taxus die waarschijnlijk deel heeft uitgemaakt van een prieel, aan de rand van het rechthoekige perceel, tegenover de tuingevel van de pastorie.

▲ De dorpskern van Kapellen met de pastorie (perceel 402) en bijhorende tuin (percelen 403 en 404) in de 'Atlas cadastral de Belgique' van P.C. Popp (1860)

Vermeldenswaardig en bijzonder aantrekkelijk, op weg naar de pastorie langs de kerk en door het kerkhof heen, is het pad tussen leilinden, in feite een looftunnel want de bomen zijn ook dwars met elkaar verbonden. Deze aanplanting gebeurde rond 1970.

NOOT

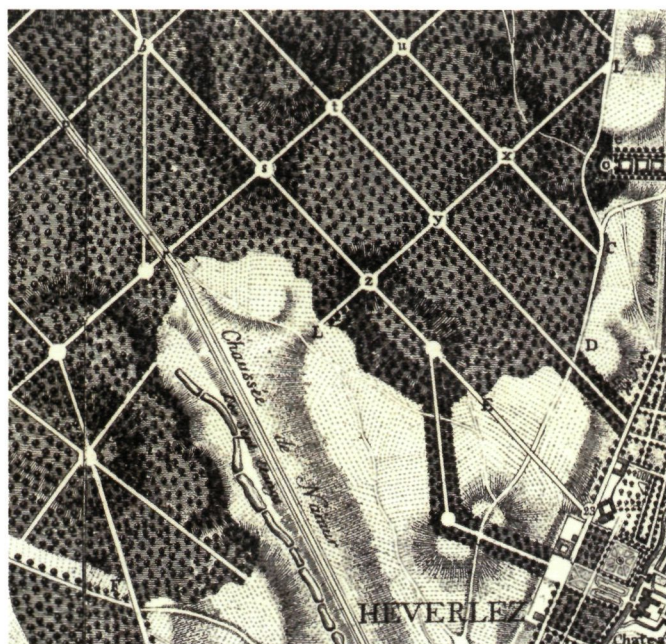
(1) *Bouwen door de Eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen – arrondissement Leuven*, Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 185.

Roger Deneef & Jo Wijnant

OUD-HEVERLEE / BIERBEEK / LEUVEN: HEVERLEEBOS EN MEERDAALWOUD

Een dubbele dreef
 verbond het kasteel
 van de hertog van
 Arenberg te
 Heverlee met de
 noordrand van
 Heverleebos op de
 "carte topographi-
 que des Franches
 Forêts de Merdael
 Mollendaal et
 Heverlez" van 1769
 (zuiden boven);
 in de rechterboven-
 hoek de 'Filosofen-
 fontein'

Twee boscomplexen, circa 2500 hectare, in 1727-1770 heraanagelegd als annex bij de kasteeltuinen van de hertog van Arenberg; klassiek dambordpatroon van rechte wegen, oorspronkelijk met groene kamers of 'salons' en twee 'sterren'; de 'Parnassusberg' in het Heverleebos is een monumentale, getrapte belvédèreheuvel met resten van de oorspronkelijke beplanting met lindebomen; dreefaanplantingen uit 1850-1860 met bruine beuk en Amerikaanse eik.

Het dambordpatroon

Het Heverleebos en het Meerdaalwoud, dat met het Mollendaalbos één aaneengesloten boscomplex vormt, worden algemeen beschouwd als de belangrijkste bos- en natuurgebieden van de regio. Ook het prehistorisch en archeologisch belang van het Meerdaalwoud werd meermaals belicht (1). Dat het tevens om een brok interessante historische park- en landschapsarchitectuur gaat is minder bekend.

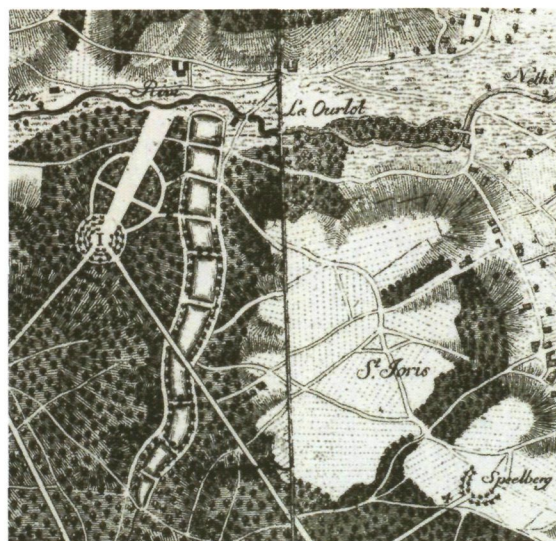
Het huidige dambordpatroon van rechte lijnige boswegen werd aangelegd vanaf 1727, samen met de steenweg Leuven-Namen (2), die er zowat de rug-

▲ Grootchalige tuinarchitectuur op de Ferrariskaart (1771-1775): de omgrachte 'Parnassusberg' (nu Linderonde genoemd), het Zoet Water, de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Steenbergen en de Herculesdreef

gengraat van vormde. Slechts enkele intergemeentelijke wegen (3) – de zogenaamde Lijkweg of Dodendreef tussen Vaalbeek en Oud-Heverlee, de Pragenstraat, de Korbeekdamstraat – behielden hun oude, slingerende tracés, andere (o.m. de Grezweg) bleven fragmentarisch als ondiepe sleuven bewaard. De hertracering van boswegen en bospercelen (hier 'enceintes' genoemd) is vanaf de tweede helft van de 18de eeuw een algemeen verschijnsel in de Zuidelijke Nederlanden en is in de eerste plaats uitdrukking van een toenemende rationalisatie en intensivering van het bosbeheer – het begin van de moderne ontginningsbeweging (4). Uit de vorm- én naamgeving van het nieuwe wegnnet in het Heverleebos en het Meerdaalwoud kan echter worden afgeleid dat esthetische en architecturale bekommernissen ook een belangrijke rol hebben gespeeld – 'nut en sier' op grote schaal (nagenoeg 25 km²).

▲ Het 'Herculessalon' (I op de kaart) en de 'Speelberg' aan de zuidwestelijke rand van het Meerdaalwoud op "carte topographique des Franches Forêts de Merdael Mollendael et Heverlez" van 1769 (zuiden boven)

In 1759 was de heraanleg nog niet voltooid. Op de grote wandkaart van de baronie Heverlee door landmeter J.B. Joris (5) ontbreekt immers de Herculesdreef, die via de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Steenbergen de verbinding vormt tussen Meerdaalbos en Heverleewoud. Pas na de aankoop van de heerlijkheid Steenbergen in datzelfde jaar (6) kon hertog Karel-Marie-Raymond van Arenberg deze verbinding tot stand brengen. De "carte topographique des Franches Forêts de Merdael Mollendael et Heverlez", eveneens opgemaakt door J.B. Joris (7), gegraveerd door A. Cardon en gepubliceerd in 1769, legt de eindtoestand vast, op één element na: de oostelijke verbinding tussen Heverleebos en Meerdaalwoud via de Prosperdreef (genoemd naar de kleinzoon van de voormelde hertog); dit werd pas mogelijk nadat hertog Louis-Engelbert in 1785 in het bezit kwam van Vaalbeek (8).

Architecturale band tussen kasteelpark en bos

Het kasteeldomein van Heverlee werd met het Heverleebos verbonden door een dubbele dreef die samenvalt met de huidige Hertog Engelbertlaan, het begin van de huidige Leopold III-laan en – zuidwaarts naar het bos toe afbuigend – het nu verkavelde gedeelte van wat de Prosperdreef zou worden. Deze dreef, bestaande uit vier bomenrijen ('allée principale' geflankeerd door 'contre-allées'), vormde het verlengde van de formele parterreteruin

▲ De Parnassusbergdreef op een in Meulemans, 1912 afgestempelde Lubbeek) ansichtkaart

▲ De zuidelijke gracht van de 'Parnassusberg' en de in terrassen aangelegde en met linden beplante heuvel in de achtergrond (foto R. Deneef, 2002)

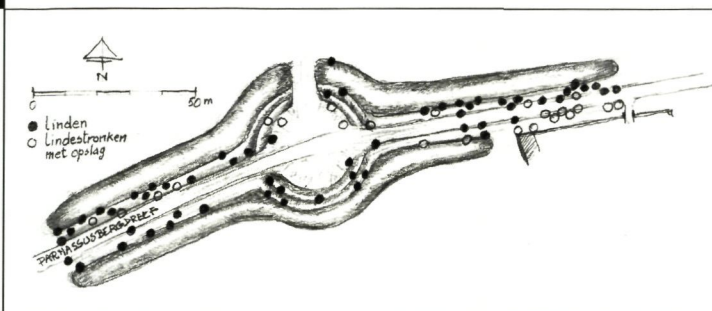
voor het kasteel en maakte het mogelijk het kasteel vanuit de voordeligste hoek te benaderen; bij de afdaling kreeg de bezoeker een overzicht van de parterres.

Het merendeel van de snij-, knoop- en scharnierpunten in het nieuwe wegennet worden op de 'carte topographique' van 1769 uitdrukkelijk als kleine rotondes afgebeeld, die – althans in het Heverleebos – een eigen naam hebben. De toponymie van het nieuwe wegennet verwees niet alleen naar historische (*Rendez-vous des Pauvres*), topo- en geografische (*Route des Vallons*, *Route de Mille*) realiteiten of naar de 'enceintes', die meestal bedacht werden met termen uit de jacht of het wildbeheer (*Enceinte des Marcassins*, *des Chevreuils...*). Ze wortelt ook in de verlichte leefwereld van de hertogen van Arenberg (9), zoals blijkt uit de verwijzingen naar de 'filosofen', de Nieuwe Wereld (*Carrefour du Mississipi*, *route de Jamaïque*) en de antieke mythologie.

Enkele knoop- of scharnierpunten werden uitgebouwd tot 'salons', echte groene kamers, omgeven

door een of meerdere palissades van gesnoeide bomen. Op de kaart van 1769 springt vooral het 'Herculessalon' in het oog, aan de zuidwestrand van Meerdaalwoud: drie concentrische palissades, naar het zuiden geopend in een trechtervormige vista, die doorkruist wordt door een rond- en een dwarsweg. Deze configuratie die min of meer gewijzigd op latere kaarten voorkomt (Ferraris, Primitieve kadasterkaart, Vander Maelen) is nog vaag herkenbaar op de stafkaart van 1908 (ICM, 1909), maar heeft geen duidelijke sporen nagelaten. Een tweede, bescheidener salon was de 'Speelberg', boven Sint-Joris-Weert aan het toenmalige eindpunt van de huidige Weertsedreef, ongeveer ter plekke van de huidige post van de Federale Politie: een palissade van snoeibomen in een halve cirkel, een detail dat ook op de Ferrariskaart duidelijk zichtbaar is, maar waarvan elk spoor is uitgewist. De naam Speelberg komt al voor op een figuratieve kaart van 1661 (10), maar de aanleg en de beplanting van "ene ovale plaatse tot plaisir van sijne voorschreve hoogheijt" in het verlengde van de Weertsedreef maar op grond van de Weertse gemeenschap vormt het voorwerp van een vergelijking tussen de hertog, die de werken al had laten uitvoeren, en de schepenen van Sint-Joris-Weert van 24 november 1770. Als de hertog de bomen die hij daar heeft aanplant laat kappen, dan mogen de gemeentenaren ze gebruiken voor "het maeken van eene wippe om den vogel te schieten" (11).

▲ Schematische afbeelding van het reliëf en de beplanting van de 'Lindenronde' of 'Parnassusberg' in het Heverleebos (schets R. Deneef)

Het 'Godensalon' aan de noordoostelijke rand van het Meerdaalwoud wordt op de kaart van 1769 afgebeeld als een ovaal plateau, zonder aanduidingen over eventuele beplanting; het plateau is nog duidelijk zichtbaar in het reliëf.

Goden, muzen en sterren

De Parnassusbergdreef, die het Heverleebos doorkruist van oost naar west, buigt ten zuidoosten van Oud-Heverlee-dorp af naar de vijvers van het Zoet Water en wordt ten zuiden van de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Steenberg verlengd in de Herculesdreef. Het eerste van de drie scharnierpunten die de afbuiging vormt wordt nu meestal aangeduid als de "Lindenronde" maar op de kaart van 1769 heet het "le Parnasse". De Parnassusberg, het verblijf van Apollo en de muzen en het symbool van de dichtkunst, is een geliefd motief in de klassieke tuinarchitectuur. Een kunstmatige heuvel, liefst met grot of fontein, werd bekroond door een 'parnasse de jardin', vaak een tempeltje of 'glo-riëtte', bereikbaar via een pad dat om de heuvel windend naar boven leidde (12).

▼ De zuidflank van de 'Parnassusberg' met sporen van terrassen (foto O. Pauwels, 2004)

▲ De met bruine beuken beplante dreven in het westelijke gedeelte van het Heverleebos in 1990 (orthofotoplan Eurosense, 1991)

Hier gaat het echter om een spoelvormige heuvel waar de Parnassusbergdreef overheen loopt. De opgeworpen aarde is afkomstig uit twee parallelle grachten die rond het centrale, hoogste gedeelte tot een 25 m brede cirkel uitdijen. Het hoogteverschil loopt op tot 6 m en de hele constructie is circa 170 m lang. De zuidelijke gracht werd echter over 40 m gedempt om de bouw van een buitenverblijf mogelijk te maken. Na 250 jaar is nog duidelijk zichtbaar dat het om een getrapte heuvel gaat, zoals de Ferrariskaart het weergeeft, meer bepaald met drie trappen. Ronde, getrapte en met lindebomen beplante heuvels zijn geen unicum, maar dit is een bijzonder monumentaal exemplaar. Langs beide zijden van de constructie maar binnen de grachten werden drie rijen lindebomen (*Tilia x europaea*) aangeplant "en quinconce", als de ogen van een dobbelsteen bij de vijf; in het getrapte centrale gedeelte staan ze aan de rand van de trappen. De meeste van de 58 nog bewaarde linden – circa één vijfde van het oorspronkelijke bestand – hebben een stamomtrek van 3 tot 4 m. Stronken met opslag signaleren de positie van 23 verdwenen exemplaren.

Een getrapte, met linden beplante motte hebben we tijdens het inventariswerk ook gevonden in het

◀ De Parnassusbergdreef en een van de oorspronkelijk aangeplante lindebomen (foto O. Pauwels, 2004)

domein Herkenrode te Wespelaar – in dat geval omwaterd en oorspronkelijk bekroond door een zeshoekig paviljoen in Lodewijk XV-stijl met een uitgezwent koepeldak, zoals blijkt uit een 18de-eeuwse figuratieve kaart.

Opmerkelijk is dat de gracht rond de centrale heuvel aan de noordzijde onderbroken wordt, een detail dat ook op de Ferrariskaart en zelfs op de huidige stafkaart duidelijk wordt weergegeven en erop wijst dat deze Parnassusberg ook een belvédère was, met een aantrekkelijk panorama over de Dijlevallei en het dorp Oud-Heverlee (het uitzicht werd nog tot 1950 nauwelijks door enige bebouwing belemmerd). Het salon op de Speelberg boven Sint-Joris-Weert bood een vergelijkbare combinatie: een dorpskern met een riant vallei-landschap als achtergrond. In de 18de eeuw maakte de waardering voor het onopgesmukte, rustieke landschap als bron van schoonheid grote opgang, maar het is niet uitgesloten dat een hertogelijke excursie langs de salons en de uitkijkpunten – met of zonder picknick, *fête champêtre* of drijfjacht – ook een element van machtsvertoon inhield.

In het nieuwe patroon van dreven komt slechts tweemaal een ster voor, allebei in het Heverleebos, met name het kruispunt 'De Vier Baren' – momenteel beplant met lindebomen – en het "*Rendez-vous des Moines*" in het uiterste (rond 1900 ontboste) noordoosten, langs de huidige Kerspelstraat. Stervormen en ganzenvoeten waren veelgebruikte patronen, niet alleen in de Franse baroktuinen, maar tijdens de hele 18de eeuw ook in de bosbouw, bij de herstructurering van bosgebieden (13). Het panopticum-effect beantwoordde volledig aan het klassieke verlangen naar orde en overzicht en was ook erg doeltreffend binnen het (drijf)jachtritueel: van op één centrale plaats kon men het opgejaagde wild neerleggen zonder één voet te verzetten. In Duitsland spreekt men dan ook vaak van een '*Jagdster*' (14). De jacht en georganiseerde jachtpartijen speelden een belangrijke rol in de vrijwouden van Heverlee en Meerdaal, getuige daarvan het incident rond de everzwijnen van de hertog (15). Het geringe aantal 'sterren' is dan ook verwonderlijk.

Dreven in kleur

Vooral in het Heverleebos vormen de dreven een dicht raster. Hun breedte kan ook aanzienlijk ver-

schillen; vergelijk bijvoorbeeld de Herendreef met de Harcourtdreef. Dat die breedte ook een geplande onderlinge hiërarchie zou uitdrukken blijkt uit geen enkele 18de-eeuwse kaart of archiefstuk. De oudste nog aanwezige beplanting (behalve die van de Parnassusberg) dateert uit het midden van de 19de eeuw en bestaat uit bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') en, in mindere mate, Amerikaanse eik (*Quercus rubra*). Op de kaarten van Joris (1759, 1769) en op de Ferrariskaart (1771-1775) worden de rijaanplantingen langs de dreven uitdrukkelijk afgebeeld, maar uit welke soorten ze oorspronkelijk bestonden zal verder archiefonderzoek misschien uitwijzen. Gezaghebbende auteurs uit de vroege 18de eeuw (16) bevelen de linde, meer bepaald de Hollandse – “*til-lot de Hollande*” (*Tilia x europaea*) – aan als de ideale laanboom en misschien heeft de hertog van Arenberg die raad ter harte genomen. De lindebomen op de Parnassusberg zouden dus een relict kunnen zijn van de oorspronkelijke dreefbeplantingen.

Bruin- of roodbladige beuken, bekend sinds 1680 (17), komen pas in trek na 1800 in het bonte decor van de landschappelijke parken. De keuze van bruine beuk en Amerikaanse eik – soms gemengd binnen dezelfde dreef – gebeurde uiteraard uit esthetische overwegingen: het roze bladerdak van de beuken (vooral in de lente en bij strijklicht) vormt een prettig contrast met het groene waas binnen de ‘enceintes’; de spectaculaire verkleuring van de Amerikaanse eiken in de herfst spreekt voor zichzelf. De bruine beuken en Amerikaanse eiken aangeplant in 1850-1860 verdwijnen in snel tempo, niet alleen door hun ouderdom. De mechanisering van de bosbouw en het zware materieel dat gebruikt wordt bij het uitslepen en het vervoer van hout over te smalle wegen hebben weinig dreefbomen onberoerd gelaten [zie foto op pag. 18]. Bij de breed uitstolende stamvoeten van oude beuken is doorgaans het naar de weg gekeerde gedeelte weggereden. Beide soorten – maar vooral Amerikaanse eik die zich agressief uitzaait – passen daarenboven niet meer in het streven naar het meer op natuurlijke processen gerichte bosbouwconcept dat momenteel opgeld maakt, evenmin als een dicht net van kaarsrechte dreven.

NOTEN

- (1) Bondig overzicht in: OLYSLAGER W.A., Voorhistorische merkwortheden in het Meerdaalwoud. *Meer Schoonheid* 14(4), 1967, p. 113-115.
- (2) MARTENS E., *Uit het verleden van de gemeente Oud-Heverlee*, Gemeentebestuur Oud-Heverlee, 1981, p. 113; BREUGELMANS J., Het hertogdom Aarschot onder Arenberg (1612-1795), p. 224 e.v. in: *Arenberg in de Lage Landen. Een hoogadelijk huis in Vlaanderen en Nederland*, Universitaire Pers Leuven, 2002.
- (3) Kaarten van Heverlee- en Mollendaalbos uit 1605 gereproduceerd in: MINNEN B., *Het hertogdom Aarschot onder Karel van Croÿ (1595-1612), kadasters en gezichten*, Gemeentekrediet van België, 1993, platen 75 en 76.
- (4) TACK G., VAN DEN BREMT P. & HERMY M., *Bossen in Vlaanderen – een historische ecologie*, Leuven, Davidsfonds, 1993, p. 49 e.v.
- (5) Gereproduceerd in: VAN ERMEN E., *De wandkaarten van het hertogdom Aarschot (1759-1775)*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1998.
- (6) MARTENS E., *op. cit.*, p. 76.
- (7) Vermeld als S. Joris in de rand van de cartouche, “*Sieur*”; voor meer informatie betreffende deze kaart, zie: VAN UYTVEN R., Carte topographique des Franches Forêts de Merdael Mollendaal et Heverlez [...] – geschiedenis. *Jaarbulletin van de Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud*, 1975, p. 25-36.
- (8) MARTENS E., *op. cit.*, p. 81.
- (9) Zie o.m.: CRESENS F.A., *Huize Arenberg, centrum van wetenschap en techniek* (Studia 96), Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2002.
- (10) *Die speel bergh hejde* op de “*Cheyns St Ioris Weerde charte*”, gereproduceerd in: VAN ERMEN E., VANHOVE L. & VAN LANI S., *Het kaartboek van de abdij van Park, 1665*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2000, p. 56-57.
- (11) Geciteerd in: MARTENS E., *op. cit.*, p. 77-78.
- (12) BENETIERE M.-H., *Jardin. Vocabulaire typologique et technique*, Paris, Editions du Patrimoine, 2000, p. 180. (13)
- (13) Zie bijvoorbeeld het Gravenbos te Humbeek, het Zoniënwoud, de hertogelijke warande van Tervuren, de bossen van de abdijen van Tongerlo en Averbode.
- (14) VON BUTTLAR A. & MEYER M.M., *Historische Gärten in Schleswig-Holstein*, Heide, Boyens & Co, 1996, p. 682.
- (15) Na een petitie van de schepenen van Sint-Joris-Weert en soortgelijke petitie in andere beboste gebieden in de Oostenrijkse Nederlanden, verbood keizer Jozef II bij ordonnantie van 11 oktober 1781 loslopende everzwijnen. De everzwijnen van de hertog van Arenberg vonden een onderkomen in het ommuurde kloosterdomein van Savenel aan de zuidrand van het Meerdaalbos; cf. MARTENS E., *op. cit.*, p. 167-168.
- (16) DEZALLIER D'ARGENVILLE A.-J., *La theorie et la pratique du jardinage ou l'on traite à fond des beaux jardins appelés communément les jardins de propreté...*, Paris, Jean Mariette, 1709, p. 134.
- (17) KRÜSSMANN G., *Handbuch der Laubgehölze* (II). Berlin/Hamburg, Paul Parey, 1977, p. 71.

Roger Deneef

OUD-HEVERLEE (BLANDEN): CHÂTEAU DE NAMUR

NAAMSESTEENWEG 68, 3052 BLANDEN
 (PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

De afspanning
 'Château de Namur'
 in de jaren 1920
 (ansichtkaart uit de
 collectie Blockx-
 Meulemans,
 Lubbeek)

Door bomen overschaduwde tuin, circa 30
 are, bij een rond 1912 tot villa omgebouwd
 deel van een 18de-eeuwse herberg.

De afspanning 'het Casteel van Naemen', bekender
 onder de Franse benaming, werd gebouwd na de
 aanleg van de steenweg Leuven-Namen door
 Blanden in 1755. Ze wordt afgebeeld als een een-
 voudig langshuis op de figuratieve wandkaart van
 de baronie Heverlee, opgemaakt door J.B. Joris in
 1759 en op de Ferrariskaart (1771-1775).
 Omstreeks 1780 werd op het zuidelijke uiteinde
 van het langshuis een dwarsvleugel gebouwd. Dat
 blijkt uit een kaart van Blanden en Haasrode (1),
 opgemaakt door landmeter C.J. Everaert in 1784,
 waarop ook de tuin bij de afspanning (het latere

Primitieve perceel 28; 34 are 80 centiare) figuratief
 wordt weergegeven – met een dubbel padenkruis.
 Een kleine boomgaard (perceel 29; 9,5 are) lag aan
 de zuidrand van de tuin. In de loop van de 19de
 eeuw (2) werd de afspanning geleidelijk uitge-
 bouwd tot een bijna gesloten complex.

De verbouwing die min of meer het huidige uit-
 zicht bepaalde, vond plaats aan de vooravond van
 de Eerste Wereldoorlog. De zuidelijke helft van het
 oorspronkelijke langshuis werd verhoogd tot drie
 bouwlagen en met balkons en (langs de tuinzijde)
 met een erker verrijkt. De statusverhoging werd
 onderstreept door een klein koetshuis – met een
 "drijver" (motor voor electriciteit?) op 50 m van de
 'villa', langs de steenweg (3). De nieuwe eigenaar
 – Henri Vander Elst, een van de gebroeders tabaks-

fabrikanten uit Leuven (4) – liet op het oude tuinperceel een dicht met bomen beplante lusttuin van 30 are aanleggen, typisch voor de kleinere villatui-
nen uit die periode. Van de oorspronkelijke struc-
tuur, verstoord door allerlei ingrepen (tennisveld,
bijgebouwtjes, vergravingen...) getuigt nog het
heuveltje aan het zuidelijke uiteinde van het per-
ceel. De door Van der Elst aangeplante bomen –
witte paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*),
rode bastaardpaardekastanje (*Aesculus x carnea*),
tamme kastanje (*Castanea sativa*), gewone esdoorn
(*Acer pseudoplatanus*) en kleinbladige linde (*Tilia
cordata*) – hebben stamomtrekken bereikt van 250
tot 300 cm.

NOTEN

- (1) Algemeen Rijksarchief Brussel, Kaarten en Plannen, nr. 2249, gereproduceerd in: MARTENS E., *Uit het verleden van de gemeente Oud-Heverlee*, Gemeentebestuur Oud-Heverlee, 1981, p. 119.
- (2) Kadastrale opmetingsschetsen Blanden 1865 nr. 1, 1872 nr. 2, 1886 nr. 1894 nr. 1 en 1906 nr. 1.
- (3) Kadastrale opmetingsschetsen Blanden 1913 nr. 2 en 1916 nr. 1; oudste kadastrale legger Blanden art. 593.
- (4) UYTTERHOEVEN R., *Leuven weleer. 6. Op de westhelling en langs de vesten*, Leuven, Standaard Boekhandel, 1990, afb. 70a/b/c/d.

Roger Deneef

OUD-HEVERLEE (BLANDEN): VILLA CHANTILLY

NAAMSESTEENWEG 2, 3052 BLANDEN
 (PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

Villa Chantilly aan
 de rand van het
 Heverleebos in de
 jaren 1920
 (ansichtkaart uit de
 collectie Blockx-
 Meulemans,
 Lubbeek)

**Door bomen overschaduwde tuin, bijna
 3,5 hectare, bij een in 1917 tot villa omge-
 bouwd boshuis.**

Het eerste huis langs de Naamsesteenweg aan de
 zuidrand van het Heverleebos – op 250 m van het
 voormalige boshuis ‘De Dageraad’ – “*le Point du
 Jour*” op de Ferrariskaart (1771-1775), werd
 gebouwd rond 1835, waarschijnlijk als buiten- of
 jachtverblijf voor een zekere Joseph T’Serstevens
 uit Brussel (1). De huidige cottagebouw met
 pseudo-vakwerk, onder een wolfsdak met grote
 dakkapellen met wolfseinden, erkers en balkons
 dateert van 1917 (2). De bouwheer, de Leuvense
 industrieel Leon Van Leeuw, kon ook 2 hectare van
 het aanpalende Heverleebos aankopen en bij de
 tuin rond de villa inlijven. Aan de rand van het pas
 aangekochte bosperceel werd een paardenstal opge-
 trokken – een eenvoudig rustiek gebouwtje
 (pseudo-vakwerk, zadeldak met dakruiter,
 beplankte gevelpunten) – maar de pogingen om er
 echt een siertuin of een ‘lustbos’ van te maken zijn

minimaal gebleven, bijvoorbeeld geen rode maar
 gewone groene beuken (*Fagus sylvatica*), bijna geen
 sierstruiken (wel een sinds lang niet meer gebruikt
 tennisveld). Het bosgedeelte wordt ontsloten door
 een ringpad en omvat verschillende beuken uit het
 bosbestand van lang vóór de aankoop. Het drie-
 hoekige perceel achter de villa is grotendeels open
 gebleven.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 16 mei 2003)

1. gewone beuk (*Fagus sylvatica*) 420
3. winteriek (*Quercus petraea*) 238

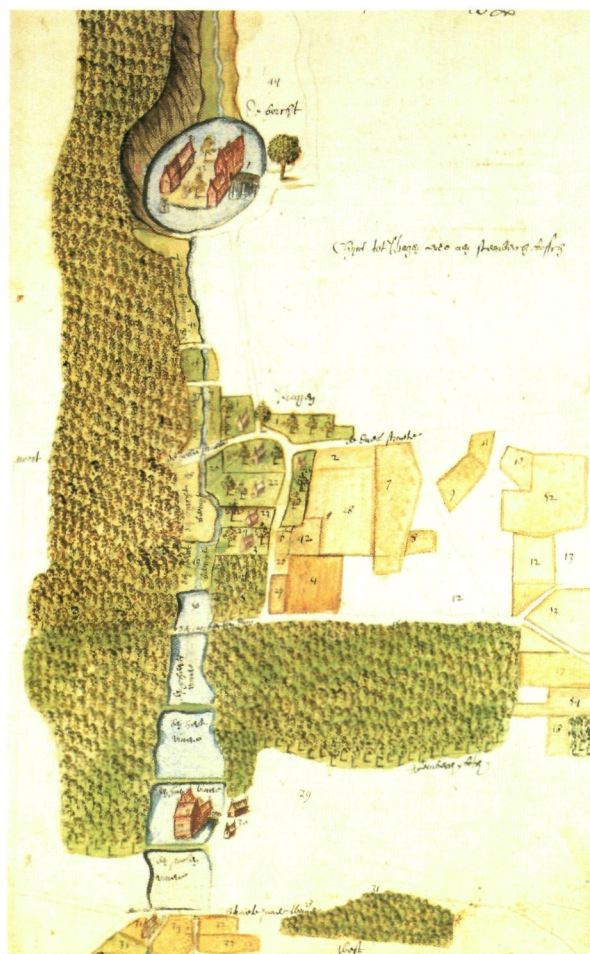
NOTEN

- (1) Kadastrale opmetingsschets Blanden 1836 nr. 6; Primitieve kadastrale legger nr. 111.
- (2) volgens een inscriptie in het gebouw; zie de kadastrale opmetingsschets Blanden 1919 nr. 3; oudste kadastrale legger nr. 18.

OUD-HEVERLEE (OUD-HEVERLEE): HET ZOET WATER

De Vaalbeekvallei op een figuratieve kaart door Jacques de Bersacques uit 1596-1598, met — van boven (oost) naar onder (west) — het kasteel van Harcourt ("de borch", met één eiland), het gehucht Pragen en de vijf vijvers met het waterkasteeltje (nu 'Spaans Dak') en de watermolen van het Zoet Water

Schilderachtige site met vijvers en een 16de-eeuws waterkasteeltje, omgeven door bos met een barokkapel; geliefd excursiedoel vanaf minstens 1800; sinds 1930 uitgebouwd tot trekpleister voor dagjestoeristen met roeibootjes, café-restaurants en een 'lunapark' (nu gemeentelijk recreatiepark); zwaar verminkt door de aanleg van een betonweg in 1951-1952.

De heerlijkheid Steenberghe – of Vaalbeek ten Wouwere – was al in het midden van de 16de eeuw bekend als het 'Suet Waeter' en behoorde van 1383 tot 1506 toe aan de familie van Wesele, het artsen-geslacht waaruit Andries van Wesele, alias Andreas Vesalius (1515-1564), is voortgesproten. Ze omvatte een waterkasteeltje (het huidige 'Spaans Dak'), vijf (soms opgesplitst tot zeven) vijvers, bossen, weiden en een watermolen met een brouwerij. Wanneer en door wie de vijvers werden aangelegd, is onbekend. Tot vrij recent werden er karpers in

◀ Het Zoet Water op een "plan géométrique de la commune de Vieux Héverle" uit 1804 (archief Kadaster Brabant, Brussel)

gekweekt, maar zij dienden ook als reservoir voor de watermolen. In de 'albums de Croÿ' wordt de site in 1596-1598 door Pierre de Bersacques afgebeeld op twee figuratieve kaarten: als onderdeel van de "chyns tot Pragen ende aen Steenberch Bosch" en, apart, als "Leenen tot Vaelbeecke" (1).

De bouw van eenbeukige boskapellen met barokke volutengevels (bijvoorbeeld te Wolvertem-Impde, in de hertogelijke warande van Tervuren, te Brussegem-Amelgem) tot en met de bedevaartplaats-vesting Scherpenheuvel zijn typische uitingen van de rooms-katholieke contrareformatie, die door de aartshertogen Albrecht en Isabella in de Spaanse Nederlanden werd gestimuleerd. In de kerkrekeningen van Oud-Heverlee wordt al in 1524 gewag gemaakt van uitgaven "om processie te gaen om Steenberch" (2). Het voorwerp van de verering wordt niet expliciet vermeld, maar het ging ongetwijfeld om een Mariabeeld, bevestigd aan een eik op de plaats van de huidige kapel, waar in 1576 al wonderen zouden zijn gebeurd (3). In 1606 werd er een houten bedevaarderskapel gebouwd, die in 1651-1652 door het huidige barokke gebouw werd vervangen (4). De eerste afbeelding van het "capelleken van tsuet Water" komt voor op

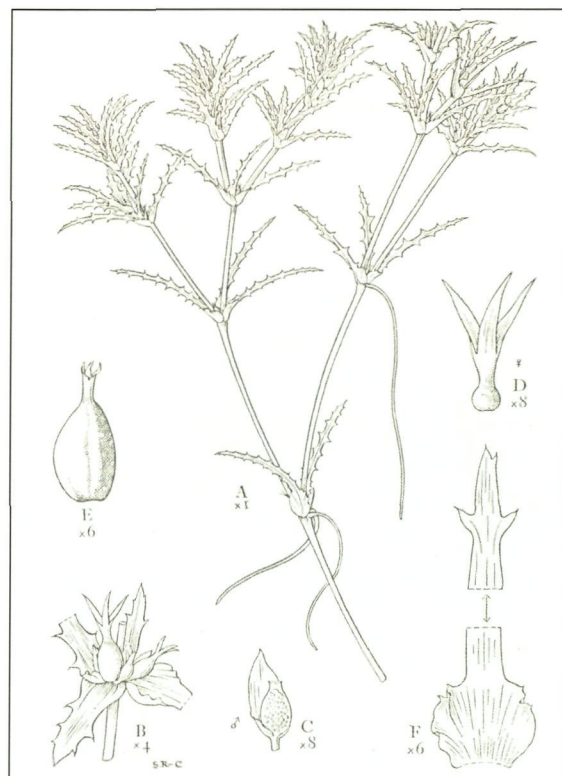

◀ Het maanovergoten vijverlandschap van het Zoet Water met het 'Spaans Dak' op de achtergrond in 1849, uit 'Ruines et paysages en Belgique'

Steenbergen.

► Groot nimfkruid, uit 'Drawings of British plants' door S. Ross-Craig

een cijnskaart van Oud-Heverlee uit 1661 in het kaartboek van de abdij van 't Park (5). Op de grote wandkaart van de baronie Heverlee door landmeter J.B. Joris (6) wordt de kapel nog in haar oorspronkelijke omgeving afgebeeld: een kleine open

plek in het Steenbergbos, te bereiken via slingerende wegen en, naast de kapel, een eenlaags huisje onder een zadeldak, het huidige boswachtershuis, oorspronkelijk een herberg, zoals blijkt uit de verkoopakte van 10 mei 1759 (7).

Door de verkoop in 1759 van de heerlijkheid van Steenberg, met haar vijvers, bossen, weiden, akkers, cijnsboek en "*alle Heerelycke Gerechtigheden*", ging een lang gekoesterde droom van de hertog van Arenberg in vervulling: de formele verbinding tussen de vrijvouden van Heverlee en Meerdaal via de Parnassusbergdreef en de Herculesdreef met de kapel van Steenberg, die een bijkomend attractiepunt werd in de keten van "*rendez-vous*"-kruispunten, rotondes en "*salons*" langs de hertogelijke excursieroute. Het formele karakter van deze aanleg wordt op de Ferrariskaart (1770-1771) [zie pag. 160] onderstreept door twee individueel afgebeelde bomen langs weerszijden van de kapel, mogelijk witte paardekastanjes (*Aesculus hippocastanum*) want in de vroege jaren 1950 werd nog een monumentaal exemplaar langs de westzijde van de weg gerooid. Het vroegste document van het moderne kadaster, een '*plan géométrique*' uit 1804, sluit aan bij de 18de-eeuwse kaarten en een ets van R. Ragers (8) van rond 1790 (9) toont een uitermate pittoresk gezicht: rechts in beeld het kasteeltje ('Spaans Dak') weerspiegeld in de Hertsvijver, tegen de donkere achtergrond van het Kouterbos; links, half verscholen tussen de

► Het Zoet Water met het 'Spaans Dak' op de achtergrond, vóór de bouw van het 'lunapark', toen er nog groot nimfkruid groeide (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

Oud-Heverlee. — De Zoete Waters — Les Eaux Douces

◀ Het 'Spaans Dak' en de reuzenvlieg-zwam in de Huisvijver van het Zoet Water in de jaren 1940 (foto R. Deneef, 2002)

bomen, de barokkapel; wandelaars, vissers en een afgetopte treurwilg op de voorgrond.

In de loop van 19de eeuw werd het Zoet Water een van de populairste excursiedoelen uit de omgeving van Leuven. "*Les courses vagabondes de ma jeunesse [...] n'ont pas eu de théâtre plus riant*", mijmert Eugène Gens, een uit Leuven afkomstig leraar geschiedenis aan het Atheneum van Antwerpen, in de jaren 1840 (10). Het vijverlandschap ("*véritables lacs*") wordt omringd door schitterende bosmassieven met hoge eiken en lorken; de trapgeveltjes en spietorentjes van het 16de-eeuwse waterkasteel (op dat moment een boswachtershuis) worden weerspiegeld in de vijvers... Zijn lyrische beschrijving, die met een ets (zonder lorken) geïllustreerd wordt, loopt uit in een nostalgische jammerklacht over de "*barbarie des utilitaires*" en teloorgang en vergankelijkheid in het algemeen.

Naar het einde van de 19de eeuw werd het Zoet Water ook bij plantkundigen een bekende plaats. Daartoe droeg vooral de vondst van groot nimfkruid (*Najas marina*) (11) bij, een eenjarige waterplant – een van de weinige waarvan de bestuiving onder water gebeurt, die voorkomt in lichtjes brak, soms zoet water (12) en die sinds 1930 uit ons flora gebied is verdwenen (13). De botanicus Jean Massart vermeldt het Zoet Water als enige groei-

plaats van deze soort in België, voldoende reden om deze site een uitzonderlijk wetenschappelijk belang toe te kennen in zijn befaamde manifest "*Pour la protection de la nature en Belgique*" (14). De inkt was nog niet droog of het groot nimfkruid was inderdaad uit het Zoet Water verdwenen. Mogelijk is het massatoerisme dat na de Eerste Wereldoorlog het Zoet Water geleidelijk inpalmde daar niet vreemd aan. Een ooggetuige beschrijft met een zeker enthousiasme het aftakelingsproces in die periode: "*In de laatste jaren waren deze eens zoo prachtige vijvers niet al te best meer onderhouden. Riet en allerhande watergewas vierden er hoogtij, wat natuurlijk veel van hun prachtige aanblik wegnam. In het voorjaar 1931 heeft men echter aangevangen met de reiniging en in Juni van dat zelfde jaar kwamen er op den tweeden vijver, roeibootjes, die elken zomer een ongemeenen bijval behalen*" (15).

In de 'bootjesvijver' – in feite de oude '*huus vivere*' op de kaart van 1596 – werd een eilandje opgeworpen met een reuzenvliegzwam van gewapend beton (recentelijk scheefgezakt). Op de helling van het Vaalbeekveld ten noorden van de vijvers werd in 1934 een pretpark ('Lunapark' met een 'casino') uit de grond gestampt, dat na 1976 tot gemeentelijk recreatiepark werd uitgebouwd (16). In 1951-1952, toen de Maurits Noëstraat op twee rijstroken werd gebracht en gebetonneerd, onder-

ging de site een onomkeerbare verminking. De oude oeverbeplanting met linden werd gerooid en de glooiende oevers werden omgebouwd tot de huidige kaaimuren.

NOTEN

- (1) Gereproduceerd in: MINNEN B., *Het hertogdom Aarschot onder Karel van Croÿ (1595-1612), kadasters en gezichten*, Gemeentekrediet van België, 1993, de kaarten op de platen 71 en 72.
- (2) VAN GELDER S., *Onze-Lieve-Vrouw van Steenberghe te Oud-Heverlee. Meer Schoonheid* 19(3), 1972, p. 65-75.
- (3) Verklaring van een inwoner van Oud-Heverlee voor een commissie die in 1606 onderzocht of de bestaande volksdevotie al dan niet gerechtigd was, vermeld in: MARTENS E., *Uit het verleden van de gemeente Oud-Heverlee*, Gemeentebestuur Oud-Heverlee, 1981, p. 95.
- (4) MINNEN B., *op. cit.*, p. 245.
- (5) Gereproduceerd in: VAN ERMEN E., VANHOVE L. & VAN LANI S., *Het kaartboek van de abdij van Park, 1665*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2000, p. 52-53.
- (6) Gereproduceerd in: VAN ERMEN E., *De wandkaarten van het hertogdom Aarschot (1759-1775)*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1998.
- (7) Vermeld in: MARTENS E., *op. cit.*, p. 75-76.
- (8) In het Arenbergarchief te Edingen, gereproduceerd in: DEREZ M. e.a., *De blinde hertog Louis Englebert van Arenberg en zijn tijd, 1750-1820*, 1996, 208 pp.
- (9) De hertog wordt nog vermeld met zijn titels uit het oude regime (*Prince du St Empire Romain, chevalier de l'ordre de la Toison d'Or...*).
- (10) GENS E., *Ruines et paysages en Belgique*, Bruxelles, A. Jamar, z.d., p. 97 en 102-104.
- (11) Door Oscar Hecking in de 2de helft van de 19de eeuw; vermeld in: DE WILDEMAN E. & DURAND T. (1899) *Prodrome de la flore belge, tome III: Phanérogames*. Bruxelles, A. Castaigne, 1899, p. 27.
- (12) DE LANGHE J.E. e.a., *Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden* (2de druk), 1988, p. 659.
- (13) VAN ROMPAEY E. & DELVOSALLE L., *Atlas van de Belgische en Luxemburgse flora – Pteridofyten en spermatofyten (Tekstgedeelte)*, Meise, Nationale Plantentuin, 1978, p. 91. De laatste maal gesignaleerd langs de Moezel.
- (14) MASSART J. (1912) Pour la protection de la nature en Belgique. *Bul. Soc. Roy. Bot. Belg.* 51, p. 193.
- (15) JENA C. (1933) De "Zoete Waters" te Oud-Heverlee. *Toerisme Orgaan van de VTB* 12(21), 1933, p. 792794.
- (16) VRIENDEN VAN HEVERLEEBOS & MEERDAALWOUD, Een bijdrage tot de kennis van de wetenschappelijke waarde van 't Zoet Water te Oud-Heverlee. *Jaarbulletin 1995 van de Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud*, p. 28. Het enkele jaren geleden vervangen 'casinogebouw' bij het Lunapark zou blijkens de kadastrale mutatieschetsen pas in 1942 gebouwd zijn.

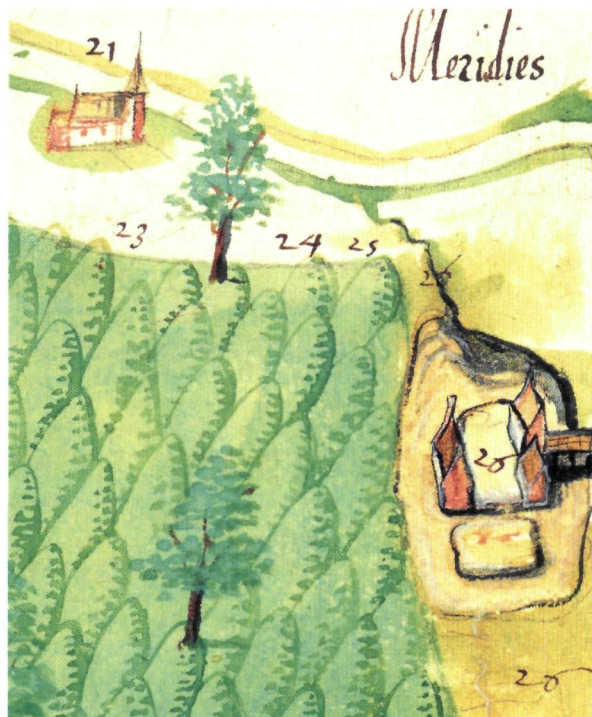

Roger Deneef, Jo Wijnant
& Chris De Maegd

OUD-HEVERLEE (OUD-HEVERLEE): KASTEEL VAN HARCOURT

MAURITS NOËSTRAAT 99, 3050 OUD-HEVERLEE
(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► Het kasteel van
 Harcourt op de
 figuratieve kaart
 door Jacques de
 Bersacques van
 "den bosch van
 Heverle" uit 1605
 (Arenbergarchief,
 K.U. Leuven, 2419/V,
 fol. 2v°-3v°)

**Feodale burchtmotte, tot circa 1600 met
 twee eilanden; jachtslot met hoeve vanaf de
 16de eeuw; bouw van een sober, classicis-
 tisch landhuis met remise in 1828;
 informele beplanting met vooral moeras-
 cipressen uit de jaren 1920.**

Het feodale, omwalde jachtslot van Vaalbeek (1)
 wordt meestal aangeduid als het kasteel van
 Harcourt, naar het Normandische geslacht dat een
 niet onbelangrijke rol heeft gespeeld in de

Honderdjarige Oorlog en van 1303 tot 1432 de
 leengoederen van Aarschot en Bierbeek bezat,
 waaronder dit kasteel ressorteerde (2). Door het
 huwelijk van een dochter van Marie d'Harcourt
 met een gunsteling van Filips de Goede, Antoine
 de Croÿ, kwam het in handen van de dynastie die
 – na 1612 voortgezet door de familie d'Arenberg –
 tot aan de Franse Revolutie als hertog van Aarschot
 en tot na de Tweede Wereldoorlog als grootste
 grondbezitter het leven in de regio zou beheersen.
 De eerste afbeeldingen van de burcht van Vaalbeek
 zijn te vinden in de befaamde 'Albums de Croÿ'
 (3). Het gaat om twee figuratieve kadasterkaarten

▲ Het kasteel van Harcourt op een anonieme, met waterverf gehooide pentekening uit 1596 (Arenbergarchief, K.U. Leuven, 2434)

van de hand van Pierre de Bersacques. Op de eerste uit 1596-1598 wordt de “*chyns tot Pragen ende aen Steenberch Bosch*” afgebeeld [zie pag. 168], inclusief de vijvers van het Zoet Water*, de vijf huizen van het gehucht Pragen en – ingegraven in de zuidhelling van het Heverleebos – de enkelvoudige kasteelmotte van Harcourt. “*De borch*” bestaat uit twee parallelle vleugels en wordt omgeven door een brede, ovale, door de Vaalbeek gevoede ringgracht. Een tweede figuratieve kaart uit 1605 geeft “*den bosch van Heverle*” weer, samen met de kapel van Vaalbeek en de site van Harcourt. Op deze kaart worden twee eilanden afgebeeld: een groot eiland met het kasteel (eveneens met twee evenwijdige vleugels), en een klein, dat in een tekst van rond 1606 beschreven wordt als een “*belle et grande motte*”, waarop de ruïne van een bakstenen kapel stond. De klassieke tweeledige motteburcht met hooghof en neerhof is hier duidelijk herkenbaar en de kapelruïne was vermoedelijk het enige overblijfsel van de middeleeuwse ‘borcht’ (4).

► Het kasteel van Harcourt bij Vaalbeek (t’Zandeken) op de kaart van de baronie Heverlee door J.B. Joris, 1760

▲ Het kasteel van Harcourt op een “*plan géométrique de la commune de*” uit 1804 (archief Kadaster Brabant, Brussel)

Een geaquarelleerde pentekening uit 1596 bevestigt in grote lijnen de tweede kaart, want links in beeld zien we een deel van het kleine eiland met een gebouwtje (de kapelruïne). Het kasteel ligt aan de rand van het Heverleebos en niet ver van het Meerdaalwoud, exclusieve jachtgebieden van de hertogen van Brabant en, nadien, die van Aarschot. Het heeft zijn defensief karakter verloren en fungeert op dat moment als jachtslot, zoals kan worden afgeleid uit enkele andere afbeeldingen uit die periode. Een lange, houten brug vanaf de huidige Maurits Noëstraat geeft toegang tot het poortgebouw – een hoge constructie onder een steil schilddak, geflankeerd door twee lagere gebouwen, rechts met een getrapte zijgevel, links met drie dakkapellen. Deze vleugel is blijkens de tekening opgetrokken uit bak- en zandsteen, waarbij zandsteen gebruikt werd voor de deur- en raamljsten, de kruiskozijnen en de speklagen. De gebouwen in de achtergrond omvatten een bakstenen bakhuis en twee lemen(?) schuren of stallen met een wolfsdak. Op de pentekening is in de beboste helling achter het kasteel nog het dak van een gebouw te zien; op de eerste kaart wordt op die plek de kleine puntgevel afgebeeld van een gebouw dat in het talud steekt. Het nog bestaande bakstenen keldergewelf in de helling aan de overzijde van de Vaalbeek is daar misschien een relict van. Expliciete tuinbouwactiviteit komt in de afbeeldingen niet aan bod. De directe omgeving van het kasteel bestaat uit bos en beemden.

In 1601 liet hertog Karel van Croÿ een plan opmaken dat voorzag in de totale afbraak van het kasteel en de effening van de motte en de bouw van een

rank, vierlaags, min of meer renaissancistisch kasteeltje (5) met gebogen tentdaken aan de rand van het bos, tussen de beek en een aan te leggen, recht-hoekige, door een brede gracht omgeven boomgaard. Het bleef bij een plan, maar het complex dat op de kaarten en op de pentekening wordt afgebeeld heeft waarschijnlijk deze plannen niet overleefd. Op een figuratieve kaart uit 1655 uit het kaartboek van de abdij van 't Park (6) bestaat de "borcht" nog slechts uit één gebouwtje.

Op de kaart van de baronie Heverlee, een van de vier grote wandkaarten die door landmeter J.B. Joris in opdracht van de hertog van Arenberg werden opgemaakt, wordt de "maison d'arcour" afgebeeld in de vorm van drie losstaande gebouwen rond een plein dat naar de brug toe geopend is. Een gebouw overbrugt de arm van de slotgracht naar het bos toe; de kelder in het bostalud is daar ongetwijfeld een overblijfsel van. De westelijke helft van het kasteleiland – het vroegere kleine eiland waarop de eigenlijke burcht stond – wordt door een boomgaard in beslag genomen. De Ferrariskaart (1771-1775) geeft een enigszins ander beeld, dat niet erg betrouwbaar is, want de eerstvolgende kaart, een "plan géométrique de la commune de Vieux Héverlé" (7) uit 1804 en een eerste kadasterkaart van rond 1810, sluiten nauw aan bij het kaartbeeld van Joris.

In 1828 werd het 17de- of 18de-eeuwse gebouwencomplex tot op de grond afgebroken. Op het halfronde, stroomafwaartse uiteinde van de motte – de middeleeuwse burchtmotte – werd door Joseph Braeckmans, burgemeester van Oud-Heverlee (8), een villa gebouwd, "une élégante villa moderne" volgens een tijdgenoot (9), omgeven door fraaie gazons met rozenperken – "corbeilles de rosiers du Bengale" (10). De villa van Braeckman – een sober, bepleisterd, zogenaamd dubbel huis van vijf traveeën en twee bouwlagen op een souterrain en met een mezzanino onder een zwak schilddak, beluikte rechthoekige vensters (zes- en achtruiters) – beantwoordt aan een model dat naar het midden van de 19de eeuw toe bijzonder populair zal worden. De bouw van een trappenhuis tegen de westgevel rond 1910 is zowat de enige verandering (11). Tegen de noordrand van het eiland werd een koetshuis met de gebruikelijke rondboogpoorten opgetrokken. Het eigendom van Braeckmans omvatte naast het kasteleiland enkele percelen hooiland en een huis met een tuin; de totale oppervlakte bedroeg nagenoeg 3,5 hectare. Ongeveer één derde van het eiland – het oostelijk gedeelte – werd

▲ De classicistische villa van burgemeester Braeckmans, in 1828 gebouwd op de site van het kasteel van Harcourt, op een in 1913 afgestempelde ansichtkaart; het bloembed met stermotief is typisch voor die tijd (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

in het Primitief kadaster als tuin geregistreerd (perceel 228). Het perceel met de villa en de remise (perceel 227) werd eigenaardig genoeg als "land" beschouwd – ondanks de rozenperken. De oude slotgracht was "lustvijver" aanzien en alleen de westelijke buitenoever van de gracht (perceel 224; 470 m²) werd als "lustgrond" geregistreerd (12). Bij de verkoop van het goed aan de hertog van Arenberg in 1850 werd dit gecorrigeerd: perceel 227a (73 are) wordt voortaan als "lusthof" gekadastreerd (13).

De huidige aanleg is beperkt tot het oude kasteleiland. Van de slotgracht is slechts de zuidelijke arm met water gevuld; de noordelijke arm is gereduceerd tot de loop van de Vaalbeek. De enige structuur bestaat uit een rondweg die vanaf de brug naar het kasteel leidt en de westelijke helft van het eiland ontsluit. Het merendeel van de huidige beplantingen werd waarschijnlijk uitgevoerd na de verkoop van het goed in 1927 door of in opdracht van de nieuwe eigenaar: Firmin Joseph Lambeau (14). Het gaat op enkele uitzonderingen na om bomen met stamomtrekken tussen 2 en 3 m: twee hangende zilverlinden (*Tilia petiolaris*), een zomerlinde (*T. platyphyllos*), een treur-es (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'), een treurwilg (*Salix alba* 'Tristis') en twee witte paardekastanjes (*Aesculus hippocastanum*). Het meest in het oog springend zijn drie groepjes moerascipressen (*Taxodium distichum*) in de omgeving van de oude

►
Het huidige kasteel
van Harcourt
(foto O. Pauwels,
2003)

slotgracht. Zij behoren waarschijnlijk tot dezelfde levering waaruit ook de moerascipressen in de vijvers van het Zoet Water* afkomstig zijn. Bij de remise staat echter een moerascipres met hangende twijgen (*T. d. 'Pendens'*) met 418 cm stamomtrek, die samen met een Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) bij het kasteel vermoedelijk een oudere generatie van aanplantingen vertegenwoordigt. Uit de 19de eeuw dateert ongetwijfeld ook het ronde prieel van negen haagbeuken (*Carpinus betulus*) aan de ooststrand van het kasteleiland.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 21 oktober 2002)

1. Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) 342
2. moerascipres met hangende twijgen
(*Taxodium distichum* 'Pendens') 418

NOTEN

- (1) Maar in de deelgemeente Oud-Heverlee gelegen.
- (2) MARTENS E., *Uit het verleden van de gemeente Oud-Heverlee*, Gemeentebestuur Oud-Heverlee, 1981, p. 32-35.
- (3) Gereproduceerd in: MINNEN B., *Het hertogdom Aarschot onder*

Karel van Croÿ (1595-1612), kadasters en gezichten, Gemeentekrediet van België, 1993, de kaarten op de platen 71 en 75, de pentekening op plaat 73.

- (4) MINNEN B., *op. cit.*, p. 249.
- (5) Dat een sterke gelijkenis vertoont met een ander, niet gerealiseerd verbouwingsplan van de hertog, namelijk met betrekking tot de oude donjon van Rotselaar, de toren Terheide; zie: MINNEN B., *op. cit.*, plaat 102.
- (6) Typographieboek T B, fol. 17: "*Landen, bosschen en erffven te Autheverlee en Valebeke*", gereproduceerd in: VAN ERMEN E., VANHOVE L. & VAN LANI S., *Het kaartboek van de abdij van Park, 1665*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2000, p. 50-51.
- (7) Archief Kadaster Brabant, Brussel.
- (8) Zie de gedenksteen in de noordgevel met het opschrift "ME POSUIT PLAUSUS INTER BRAECKMANNUS AMICOS XVI IUNII MDCCCXXVIII", vermeld in MARTENS E., *op. cit.*, p. 222.
- (9) GENS E., *Ruines et paysages en Belgique*, Bruxelles, A. Jamar, z.d., p. 102.
- (10) Normaliter is dat *Rosa chinensis* Jacq., vroeger *Rosa indica* var. *Bengalensis* [Pers.] K. Koch; zie: AUDOUIN I. e.a., *Dictionnaire classique d'histoire naturelle* (XIV), Paris, Rey et Gravier, 1828, p. 673-674, en KRÜSSMANN G., *Handbuch der Laubgehölze* (III), Berlin/Hamburg, Paul Parey, 1978, p. 242.
- (11) Kadastrale opmetingsschets Oud-Heverlee, 1910 nr. 22.
- (12) Primitieve kadastrale legger Oud-Heverlee, art. 17.
- (13) Oudste kadastrale legger Oud-Heverlee, art. 639 nr. 370.
- (14) Kadastrale legger Oud-Heverlee, art. 1236 nrs. 38-48.

Roger Deneef, Jo Wijnant
& Chris De Maegd

OUD-HEVERLEE (OUD-HEVERLEE): VILLA 'LE CHÊNEAU'

BOGAARDENSTRAAT 45, 3050 OUD-HEVERLEE
(PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► 'Le Chêneau' na een eerste verbouwing op een in 1908 afgestempelde ansichtkaart (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

Tuin rond een circa 1895 gebouwde villa in cottigestijl, oorspronkelijk 1 hectare 16 are 50 centiare; classicistische facelift en aanleg van een 'Franse' parterretuin met balustrades, beelden, vazen, sterrenbosje, charmilles, taxussnoeiwerk... in de late jaren 1930; interessant relict van neoformele tuinaanleg uit het interbellum.

De villa langs de holle Bogaardenstraat, vlak bij het station van Oud-Heverlee [zie kaart op pag. 181], heeft een woelige bouwgeschiedenis achter de rug. De kern van het huidige gebouw werd opgetrokken rond 1895 door de Leuvense notaris Armand Hollanders de Ouderaen op een strookperceel (27

m breed en 210 m lang) waarvan de helft (31,5 are) als 'lusthof' werd aangelegd (1). Enkele jaren later werd op een aangrenzend repelperceel een stal-en-koetshuis gebouwd, dat het jaar daarop om een onbekende reden met de grond werd gelijk-gemaakt en rond 1910 opnieuw werd opgebouwd om een paar jaar later nog eens substantieel vergroot te worden (2). In 1902 was ook de villa aanzienlijk vergroot, met onder meer de torenachtige uitbouw en het bordes in de westgevel en de erker in de noordgevel. Tegelijkertijd werd ook de tuin op zijn huidige oppervlakte gebracht: 1 hectare 16 are 50 centiare. De verbouwing die bepalend was voor het huidige uitzicht, met de zuidelijke vleugel, werd geregistreerd in 1939 (3). Het goed werd door de eigenaar 'Le Chêneau' (de jonge eik) gedoopt.

► 'Le Chêneau' vóór de laatste verbouwing in 1938, pittoresk resultaat van een reeks verbouwingen, en de door balustrades, hermen, rozenparken en gesnoeide taxussen omlijnde gazonparterre (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

Het cottage-achtige gebouw van 1902 met torentje, erkers, balkons en hoge schilddaken is nog duidelijk herkenbaar, maar de afwerking (de luifel boven het bordes, sommige 'Palladiaanse' dakvensters, het smeedwerk van de balkons, het classicistische verhoogde terras met een balustrade van gewapend beton) verraaft de voorkeur van sommige interbellumarchitecten voor traditionele vormelementen. Het resultaat is een sterk geleed en pittoresk gebouw, nu witgeschilderd zodat de heterogeniteit en ook de pittoreske details (hoekkettelingen, daklijstbalkjes, dakvensters met vakwerk, luiken) verdoezeld worden. Villa en tuin werden bovendien tot één architectonisch geheel gesmeed bij middel van een tuinaanleg, die duidelijk geïnspireerd werd door de toenmalige revival van geometrische, regelmatige tuinstijlen, een laat en bescheiden voorbeeld van de 'style Duchêne' (4).

Het domein had twee toegangen die door een kronkelige lus met elkaar en met de villa werden verbonden: één ten noorden van de villa in het holle gedeelte van de Bogaardenstraat (de huidige), en één ten westen ervan bij de spoorweg (afgesneden door een recente verkaveling). In het bosplantsoen ten noorden van de villa is nog een gedeelte aanwezig van het wandelpad van de oorspronkelijke landschappelijke tuin. In deze zone staat een bruine beuk (*Fagus sylvatica*

'*Atropunicea*') met meer dan 5 m stamomtrek, verbaasd omdat het perceel vóór 1895 gewoon bouwland was. De vroegere moestuin sloot aan bij het remisegebouw of de tuinierswoning (nu een aparte woning) achter de villa. Tijdens het interbellum werden verspreid over het domein een hele reeks bomen aangeplant, vaak in rij of groep: tamme kastanje (*Castanea sativa*), gewone beuk (*Fagus sylvatica*) en treurbeuk (*F.s. 'Pendula'*), Amerikaanse eik (*Quercus rubra*), moeraseik (*Quercus palustris*), kleinbladige linde (*Tilia cordata*), Corsicaanse den (*Pinus nigra* subsp. *laricio*) en vederesdoorn (*Acer negundo*).

Het voornaamste feit was echter de aanleg van een 'Franse' tuin in het min of meer vlakke gedeelte ten noorden van – en architecturaal aansluitend bij – de heraangeklede villa. Een prentbriefkaart van rond 1940 toont een grote, door balustrades, hermen, rozenperken en gesnoeide taxussen omlijnde gazonparterre, die gedeeltelijk bewaard bleef, met name de taxusmassieven, de balustrades, een waterbekken en enkele van de beelden en vazen. Een gedeelte van deze ornamenten (o.m. een van de balustrades) zou afkomstig zijn uit het Arenbergpark te Heverlee (5). In de periode rond de laatste verkoop in 1988 is er heel wat gestolen, onder meer de prachtige zonnewijzer (zichtbaar op een van de ansichtkaarten) (6). Een betonnen

▲
Een van de betonnen trapjes naar en de balustrade van het belvédèreterras (foto R. Deneef, 2002)

balustrade die evenwijdig loopt met de noordgevel van de villa en enkele grote, in kubussen, balken en bollen geschoren taxusmassieven vormen nu de omlijsting van een doorlopend gazon. Het westelijke uiteinde van deze parterretuin wordt gevormd door een verhoogd terras, afgelijnd door een apsisvormige en met vazen bekroonde balustrade. Het uitzicht vanaf dit terras over de Dijlevallei, met Korbeek-Dijle in de verte, wordt sinds 2000 door nieuwbouw belemmerd. Klassiek geïnspireerd is ook het patroon van drie uitstralende wegen (*patte d'oie*) in het bosplantsoentje ten westen van de villa. De parterre is door een met haagbeuk (*Carpinus betulus*) afgezoomd pad verbonden met een haagbeukprieel boven de diep ingesneden Bogaardenstraat.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 21 oktober 2002)

1. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 508(110)

11. doodsbeenderenboom (*Gymnocladus dioica*) 96

25. Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) 371

NOTEN

- (1) Kadastrale opmetingsschets Oud-Heverlee 1895 nr. 5; oudste kadastrale legger Oud-Heverlee, art. 917.
- (2) Kadastrale opmetingsschetsen Oud-Heverlee 1901 nr. 5 (bouw), 1902 nr. 7 (afbraak), 1911 nr. 4 (heropbouw) en 1913 (vergroting).
- (3) Kadastrale opmetingsschets Oud-Heverlee 1939 nr. 16.
- (4) Naar het werk van de Franse tuinarchitecten vader (Henri) en zoon (Achille) Duchêne; zie: DUCHÊNE M. e.a., *Architectes-paysagistes 1841-1947. Le style Duchêne*, Editions du Labyrinthe; zie ook JELICOE G. e.a., *The Oxford companion to gardens*. Oxford, New-York, Oxford University Press, 1986, p. 204-205.
- (5) Mededeling door erenotar Claude Hollanders de Ouderaen, waarvoor dank.
- (6) Mededeling door een van de huidige eigenaars, mevrouw Lea Van Hoeymissen.

Roger Deneef & André Cresens

OUD-HEVERLEE (OUD-HEVERLEE): VILLA VAN ORSHOVEN (LANDELIJKE RUITERSCHOOL)

WAVERSEBAAN 99, 3050 OUD-HEVERLEE

Achterzijde van de
 door Theo Van
 Dormaal ontworpen
 villa
 (foto R. Deneef,
 2002)

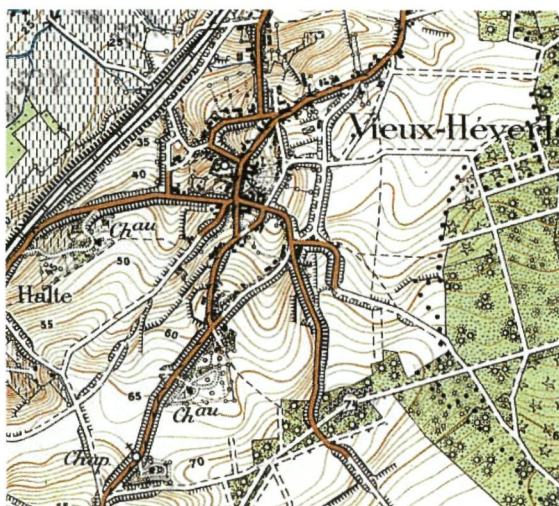

Landschappelijke tuin rond een in 1902-1903 gebouwde eclectische villa, oorspronkelijk 1 hectare 13 are 50 centiare, in 1958 en 1992 gehalveerd voor de bouw van een manège; enkele zeldzame kampioenbomen.

In 1902-1903 bouwde Gustave Vanorshoven een villa langs de Waversebaan, in het Sint-Annaveld, 600 m ten zuiden van de dorpskerk (1). Gustave Vanorshoven had in 1887 samen met Léon Colins

(later burgemeester van Leuven) en Louis Colins de commanditaire vennootschap *Gust. Vanorshoven et Cie* opgericht, die mettertijd uitgroeide tot een van de voornaamste industriële maalterijen van de regio (2). Het bakstenen gebouw heeft een T-vormig grondplan, tuitgevels met overhoekse topstukken en windijzers van siersmeedwerk, speklagen en ontlastingsbogen van witte ceramieksteentjes, plinten in breuksteen, een grote erker met een balkon aan de straatzijde, en sierlijke prefab dakkapellen. Dit type van eclectische architectuur met renais-

▲ De dorpskern van Oud-Heverlee in 1930 met twee "châteaux", circa 1900 gebouwde villa's

met kleine parkjes: die van "moleenaar" Gustaaf Van Orshoven langs de Waversebaan (met de dubbele lus) ten

zuiden van het dorp, en die van notaris Hollanders nabij de spoorweg (ICM, 1937)

▼ De door Van Orshoven gebouwde villa met op de voorgrond een

monumentale zwarte walnoot (foto R. Deneef, 2002)

sance-inslag komt meermaals voor in het Leuvense, zowel in de binnenstad als in de landelijke rand (zie bijvoorbeeld het Hof ter Eiken* te Bierbeek) en draagt de onmiskenbare stempel van Theo Van Dormael, een van de architecten uit de kring rond Joris Helleputte (3). Op enige afstand van de villa werden een "stal en koetshuis" opgetrokken (afgebroken in 1958).

De villa werd omringd door een lusthof van 1 hectare 13 are 50 centiare, waarvan de structuur wordt weergegeven op de topografische kaart van 1930: een korte, rechte oprit naar de villa en, van daaruit vertakkend, twee lusvormige tracés die de tuin doorkruisen. In 1932 kwam het goed in handen van Joseph Dederen (4), die aan de overzijde van de Waversebaan een kleine sigarenfabriek met bijbehorende huisvesting voor de arbeiders had gebouwd. Hij breidde de oppervlakte van de lusthof met één derde uit. In 1958 werd het domein aangekocht door de verzekeringsmaatschappij van de Belgische Boerenbond (ABB), die er voor haar 'Landelijke Rijverenigingen' een rijschool installeerde. Voor de bouw van een overdekte piste werd de noordelijke helft van het parkje opgeofferd. In 1993-1994 werd dit eerste manègegebouw afge-

broken en vervangen door een merkkelijk groter gebouw. Voor de aanleg van een grote parkeerplaats werden enkele bomen uit de oorspronkelijke randbeplanting van het domein gerooid (5). Alleen een zwarte walnoot (*Juglans nigra*) aan de rand van het parkeerterrein overleefde deze operatie.

Een groot gedeelte van de oorspronkelijke omhaging met eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) bleef bewaard, evenals de beplantingen tussen het toegangshek en de villa – een groepje van vier Oostenrijkse dennen (*Pinus nigra* subsp. *nigra*) en een gelijk aantal laag vertakte zilversdoorns (*Acer saccharinum*) – en die langs de zuidelijke lus, waaronder twee bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') met stamomtrekken rond 350 cm, en twee zeldzaamheden: een ruwe berk met ingesneden blad (*Betula pendula* 'Laciniata') en een balsemzilverspar (*Abies balsamea*), beide de dikste tot nog toe geregistreerde exemplaren in België (6).

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 30 juli 2002)

1. zwarte walnoot (*Juglans nigra*) 296
6. zilversdoorn (*Acer saccharinum*) 460(80)
7. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 351
9. ruwe berk met ingesneden blad (*Betula pendula* 'Laciniata') 196
12. balsemzilverspar (*Abies balsamea*) 198

NOTEN

- (1) Oudste kadastrale legger Oud-Heverlee, art. 938; kadastrale opmetingsschets Oud-Heverlee 1903 nr. 10.
- (2) CRESENS F.A., VIAENE P. e.a., Van graan tot bloem. Beelden uit een industrieel verleden. *Industrieel en Wetenschappelijk Erfgoed* nr. 3, sept. 1997, p. 18-23.
- (3) Verwijzing naar de plannen voor Gustave Vanorshoven, gedateerd 25-04-1902, in Inventaris Archief KADOC, Leuven; zie *KADOC Nieuwsbrief*, juli 1998, p. 5.
- (4) Kadastrale legger Oud-Heverlee, art. 1410.
- (5) Uitleg hierover en verontschuldigen hiervoor op: http://www.belado/old_91.htm.
- (6) BAUDOUIN J.C. e.a., *Bomen in België. Dendrologische inventaris 1987-1992*. Stichting Spoelberch-Artois i.s.m. de Belgische Dendrologische Vereniging, 1992, p. 323 en (vermeld als *Betula pendula* 'Dalecarlica') p. 340; samen met de balsemzilversparren van het Hof Ter Eiken* te Bierbeek.

Roger Deneef

OUD-HEVERLEE (OUD-HEVERLEE) / LEUVEN (HEVERLEE): FILOSOFENFONTEIN

WEVERSEBAAN 352, 3001 HEVERLEE
 (PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

De Filosofenfontein
 op de grote wand-
 kaart van de baro-
 nie Heverlee,
 opgemaakt door
 J.B. Joris in 1759
 (noorden rechts),
 vóór de aanleg van
 de steenweg
 Leuven-Waver en de
 spoorlijn

Bronzone aan de westrand van Heverleebos, circa 2,5 hectare, (her)aangelegd na de bouw van een buitenhuis door de paters dominicanen omstreeks 1910 en opnieuw in 1960; twee kleine bekkens en een 'kanaal' overschaduwd door moerascipressen; bekoorlijke plek.

De Filosofenfontein, op de grens van Heverlee en Oud-Heverlee, is het enige noemenswaardige brongebied aan de westrand van het Heverleebos. De naam ("*fontaine des philosophes*") wordt voor

het eerst vermeld op de "*carte topographique des Franches Forêts de Merdael Mollendael et Heverlez*" gepubliceerd in 1769. Op deze kaart werd de nieuwe structuur met rechte dreven en 'salons' van het Heverleebos en het Meerdaalwoud vastgelegd. De naam zou echter niet ontsproten zijn aan het brein van de toen regerende hertog van Arenberg als verwijzing naar de Verlichting en haar filosofen (in de nieuwe toponymie waren trouwens ook een "*route des philosophes*" en een "*rendez-vous des philosophes*" voorzien). De filosoof in kwestie zou Justus Lipsius zijn, die volgens de overlevering met zijn studenten graag op die plek vertoefde om er te discussiëren (1). Op een figuratieve kaart van

De Filosofenfontein
in de jaren 1890,
uit: F. Nève, Louvain
pittoresque
(collectie
E. Notschaele,
Kessel-Lo)

Fontaine des Philosophes.

Heverlee uit 1652 wordt die plek echter "*de godts borne*" genoemd (2).

In een excursieverslag (3) uit de jaren 1840 wordt de site, toen overschaduwd door elzen en hoge lindebomen, in bevolgen termen beschreven: bewonderenswaardig helder water stroomt vanuit een half ingestort gewelf in een met mos afgeboord bekken, vormt vervolgens een stroompje waarin op een bodem van wit zand allerlei prachtige waterplanten een weelderige, smaragdgroene massa vormen... Een tekening uit de jaren 1890 (4) kan nog als illustratie gelden bij de bovenstaande beschrijving. Deze beschrijving werd opgesteld enkele jaren vóór de aanleg van de spoorlijn Leuven-Jemeppe-sur-Sambre (5), waardoor de site meer dan gehalveerd werd. Op de grote wandkaart van de baronie Heverlee, opgemaakt in 1759 door landmeter J.B. Joris (6), wordt nog een trits van vijf vijvers afgebeeld. Bij de aanleg van de spoorweg in 1855 werden de twee grootste, vlak bij de Dijle, van het eigenlijke brongebied afgesneden. Op de kaart van Joris zijn op het grondgebied Heverlee nabij de voorlaatste vijver ook twee gebouwen te zien, misschien een paviljoen en/of een huis van plaisantie dat deel uitmaakte van de site, die tot aan de verkoop in 1925 eigendom was van de hertog van

▲
Het rond 1910
gebouwde en in
1960 afgebroken
buitenhuis? van de
dominicanen bij de
Filosofenfontein

(met dank aan
M. Braekers,
bezienshuis
'Filosofenfontein',
Heverlee)

Arenberg (7). Een van deze huizen verschijnt nog op de Primitieve kadasterkaart (Heverlee sectie H enig blad, 1832) en zal pas rond 1860 worden afgebroken (8).

Omstreeks 1910 werd dichterbij de bron, op het grondgebied Heverlee, een nieuw huis gebouwd, dat pas in 1925 eigendom werd van de v.z.w. "Les Frères Prêcheurs" uit Leuven, maar al van meet af aan door de paters dominicanen als buitenverblijf werd gebruikt. De architect was vermoedelijk iemand uit de kring rond Joris Helleputte, misschien wel dezelfde als die van het dominicanenklooster in de Justus Lipsiusstraat te Leuven, dat rond 1970 werd afgebroken. De architectuur verwijst echter veeleer naar de traditionele bak- en zandsteenbouw dan naar de neogotiek. Het gebouw bestond in feite uit twee tegen elkaar gebouwde huizen onder zadeldak in elkaars verlengde, de daklijst van het ene hoger dan het andere, met een sierlijke boogfries en dakkapellen met tuit- in plaats van trapgeveltjes. Speklagen en

een gezamenlijk bordes verbonden de twee volumes tot één geheel. Opmerkelijk was de sculpturale uitwerking van de dubbele, naar onder vertakte schoorsteen in de rechter zijgevel. Dit gebouw werd in 1960 afgebroken en vervangen door het huidige bezinningshuis.

De huidige aanleg wordt in hoge mate bepaald door die afbraak. Het baksteenpuin werd zoveel mogelijk verwerkt in de drassige oeverzones; met de natuursteen (gefrijnde arduinblokken en witte zandsteen) werden de vijvers van echte kaaimuren voorzien; waar de afbraakvoorraad niet volstond werd beton gebruikt. Het kwelwater borrelt op uit drie bekkens: twee kleine bekkens (nu lek en nagevoeg leeg) waarvan één met een 'eilandje' in het

hoogste gedeelte van het goed (nabij de Waversebaan) en, stroomafwaarts, een breed kanaal, overschaduwd door 'smaragdgroene' moerascipressen (*Taxodium distichum*) – soms de cultivar met hangende twijgen (*T.d.* 'Pendens') – die weerspiegeld worden in bewonderenswaardig helder water... Sommige van deze bomen, die vermoedelijk rond de Eerste Wereldoorlog werden aangeplant, hebben stamomtrekken bereikt van bijna 350 cm. Ook de recente aanplantingen bestaan haast uitsluitend uit moerascipressen. In het vroegere boomgaardgedeelte aan de zuidzijde van het 'kanaal' bevindt zich een grauwe els (*Alnus incana*), die met 205 cm stamomtrek veruit het dikste geregistreerde exemplaar in België is (9). Langs de weg die tussen het huis en de vijvers het

▲
De Filosofenfontein
en de moerascipressen
(foto R. Deneef,
2002)

domein doorloopt en die in 1960 geasfalteerd werd, staan nog een aantal beuken (*Fagus sylvatica*), restanten van een dreefje dat rond de Eerste Wereldoorlog werd aangeplant, samen met de moerascipressen.

De waterflora is niet meer zo uitbundig als in de jaren 1840 en blijft beperkt tot klein kroos (*Lemna minor*) en enkele plekken moerasvergeet-mij-nietje (*Myosotis scorpioides*). Het geraas van de nabije autosnelweg (E 40) stemt niet direct tot wijsgerige bespiegelingen of lyrische ontboezemingen, maar van de plek gaat nog steeds een grote bekoring uit.

MERKWAARDIGE BOMEN

(opname 16 oktober 2002)

- 6. moerascipres met hangende twijgen
(*Taxodium distichum* 'Pendens') 344
- 11. grauwe els (*Alnus incana*) 205

NOTEN

- (1) GENS E., *Ruines et paysages en Belgique*, Bruxelles, A. Jamar, z.d., p. 100.
- (2) Gereproduceerd in: VAN ERMEN E., VANHOVE L. & VAN LANI S., *Het kaartboek van de abdij van Park, 1665*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2000, p. 42-43.
- (3) GENS E., *op. cit.*, p. 100.
- (4) Uit: NEVE F., *Louvain pittoresque: XX promenades à Louvain, Terruieren et leurs environs au point de vue pittoresque, historique & archéologique*, Louvain, Peeters, z.d., p. 142.
- (5) In gebruik genomen in 1855, cf. CRESENS F.A., *Het Leuvense spoorwegknooppunt en de Centrale Werkplaatsen te Kessel-Lo. Monumenten & Landschappen* 14(5), 1995, p. 32; geregistreerd in de kadastrale opmetingsschets Heverlee 1853, nr. 11.
- (6) Gereproduceerd in: VAN ERMEN E., *De wandkaarten van het hertogdom Aarschot (1759-1775)*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1998.
- (7) Zie oudste kadastrale legger Oud-Heverlee, art. 689 nr. 10 & 11.
- (8) Kadastrale opmetingsschets Heverlee 1860, nr. 6.
- (9) BAUDOUIN J.C. e.a., *Bomen in België. Dendrologische inventaris 1987-1992*. Stichting Spoelberch-Artois i.s.m. de Belgische Dendrologische Vereniging, 1992, p. 337.

Roger Deneef & André Cresens

OUD-HEVERLEE (SINT-JORIS-WEERT): VILLA GROTENHOF ('VALVERT')

MOLENSTRAAT 19, 3051 SINT-JORIS-WEERT
 (PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

Villa 'Grotenhof' of
 'Valvert' te Sint-
 Joris-Weert, een van
 de villa's die rond
 1900 in de
 omgeving van het
 station werden
 gebouwd, op een
 ansichtkaart van
 vóór de eerste
 wereldoorlog
 (collectie Blockx-
 Meulemans,
 Lubbeek)

**Tuin bij een rond 1900 gebouwde villa,
 64 are, op steile helling met mooi uitzicht
 over de Dijlevallei; voorbeeld van een
 'geleend landschap'.**

Tussen 1900 en 1910 werden op de steile helling
 tussen het station van Sint-Joris-Weert en het
 Meerdaalbos, drie villa's gebouwd. Het 'Groten-
 hof' (volgens de ansichtkaarten) of 'Valvert'
 (gebeiteld in het arduin van een van de hekpijlers
 aan de Molenstraat), gebouwd door een zekere
 Jules Michaux uit Brussel (1), is het enige waar-
 rond nog sporen van interessante tuinaanleg aan-
 wezig zijn. Het villaperceel van Michaux besloeg
 ongeveer 64 are, zonder de belendende bospercelen
 die eveneens van hem waren. Helemaal onderaan,
 tegen de Molenstraat, werd een dienstwoning

gebouwd, met stallen en een onderkelderde
 spitsboogserre (2).

De villa zelf werd bovenaan het perceel, tegen de
 bosrand, opgetrokken – een bakstenen gebouw
 met pittoreske details, zoals hoekkettingen en ban-
 den uit witte steen. Een groot balkon geschraagd
 door een polygonale hoekerker maakte het moge-
 lijk ten volle te genieten van het prachtige valleil-
 landschap dat zich aan de voet van de helling, bui-
 ten het goed, uitstrekte. Grotenhof is een voor-
 beeld van een geleend landschap ('borrowscape'),
 de tuin opgevat als een verzameling waarnemings-
 punten – typisch voor een aantal villatuinen uit die
 periode. Het pad tussen het toegangshek aan de
 Molenstraat slingert in een weidse bocht naar
 boven langs achtereenvolgens: een sculpturale
 zomerlinde (*Tilia platyphyllos*) naast het hek, een

►
 'Grotenhof' of
 'Valvert' te Sint-
 Joris-Weert een
 eeuw later
 (foto R. Deneef,
 2002)

oude *Magnolia x soulangeana*, een Ierse taxus (*Taxus baccata* 'Fastigiata'), een groep bestaande uit gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) en tamme kastanje (*Castanea sativa*), twee zomereiken (*Quercus robur*), een massief gevormd door twee veelstammige reuzenlebensbomen (*Thuja plicata*) en een laag vertakte bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') waarachter de villa grotendeels schuilgaat. Een bosplantsoen van Amerikaanse eik beslaat het bovenste gedeelte van het perceel.

NOTEN

- (1) Oudste kadastrale legger, art. 734; kadastrale opmetingsschets Sint-Joris-Weert, 1902 nr. 7.
- (2) "broeikas en kelder" volgens art. 734 nr. 25; kadastrale opmetingsschets Sint-Joris-Weert, 1908 nr. 5.

Roger Deneef & André Cresens

OUD-HEVERLEE (SINT-JORIS-WEERT): VOORMALIGE PASTORIE VAN DE SINT-JORISKERK

IJZERENWEGSTRAAT 7, 3051 SINT-JORIS-WEERT

De in 1905 dichter
 bij de kerk
 gebouwde pastorie;
 links een oude
 magnolia
 (foto F.A. Cresens,
 2002)

Relict van een ommuurde tuin van 21 are bij een rond 1900 gebouwde pastorie, ter vervanging van een verdwenen omwalde pastorie uit 1687.

De oude pastorie van Sint-Joris-Weert, gebouwd in 1687 (1), lag op circa 350 m van de kerk, aan de huidige Pastoor Tilemansstraat. Het was een omgracht goed zoals diverse pastorieën uit die periode (Hever, Korbeek-Lo, Lubbeek, Sint-Pieters-Rode...). Het pastoorsgoed besloeg 90 are en bestond volgens het Primitieve kadaster (2) uit een gebouw met een L-vormige plattegrond (woon- en dienstvleugels), drie niet gespecificeerde tuinpercelen (vermoedelijk nut én sier), een waterpartij van bijna 17 are (de ringgracht) en een ruim

bemeten buitenoeverzone (18,5 are) die als weide werd geregistreerd en die – afgaande op de Ferrariskaart (1771-1775) – mogelijk plaats bood aan knoteiken of een kaphaag (3). Eigenaardig is het zigzaggend kanaaltje in het tuinperceel achter de pastorie, bij de westelijke grachtarm – vermoedelijk een karperkweekbekken (4).

De ringgracht werd gehalveerd rond 1865 en verdween twintig jaar later volledig. De sterk verbouwde pastorie verloor haar functie in 1905 toen naast de spoorweg, halverwege de kerk, een nieuwe pastorie werd gebouwd (5), intussen ook al voormalig, een eenvoudig dubbelhuis van drie traveeën en twee bouwlagen, onder een zadeldak met een aanbouw onder een lessenaarsdak, dwars op de straat. De versiering werd tot een minimum

▲ De oude pastorie van Sint-Joris-Weert aan de huidige Pastoor Tilemansstraat op de Primitieve kadastrale kaart (circa 1820), rond 1905 vervangen door de huidige (archief Kadaster Brabant, Brussel)

beperkt: banden van gesinterde baksteen, liggende ellipsbogen met arduinen hoek- en sluitstenen voor deuren en ramen, een plint uit breuksteen. De pastorietuintraditie getrouw werd het hele goed, 21 are groot, ommuurd. Naast de pastorie werd ook een nu verdwenen serre gebouwd. Over gebruik en stoffering van deze ommuurde tuin getuigen nog slechts twee planten, die tot de oorspronkelijke aanleg behoren: een prachtige *Magnolia x soulangeana* en een struikje buxus (*Buxus sempervirens*).

NOTEN

- (1) MARTENS E., *Uit het verleden van de gemeente Oud-Heverlee*, Gemeentebestuur Oud-Heverlee, 1981, p. 104-106.
- (2) Primitieve kadastrale legger Sint-Joris-Weert, art. 208 nrs. 2-7.
- (3) Zoals bij de pastorieën van Sint-Pieters-Rode, Lubbeek en Wespelaar; zie: *Historische tuinen en parken van Vlaanderen – provincie Vlaams-Brabant: Holsbeek, Lubbeek, Tielt-Winge*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2002, p. 36-37 en p. 99-100.
- (4) Vergelijk: het kasteel van Kleerbeek te Tielt-Winge (Houwaart) en de abdij van Averbode.
- (5) Kadastrale opmetingsschets Sint-Joris-Weert 1906, nr. 10.

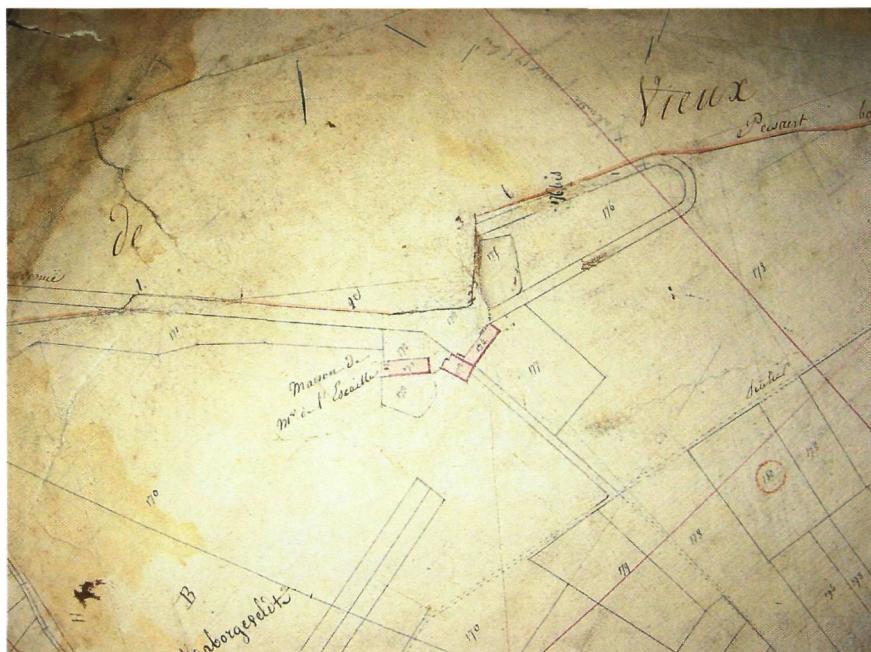

Roger Deneef

OUD-HEVERLEE (SINT-JORIS-WEERT): SWIGGERSHOF

LEUVENSESTRAAT 126-128, 3051 SINT-JORIS-WEERT
 (PRIVÉ-BEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► Het Swiggershof,
 eigendom van
 burgemeester de
 l'Escaille, op de
 eerste moderne
 kadasterkaart van
 Sint-Joris-Weert,
 opgemaakt in 1810
 (archief Kadaster
 Brabant)

*Pachthoeve in een beekvallei met vijvers,
 vanaf de 18de eeuw met een huis van
 plaisantie; rond 1890 omgebouwd tot neo-
 classicistisch landhuis met aanhorigheid
 (neerhof-koetshuis) en omringd door een
 voor twee derden bebost landschappelijk
 park van bijna 10 hectare.*

Swiggers- of 'Sweeghershof' is de naam waarmee
 het goed op de 18de-eeuwse kaarten wordt aange-
 duid. Het omvat het brongebied van een zijbeek
 van de Dijle, die de voormalige gemeentegrens

vormt tussen Oud-Heverlee en Sint-Joris-Weert.
 Op de Ferrariskaart (1771-1775) en op de grote
 wandkaart van de baronie Heverlee uit 1759 door
 landmeter J.B. Joris (1) wordt het hof afgebeeld
 met een L-vormig plattegrond. Deze vorm komt
 ook voor op een kadasterkaart van Sint-Joris-Weert
 uit 1810, maar naast en los van het hof is er een
 tweede gebouw met een rechthoekig grondplan
 verschenen. Een van de twee gebouwen deed ver-
 moedelijk dienst als landhuis of residentie. De
 beek voedde vier kleine en – stroomafwaarts bij de
 weg Leuven-Waver – een grote vijver. Eigenaar op
 het ogenblik dat deze kadasterkaart werd opge-
 maakt was Emmanuel-Henri-Michel de l'Escaille

► Het Swiggershof en zijn vijvers in 1759 op de wandkaart van de baronie Heverlee door J.B. Joris

▲ Het Swiggershof met landschappelijk aangelegd bos op de staffkaart van 1893 (ICM, 1896)

► Het kasteel van het Swiggershof, resultaat van een verbouwing rond 1890 (foto R. Deneef, 2002)

◀ Het Swiggershof op een in 1909 afgestempelde ansichtkaart (collectie Blockx-Meulemans, Lubbeek)

(1759-1826), burgemeester van Sint-Joris-Weert, gedurende enige tijd ook adjunct-burgemeester en schepen van Leuven (2). Eigenaardig op de kadastrerkaart van 1810 is het strookvormig perceel 176bis dat rond perceel 176 een bijna-parabool beschrijft. Op de Primitieve kadastrerkaart (rond 1830) is die figuur verdwenen en wordt een kaars-

rechte “*avenue*” afgebeeld die het hof met de Waversebaan verbindt.

In 1843 werd het Swiggershof samen met 4,5 hectare omgevende landerijen verkocht aan een zekere Charles Lacroix, die in de huidige aanhorigheid een distilleerderij vestigde (3). In 1864, onder een

◀ Oude meidoornhaag aan de zuidrand van het park bij het Swiggershof (foto R. Deneef, 2002)

volgende eigenaar, werd dit gebouw omgevormd tot een soort neerhof met een koetshuisvleugel met karakteristieke rondboogpoorten – een vorm die het tot vandaag behouden heeft. Het landhuis, gebouwd op de funderingen van het 18de-eeuwse hof, werd rond 1890 (4) verbouwd tot het huidige neoclassicistische kasteel. Het werd uitgebreid met twee hoekrisalieten en verbreed tot negen traveeën; het schilddak met een dakruiter en het driehoekige fronton boven de middelste drie traveeën zijn het resultaat van deze verbouwing. De toenmalige eigenaar, generaal Albert Henot, liet ook de tuin en de omgevende bossen heraanleggen. De stafkaart van 1893 toont de valleibodem met de huidige, ovale vijver, omringd door gazon en de beboste steilrand naar 'De Hei' toe, ontsloten door een net van slingerpaden. De ceremoniële toegang werd gevormd door een lindelaantje (*Tilia platyphyllos*) ten zuiden van het kasteel, waar een ereplein met een rotonde lag (afgebeeld op de stafkaart van 1908) die met de rondweg rond het kasteel een 8-patroon vormt. De oude toegangsdreef vanuit het noordwesten – circa 400 m lang, met witte paardekastanjes (*Aesculus hippocastanum*) beplant en met een toegangshek aan de Waversebaan – is in 1908 ook in ere hersteld. De 'lustgrond' op het grondgebied Sint-Joris-Weert besloeg 3 hectare 25 are. Via een net van slingerpaden werd ook 6 hectare bos op de helling aan de overzijde van de vallei (grondgebied Oud-Heverlee) bij het park geannexeerd. Tot de oorspronkelijke beplanting van het landschapspark behoren enkele hoge fijnsparren (*Picea abies*), bruine beuken, een bonte esdoorn (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii') en een mooie meidoornhaag (*Crataegus monogyna*) die het domein aan de zuidrand afbakent.

NOTEN

- (1) Gereproduceerd in: VAN ERMEN E., *De wandkaarten van het hertogdom Aarschot (1759-1775)*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1998.
- (2) DE STEIN D'ALTENSTEIN I., *Annuaire de la noblesse de Belgique* (29ème année), Bruxelles, Librairie polytechnique de Decq et Duhont, 1875, p. 199-200; MARTENS E., *Uit het verleden van de gemeente Oud-Heverlee*, Gemeentebestuur Oud-Heverlee, 1981, p. 193-194.
- (3) Geregistreerd vanaf 1850 in de oudste kadastrale legger Sint-Joris-Weert, art. 289 nr. 7.
- (4) Kadastrale opmetingsschets Sint-Joris-Weert, 1892 nr. 22; oudste kadastrale leggers Sint-Joris-Weert, art. 542 en Oud-Heverlee, art. 721.

Résumés

1. BIERBEEK (Bierbeek):

Institut psychiatrique Sint-Kamillus

Ensemble éclectique et composite de 15 hectares aménagé en 1930, autour d'un institut psychiatrique; axe médiane formée d'une immense tour-château d'eau, l'église et la ferme avec potager, verger et champs; ordonnance symétrique des pavillons; chaque pavillon a son propre jardin, alternativement régulier-symétrique et irrégulier-paysager; influence 'Nouveau jardin pittoresque' perceptible, p.e. le jardin de rocaille entourant la morgue; unique, splendide, bonne maintenance.

2. BIERBEEK (Bierbeek):

Hof ter Eiken

Petit jardin informel autour d'une villa éclectique, bâtie en 1906 à côté d'une ancienne ferme; jardin récent avec pièce d'eau et de buffet d'eau derrière la maison.

3. BIERBEEK (Bierbeek):

Wilderhof

Jardin paysager de 10 hectares autour d'un manoir éclectique (1906), englobant une ancienne motte castrale et un bois avoisinant; détérioration récente (remblai, mauvaise gestion).

4. BIERBEEK (Bierbeek):

Berkenhof

Petit parc paysager aménagé vers 1910 (originellement 71 ares) autour d'un bassin d'eau avec îlot (jadis réservoir d'un moulin à eau avoisinant); bâtiment récent (allure d'orangerie) et réaménagement entre étang et bâtiment (pergola, terrasse).

5. BIERBEEK (Bierbeek):

Presbytère de la paroisse Saint-Hilaire

Jardin de presbytère (80 ares) à dualité typique: une parcelle rectangulaire plane dans le prolongement de la maison, à division traditionnelle en croix, et une parcelle inclinée avec aménagement 'paysager'; à part d'une petite drève de tilleuls, tous les détails ont disparu et un chemin récent sépare les deux parties.

6. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Château de Korbeek (ou domaine de Hottat)

Domaine de circa 45 hectares (incl. bois et vergers), dont 1/3 jardin et parc; parc paysager rudimentaire vers 1820, élargi à partir de 1840, effaçant graduellement les traces de l'aménagement régulier du 18me siècle; château incendié en 1914, remplacé par un nouveau château en style Louis XVI; remaniement du parc, perspective nord-sud accentuée; grand nombre d'arbres séculaires, parfois spécimens d'essences rares; 'folly' néo-gothique (tour) de 1856; un des domaines les plus jolis et intéressants de la région.

7. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Vijverhof

Parc de 4,5 hectares en style paysager de la première époque (vers 1800), entourant un étang (réservoir d'un moulin à eau disparu) et une maison de plaisance, remplacée entre 1905 et 1910 par un château Louis XVI; quelques vieux spécimens d'arbres d'essences rares.

8. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Hof ten Hooilaard

Jardin paysager de près de 6 hectares (inclusif bois), aménagé vers 1850 autour de deux étangs; quelques vieux spécimens d'essences rares.

9. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Ferme de Korbeek (ou de Caluwaerts)

Restes (rangée de vieux hêtres pourpres) d'un jardin de gentleman-farmer, aménagé autour d'une ferme partiellement rebâtie (1870) en villa résidentielle.

10. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Presbytère de la paroisse de la Sainte-Croix

Jardin de presbytère (76 are) autrefois entouré de douves (partiellement conservées), à dualité typique: une parcelle rectangulaire plane dans le prolongement de la maison, à division traditionnelle en croix (maintenant disparu), et une petite annexe 'paysagère' aménagée vers 1840-1850.

11. BIERBEEK (Korbeek-Lo):**Papiermoleken**

Petit parc paysager (2 hectares), aménagé en 1920 autour d'un étang – réservoir du moulin à eau (jadis moulin à papier) avoisinant – avec îlot et pont à arche en béton.

12. BIERBEEK (Korbeek-Lo):**'Villa Germaine'**

Petit jardin informel (28,5 ares) entourant une villa bâtie en 1879; quelques arbres intéressants.

13. BIERBEEK (Lovenjoel):**Groot Park (domaine Salve Mater)**

Le 'Grand Parc', environ 20 hectares, s'est développé autour d'un étang (réservoir du moulin à eau avoisinant) et une maison de plaisance, bâtie en 1750; remanié en parc paysager en 1836-1837, en préservant nombre d'éléments rectilinéaires, p.e. les drèves du bosquet où, en 1926, sera installé l'institut psychiatrique Salve Mater; le fond de la vallée du Molenbeek constitue la perspective principale; collection exceptionnelle d'arbres séculaires, parfois spécimens d'essences rares.

14. BIERBEEK (Lovenjoel):**Klein Park (domaine Ave Regina)**

Le 'Petit Parc' de 10 hectares, aménagés autour de l'ancien Hof ten Poele vers 1810 en style paysager de la première époque, avec 'canal', pièce d'eau (ruisseau refoulé), cascade avec gargouilles, pont à arche (disparu); nouvelles plantations importantes vers 1860; plusieurs vieux spécimens d'essences rares.

15. BIERBEEK (Lovenjoel):**Zielenberg**

Parc de 5 hectares, aménagé sur une colline en 1925-1930; structure radio-concentrique avec une villa au centre; pavillon (belvédère) en bois; bassin de natation construit en 1940.

16. BIERBEEK (Lovenjoel):**Varenberg**

Parc de près de 5 hectares, aménagé en 1914-1920 autour d'une villa en style cottage, avec garage et conciergerie ou maison de jardinier; influence 'Nouveau jardin pittoresque' perceptible dans le potager-verger.

17. BOUTERSEM (Opvelp):**Château d'Opvelp**

Vestiges d'un petit jardin (environ 3 hectares) classique à géométrie régulière, avec larges douves,

îlots et bosquet coupé d'avenues en étoile, exemple typique d'aménagement de fond de vallée, englobant ancienne motte castrale; château dévasté pendant la 'Révolution brabançonne' en 1789 et démoli par après, mais nombreuses traces dans le relief et la disposition des bâtiments actuels.

18. BOUTERSEM (Opvelp):**Presbytère de la paroisse de Saint-Antoine abbé**

Jardin de presbytère avec (jusqu'à récemment) partie murée contiguë à la maison; profondément altéré par aménagement récent; petit cabinet de tilleuls en rond.

19. BOUTERSEM (Boutersem):**Ancien château de Boutersem**

Site castral médiéval, comprenant basse- et haute-cour, circa 2,5 hectares, remanié vers 1650 en style baroque, vergers et jardin clos avec parterres; disparu vers 1800, mais traces dans le relief et la structure parcellaire actuels.

20. BOUTERSEM (Boutersem):**Nouveau château de Boutersem**

Parc paysager, développé à partir du début du 19me siècle autour d'un moulin à eau et son réservoir; remaniement et extension (13 hectares) considérable en style paysager tardif en 1890 et en 1920; construction d'un magnifique château éclectique en 1890; fragmentation récente de l'ensemble; plusieurs arbres séculaires, parfois spécimens d'essences rares.

21. BOUTERSEM (Boutersem):**Chapelle de Notre-Dame de Sterreborne**

Jardin public de 30 are, entourant un ancien lieu de dévotion avec source 'miraculeuse' et grande chapelle baroque, rebâtie en style néogotique en 1893; jardin alors remanié, avec sentier périphérique, parterres de fleurs, et entouré de tilleuls taillés en candélabre, préservés pour la plupart.

22. BOUTERSEM (Boutersem):**Ancienne brasserie Polus**

Petit jardin (19 ares) contigu à une brasserie et la maison du brasseur, aménagé en 1900; gazon avec sentier et rangée d'arbres dans la périphérie.

23. BOUTERSEM (Boutersem):**Presbytère de la paroisse de Saint-Hilaire**

Jardin de presbytère (70 are) à dualité typique: une parcelle rectangulaire plane dans le prolongement de la maison, et une parcelle adjacente avec

aménagement 'paysager' et arbres ornementaux (hêtres pourpres, hêtre lacinié).

24. BOUTERSEM (Boutersem):

Presbytère de la paroisse de Saint-Martin à Butsel

Jardin de presbytère de près de 50 ares; mur de jardin du 19me siècle et quelques vieux arbres.

25. BOUTERSEM (Kerkom):

Hof van Kerkom

Parc paysager de près de 6 hectares, aménagé vers 1830-1840 auprès du manoir du village; reconstruit comme château éclectique et remaniement et extension du parc vers 1880; nouvel aménagement en 1917 par J. Galoppin en style paysager tardif, avec parterres et corbeilles de fleurs près du château.

26. BOUTERSEM (Neervelp):

Presbytère de la paroisse de Saint-Rémy

Jardin de presbytère de près de 80 are, à dualité typique: une parcelle rectangulaire plane dans le prolongement de la maison (jadis divisé en croix), et une parcelle adjacente avec aménagement 'paysager' et arbres ornementaux (hêtres pourpres, tilleuls).

27. BOUTERSEM (Roosbeek):

Château de Roosbeek

Ancien manoir du village avec moulin à eau, reconstruit vers 1650 en maison de plaisance, aménagement d'un jardin d'agrément autour d'un étang – près de 6 hectares vers 1820; pas de remaniement paysager notable au 19me siècle, plutôt renforcement des structures linéaires ou régulières; vieux arbres peu nombreux.

28. BOUTERSEM (Roosbeek):

Manoir de Peten

Jardin de gentleman-farmer typique avec monticule artificielle et cave aux légumes, contigu à une ancienne ferme 'castellisée' en 1860; reconstruit en 1919 après incendie en villa éclectique; quelques arbres monumentaux de la plantation originelle.

29. BOUTERSEM (Roosbeek):

Presbytère de la paroisse de Sainte-Anne

Jardin de presbytère intéressant (55 ares) à dualité typique: un espace contigu à la maison, abritant parterres de fleurs, potager, verger, serre; une parcelle au-delà du ruisseau Kleine Beek, aménagée en terre d'agrément 'paysager', avec étang annulaire, pont, arbres ornementaux (hêtres pourpres, hêtre lacinié).

30. BOUTERSEM (Vertrijk):

Château de Kwabeek

Domaine de 16,5 hectares (inclusif bâtiments et bosquet coupé d'avenues en étoile), à l'origine ensemble de basse- et haute-cour avec moulin à eau et étang-réservoir; exemple typique d'aménagement classique de fond de vallée, remanié en style paysager de la première époque (vers 1830-1835), mais en préservant plusieurs structures et éléments linéaires-géométriques (p.e. parterres); remanié en style paysager tardif vers 1900; maison communale et parc public depuis 1980; glacière et cave aux légumes, plusieurs vieux arbres.

31. BOUTERSEM (Vertrijk):

Presbytère de la paroisse de Notre-Dame et Sainte-Lucie

Jardin de presbytère muré, 60 are, à dualité typique: une parcelle plane contiguë au presbytère, à division traditionnelle en croix (maintenant disparu), et une parcelle sur la pente vers la rivière Velpe à aménagement informel avec petite pièce d'eau; rangée de tilleuls taillés en candélabre trouée par une 'porte gothique' formée par deux hêtres.

32. GLABBEEK (Attenrode-Wever):

Château d'Attenrode

Parc informel d'environ 1,5 hectare, entourant un joli manoir éclectique de 1890; espace avec une pièce d'eau, entouré de haute futaie.

33. GLABBEEK (Bunsbeek):

Château de Bunsbeek

Domaine de 3 hectares 30 ares (potager et verger compris), développé autour d'une ancienne ferme de l'abbaye de Opheysssem; construction d'un château éclectique en 1877 et aménagement d'un parc paysager autour de l'étang; démolition du château et construction d'une villa en 1938, remaniement partielle en style néoformelle avec influence du 'Nouveau jardin pittoresque'; nombreux arbres du 19me siècle, notamment une charmille.

34. GLABBEEK (Bunsbeek):

Villa Janssens (ou Platon)

Parc paysager (1 hectare 60 ares), aménagé à partir de 1860 et surtout en 1900, autour d'un manoir éclectique; quelques arbres séculaires (charme et châtaigner).

35. GLABBEEK (Glabeek-Zuurbemde):

Hof ten Dries

Jardin paysager de 87,5 are, aménagé à partir de 1881 autour d'une ferme, partiellement recons-

truit comme villa en 1920; sentier périphérique avec restes de la plantation originelle; quelques châtaigniers séculaires.

36. GLABBEEK (Glabeek-Zuurbemde):

Villa du notaire Mertens

Jardin allongé de 70 ares, aménagé auprès d'une villa éclectique bâtie en 1926.

37. GLABBEEK (Glabeek-Zuurbemde):

Château de Zuurbemde

Parc en style paysager (d'inspiration Bühler) aménagé sur 9 hectares à partir de 1850 autour d'un manoir (plan en fer à cheval); morcellement de la propriété après 1900 et destruction de la moitié occidentale du parc; vestiges de la plantation originelle (érables argentés).

38. GLABBEEK (Kapellen):

Presbytère de la paroisse de Notre-Dame

Jardin de presbytère de 65 are à dualité typique.

39. OUD-HEVERLEE / BIERBEEK / LEUVEN:

Forêts de Heverlé et Meerdaal

Deux zones forestières, environ 2500 hectares,

remaniées en 1727-1770 comme extension des jardins auprès du château ducal d'Arenberg; réseau classique d'allées en damier avec deux étoiles, initialement avec salons de verdure; le 'Montparnasse' dans le bois de Héverlé est une butte-belvédère monumentale plantée de tilleuls; replantation des allées vers 1850-1860 avec des hêtres pourpres et des chênes d'Amérique.

40. OUD-HEVERLEE (Blanden):

Château de Namur

Jardin sous l'ombre de grands arbres, presque 30 ares, auprès d'une auberge du 18me siècle, partiellement transformée en villa vers 1912.

41. OUD-HEVERLEE (Blanden):

Villa Chantilly

Jardin sous l'ombre de grands arbres, presque 3,5 hectares, auprès d'une maison forestière transformée en villa en 1917.

42. OUD-HEVERLEE (Oud-Heverlee):

Het Zoet Water (Les Eaux Douces)

Site pittoresque entouré de bois, avec viviers et petit château du 16me siècle; chapelle forestière en

style baroque; lieu d'excursion favori à partir de 1800; développé en pôle d'attraction touristique depuis 1930, avec canotage, cafés, restaurants et 'lunapark' (maintenant un centre récréatif municipal); défiguré gravement par la construction d'une route bétonnée en 1951-1952.

43. OUD-HEVERLEE (Oud-Heverlee):

Château d'Harcourt

Jusqu'à environ 1600 une motte féodale, comprenant deux îlots; pavillon de chasse avec ferme à partir du 16me siècle; construction d'un manoir avec remise en style classique sobre en 1928; plantation informelle avec surtout des cyprès chauves dans les années 1920.

44. OUD-HEVERLEE (Oud-Heverlee):

Villa 'Le Chêneau'

Jardin autour d'une villa en style cottage bâtie vers 1895, initialement 1 hectare 16 ares 50 centiares; remaniement d'inspiration classique et aménagement d'un jardin 'français' avec parterres, balustrades, sculptures, vases, bosquet avec tracé en patte d'oie, charmilles et topiaire d'ifs... vers la fin des années 1930; vestige intéressant d'aménagement néoformel de l'entre-deux-guerres.

45. OUD-HEVERLEE (Oud-Heverlee):

Villa Van Orshoven - école équestre

Jardin paysager auprès d'une villa éclectique bâtie en 1902-1903, initialement 1 hectare 13 ares 50 centiares, réduit de moitié en 1958 et 1992 pour faire place à une école d'équitation; quelques arbres rares, 'champions' de Belgique.

46. OUD-HEVERLEE (Oud-Heverlee) / LEUVEN (Heverlee):

Fontaine des Philosophes

Zone de sources à la lisière occidentale du bois de Heverlee, près de 2,5 hectares, (ré)aménagée après la construction d'une maison de campagne en 1910 par les pères dominicains et de nouveau en 1960; deux bassins et un 'canal' ombragé par des cyprès chauves; site attrayant.

47. OUD-HEVERLEE (Sint-Joris-Weert):

Villa Grotenhof ('Valvert')

Jardin auprès d'une villa bâtie vers 1900 sur une pente ouest surplombant la vallée de la Dyle, offrant un beau panorama; 64 ares, exemple d'un paysage emprunté ('borrowscape').

48. OUD-HEVERLEE (Sint-Joris-Weert):

Ancien presbytère de la paroisse de Saint-Georges

Vestige d'un jardin muré de 21 ares auprès d'un presbytère bâti vers 1900, en remplacement d'un presbytère entouré de douves de 1687.

49. OUD-HEVERLEE (Sint-Joris-Weert):

Swiggershof

Métairie dans un vallon avec des étangs, maison de plaisance à partir du 18me siècle; transformé vers 1890 en manoir néoclassique avec dépendance (basse-cour et remise) et entouré d'un parc en style paysager (dont deux tiers boisé) de près de 10 hectares.

Summaries

1. BIERBEEK (Bierbeek):

Sint-Kamillus Psychiatric Asylum

Eclectic hierarchic-organic layout (1930) covering 15 hectares, surrounding a psychiatric asylum, with a church as centerpiece, huge water tower as landmark and farm buildings; each of the symmetrically arranged pavilions has its own garden, alternately formal-geometrical and informal-picturesque; influence from the 'Nouveau jardin pittoresque' movement, e.g. the rock garden surrounding the mortuary; unique, splendid, well-preserved.

2. BIERBEEK (Bierbeek):

Hof ter Eiken

Small informal garden surrounding an eclectic villa built in 1906, next to ancient farmhouse; recent garden layout behind the villa with small pond and 'buffet d'eau'.

3. BIERBEEK (Bierbeek):

Wilderhof

Landscape garden of 10 hectares, surrounding an eclectic country house built in 1906, encompassing medieval moated site and adjacent woodland; recent deterioration, due to landfill and mismanagement.

4. BIERBEEK (Bierbeek):

Berkenhof

Small landscape garden laid out circa 1910 (originally 71 ares), surrounding a former millpond with islet; recent orangery-like building (reception and banqueting rooms) and new garden layout (pergola, platform) between building and pond.

5. BIERBEEK (Bierbeek):

Presbytery of St Hilary's parish

Dual presbytery garden (80 ares), comprising flat rectangular plot adjacent to the house, formerly with regular, crosswise structure, and a sloping informal plot; except for a short alley of lime trees, most details have disappeared and a recent road separates the two parts.

6. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Korbeek Castle (or estate of Hottat)

Estate of circa 45 hectares (including woodland and orchards), about 1/3 garden and park; rudimentary landscape garden established about 1820, extended from 1840 onwards, gradually erasing most traces of the 18th century regular, linear pattern; new Louis XVI castle built after 1914 fire, north-south vista emphasized; numerous old and/or rare trees; 1856 built Neo-Gothic 'folly' (tower); one of the region's finest and most interesting estates.

7. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Vijverhof

Garden of 4.5 hectares in early landscape-style, surrounding a former millpond and a country house, which, between 1905 and 1910, was replaced by a Louis XVI-manor; some old specimens of rare trees.

8. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Hof ten Hooilaard

Landscape park of about 6 hectares (including woodland) on valley slope and bottom, surrounding two ponds; some old specimens of rare trees.

9. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Korbeek Farmstead (or Caluwaerts's Farm)

Relics (old purple beeches) of a small, typical gentleman-farmer's garden, next to an old farmstead, partially rebuilt (1870) as a country house.

10. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Presbytery of the Holy Cross parish

Moated presbytery garden (76 are) with a typical, well-preserved dual structure: a level rectangular plot adjacent to the house, formerly with regular, crosswise layout, and a small extension 'landscaped' circa 1840-1850.

11. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

Papiermoleken

Informal garden of 2 hectares laid out in 1920

around a millpond (formerly a paper-mill); with an islet and an arched bridge in concrete.

12. BIERBEEK (Korbeek-Lo):

'Villa Germaine'

Small informal garden (28,5 ares) around a villa built in 1879; some interesting trees.

13. BIERBEEK (Lovenjoel):

Groot Park (Salve Mater estate)

The 'Great Park', circa 20 hectares, originated around a mill pond and a country house built in 1750; restyled in 1836-1837 in the landscape fashion but preserving some linear elements, e.g. the pattern of lanes in the 'bosquet', in which a psychiatric asylum for women ('Salve Mater', 9 buildings) was installed in 1926; the valley bottom coincides with the main vista; exceptional collection of old and rare trees.

14. BIERBEEK (Lovenjoel):

Klein Park (Ave Regina estate):

The 'Small Park' (10 hectares) surrounds a mansion that stems from the medieval village manor; restyled as an early landscape garden round 1810 (canal, arched bridge, pond, cascade with gargoyles...); extensive new planting around 1860; several old and rare trees.

15. BIERBEEK (Lovenjoel):

Zielenberg

Park of circa 5 hectares, laid out in 1925-1930 on a hilltop; radio-concentric pattern around a villa; wooden gazebo; swimming pool built in 1940.

16. BIERBEEK (Lovenjoel):

Varenberg

Park of circa 5 hectares, laid out in 1914-1920 on a hilltop around cottage-style villa with a garage and a gardener's lodge; walled kitchen garden and orchard showing influence of the 'Nouveau jardin pittoresque' movement.

17. BOUTERSEM (Opvelp):

Opvelp Castle

Relics of a small, classical, regular island garden (about 3 hectares) with wide moats, islets and grove with 'étoile', on the site of medieval moated village castle (keep-and-bailey); typical example of 18th century valley bottom garden; devastated during the 'Brabant Revolution' and demolished circa 1800, but moats still visible.

18. BOUTERSEM (Opvelp):

Presbytery of St Anthony Abbot's parish

Presbytery garden, with (until recently) a small patio-like enclosure adjoining the house; largely disturbed by recent alterations; small circular bower with lime trees.

19. BOUTERSEM (Boutersem):

Old Castle of Boutersem

Medieval moated village castle, including keep-and-bailey, circa 2,5 hectares, restyled around 1650; comprising a baroque mansion, a moated dungeon and an enclosed garden with baroque parterres; demolished circa 1800, but the relief and parcel forms still indicate the ancient structures.

20. BOUTERSEM (Boutersem):

New Castle of Boutersem

Park in landscape style laid out from the early 19th century onwards around a watermill and a millpond; considerably extended (up to 13 hectares) and changed to a late landscape style in 1890 and 1920; beautiful eclectic mansion built in 1890; estate recently fragmented; several old and rare trees.

21. BOUTERSEM (Boutersem):

Our Lady of Sterreborne chapel

Public garden of 30 are on an ancient pilgrimage site, with 'miraculous' source and baroque chapel rebuilt in neo-Gothic style in 1893; new garden layout with peripheral rows of trimmed lime trees (mostly preserved).

22. BOUTERSEM (Boutersem):

Former brewery Polus

Small informal garden next to village brewery and brewer's residence, laid out in 1900; lawn with peripheral path, surrounded by tall trees.

23. BOUTERSEM (Boutersem):

Presbytery of St Hilary's parish

Dual presbytery garden (70 are), comprising a flat rectangular plot adjacent to the presbytery rebuilt in 1900, formerly with regular layout, and an informal plot, planted in 1850-1860 with ornamental trees (purple beeches, fernleaf beech).

25. BOUTERSEM (Kerkom):

Hof van Kerkom

Landscape park of circa 6 hectares, surrounding old village manor, created in 1830-1840; manor rebuilt as an eclectic mansion, with a substantial extension of the park circa 1880; partly amended by J. Galoppin in 1917 in late landscape style, with

rose parterres, flowerbeds and corbeilles near the house.

26. BOUTERSEM (Neervelp):

Presbytery of St Remy's parish

Presbytery garden of about 80 are, comprising flat rectangular plot adjacent to the presbytery rebuilt in 1953, formerly with crosswise layout, and an informal plot, planted around 1850 with ornamental trees (purple beeches, lime trees).

27. BOUTERSEM (Roosbeek):

Roosbeek Castle

Village castle and watermill, rebuilt as a country mansion in 1650, with layout of a pleasure garden around the millpond – about 6 hectares in 1820; no outspoken landscape restyling during the 19th century, but rather strengthening of the linear-geometrical structure; few old trees left.

28. BOUTERSEM (Roosbeek):

Peten Estate

Small gentleman-farmer's garden, next to an old farmstead, partially rebuilt as a manor in 1860, rebuilt after a fire in 1917 as an eclectic villa; vegetable preservation cave; some monumental old trees.

29. BOUTERSEM (Roosbeek):

Presbytery of St Anna's parish

Interesting presbytery garden (55 ares) comprising a plot adjacent to the presbytery, with flower-beds, kitchen garden and orchard; beyond rivulet, an informal, landscaped plot, with circular moat, planted around 1877 with ornamental trees (purple and fernleaf beeches).

30. BOUTERSEM (Roosbeek):

Kwabeek Castle

Estate of 16.5 hectares (including mansion, farm buildings, vegetable preservation cave, mews, watermill, grove with 'étoile'); originally a moated keep-and-bailey site, surrounded circa 1750 by formal-geometrical garden, typical exemple of 18th-century valley bottom layout; partly amended 1830-1835 in early landscape style, but some geometrical structures (e.g. parterres) preserved; modifications in late landscape style circa 1900; municipal property since 1980; ice-house, vegetable preservation cave, numerous old trees.

31. BOUTERSEM (Verrijk):

Presbytery of Our Lady and St Lucia's parish

Walled presbytery garden (60 are) with a typical

dual structure: a level rectangular plot adjacent to the house, formerly with crosswise layout, and a sloping informal extension with a small pond; a row of trimmed lime trees pierced by a 'Gothic' arch formed by two beeches.

32. GLABBEEK (Attenrode-Wever):

Attenrode Castle

Informal layout of about 1.5 hectare, surrounding an attractive eclectic mansion built in 1890; open space with a pond, surrounded by trees.

33. GLABBEEK (Bunsbeek):

Bunsbeek Castle

Estate of 3 hectares 30 ares (kitchen garden and orchard included), originally an abbey-owned farmstead; eclectic mansion built in 1877, along with a landscape park around the pond; in 1938 the mansion was demolished and replaced by a villa, and the garden partially reshaped in neo-formal style ('Nouveau jardin pittoresque' influence); numerous trees from 19th century layout, e.g. hornbeam tunnel.

34. GLABBEEK (Bunsbeek):

Villa Janssens (or Platton)

Landscape park of 1 hectare 60 ares, surrounding an eclectic villa, created in 1860 and 1900; some age-old trees (hornbeam and chestnut).

35. GLABBEEK (Glabeek-Zuurbemde):

Hof ten Dries

Landscape garden of 87.5 are, developed from 1881 onwards next to a farmstead; the house rebuilt as a villa in 1920; a central open space surrounded by a peripheral path and trees of the 1881-generation; some age-old chestnut trees.

36. GLABBEEK (Glabeek-Zuurbemde):

Villa of notary Mertens

Long-drawn-out garden of 70 are surrounding an eclectic villa built in 1926.

37. GLABBEEK (Glabeek-Zuurbemde):

Zuurbemde Castle

Landscape park of 9 hectares, inspired by Bühler, surrounding a beautiful mansion (horseshoe-shaped groundplan) built between 1849 and 1860; destruction of the park's western half and splitting up of the estate after 1900; remnants of the 1850 planting (silver maples).

38. GLABBEEK (Kapellen):**Presbytery of Our Lady's parish**

Presbytery garden of 65 are with typical dual structure.

39. OUD-HEVERLEE / BIERBEEK / LEUVEN:**Heverlee and Meerdaal forests**

Two forest areas, about 2500 hectares, laid out in 1727-1770 as an extension of the ducal gardens in Heverlee; classical checkerboard pattern with two 'étoiles', dotted with 'salons' or 'chambres de verdure'; the 'Montparnasse' is a monumental belvedere-hill with remnants of the original plantation with lime trees; alleys replanted with purple beech and red oak in 1850-1860.

40. OUD-HEVERLEE (Blanden):**Château de Namur**

Garden overshadowed by trees, circa 30 ares, adjoining an 18th-century inn partially rebuilt into a villa around 1912.

41. OUD-HEVERLEE (Blanden):**Villa Chantilly**

Garden overshadowed by trees, almost 3.5 hectares, adjoining a forest house or hunting lodge rebuilt as a residential villa around 1917.

42. OUD-HEVERLEE (Oud-Heverlee):**Het Zoet Water (Sweet Water)**

Picturesque site surrounded by woodland, with ponds and moated 16th-century manor; baroque chapel; a favourite target for excursions from 1800 on; developed into a regional tourist attraction since 1930, with rowing facilities, pubs, restaurants and a 'lunapark' (now municipal recreation park); severely mutilated by a concrete road in 1951-1952.

43. OUD-HEVERLEE (Oud-Heverlee):**Harcourt Castle**

Medieval moated site, until about 1600 with two islets; hunting lodge with farmstead from the 16th century on; construction of a neo-classical country-house with coach-house in 1828; informal planting especially with swamp cypresses during the 1920s.

44. OUD-HEVERLEE (Oud-Heverlee):**Villa 'Le Chêneau'**

Garden surrounding a cottage-style villa built circa 1895, initially 1 hectare 16 ares 50 centiares; classical facelift and layout of a 'French' parterre garden with balustrades, sculptures, vases, charmilles,

yew topiary... in the late 1930s; interesting specimen of neo-formal, regular garden design of the interwar period.

45. OUD-HEVERLEE (Oud-Heverlee):**Villa Van Orshoven – equestrian school**

Landscape garden surrounding an eclectic villa built in 1902-1903, initially 1 hectare 13 ares 50 centiares, halved in 1958 en 1992 due to the installment of a riding academy; some rare champion trees.

46. OUD-HEVERLEE (Oud-Heverlee) / LEUVEN (Heverlee):**Philosophers' fountain**

Spring area at the western fringe of Heverlee forest, about 2.5 hectares, (re)appointed after the building of a countryhouse about 1910 by the Dominican friars and anew in 1960; two small basins and a 'canal' overshadowed by swamp cypresses; delightful place.

47. OUD-HEVERLEE (Sint-Joris-Weert):**Villa Grotenhof ('Valvert')**

Garden surrounding a villa built around 1900, laid out on a western slope of the Dyle valley, with a nice panorama; 64 ares, example of a 'borrowscape'.

48. OUD-HEVERLEE (Sint-Joris-Weert):**former presbytery of St George's parish**

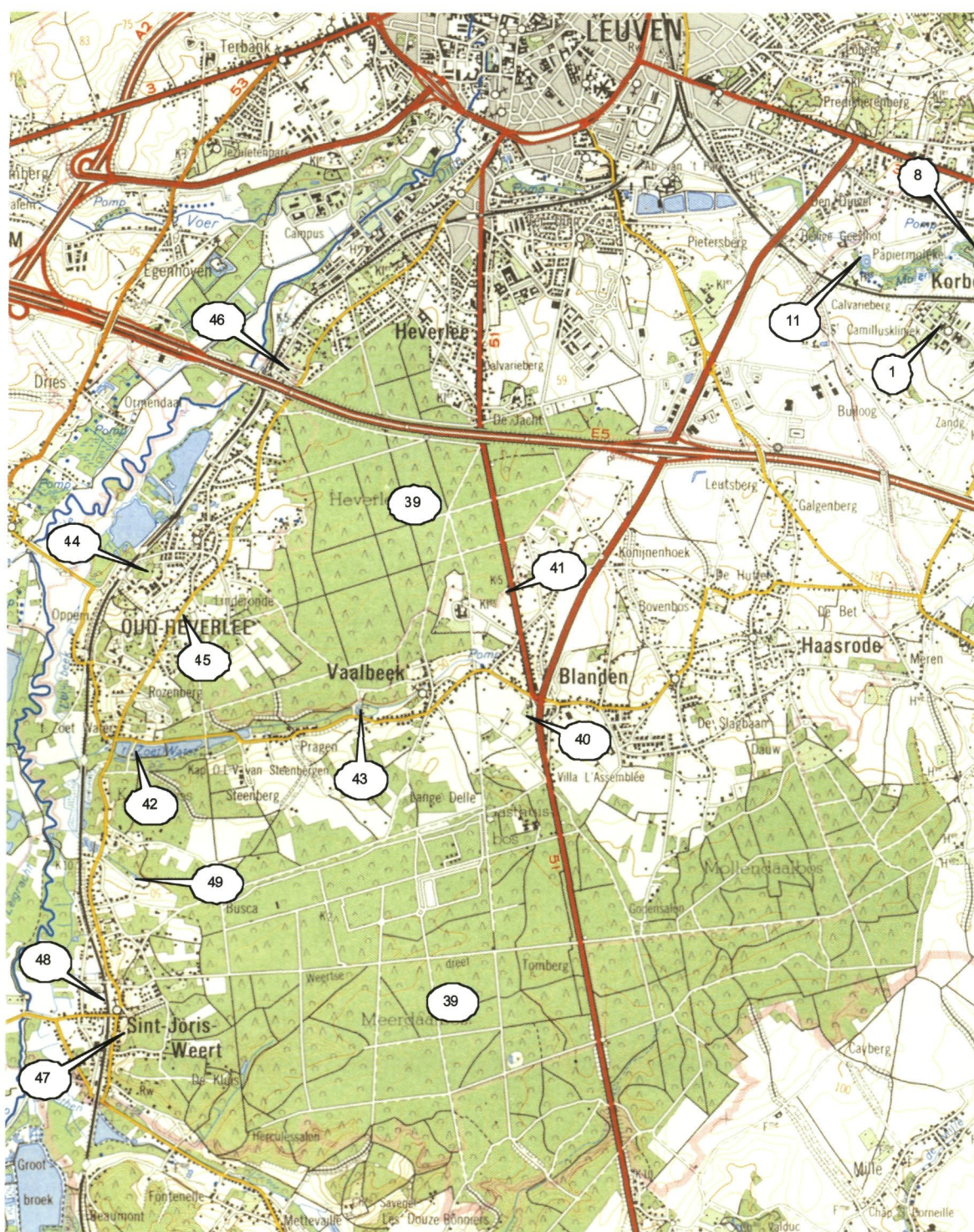
Relic of a walled garden, 21 are, surrounding a presbytery built around 1900, in substitution for a walled presbytery built in 1687.

49. OUD-HEVERLEE (Sint-Joris-Weert):**Swiggershof**

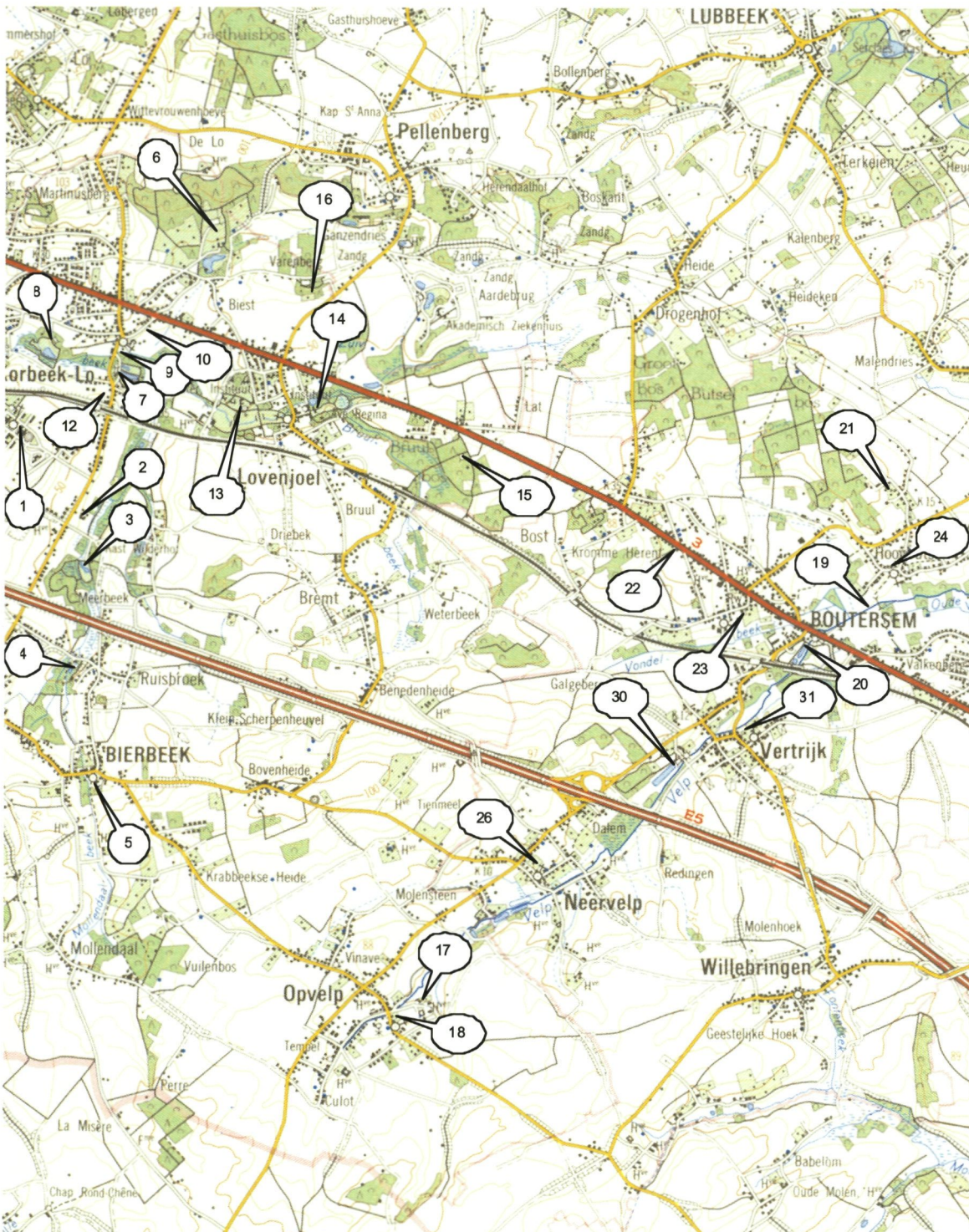
Tenant farm in a vale with ponds, from the 17th century on a with country house; rebuilt into a neo-classical mansion with outbuilding (coach house and farmstead combined) and surrounded by a landscaped park of nearly 10 hectares, of which two thirds woodland.

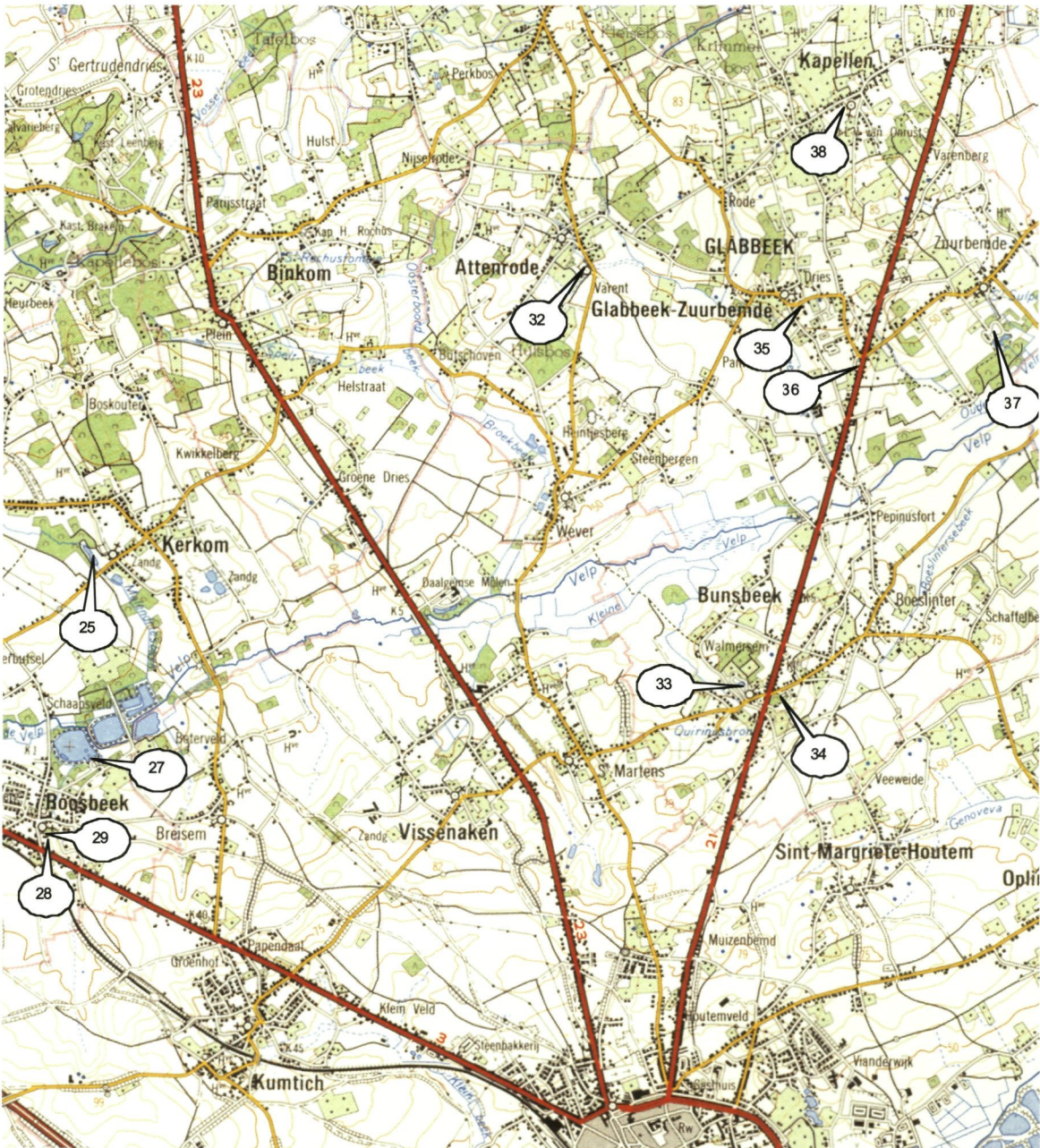
Kaarten met situering van de besproken tuinen en parken

◀ Het kasteel met de twee gezichten: het Hof van Kerkom met een oude tulpenboom op de voorgrond (foto O. Pauwels, 1999)

◀ Het Kasteel van Kwabeek te Boutersem-Verrijck omgeven door een 19de-eeuws landschappelijk park, aangekocht door de gemeente in 1980 (foto O. Pauwels, 1999)

Overzicht van kwaliteiten en kenmerken

● = Primair gegeven waaromheen de tuin of het park is ontstaan

feodale kasteelmotte met neerhof (neerhof-opperhofstructuur)

hofstede met huis van plaisantie

abdij of klooster

molenvijver

pastorie

nieuwe inplanting 1800-1899

nieuwe inplanting 1900-1940

○ = Verdwenen, op het microreliëf of een paar bomen na

◆ = Kwaliteiten

historische 'leesbaarheid' van de site, diverse historische lagen herkenbaar

uitgesproken tuin- of parkarchitecturale kwaliteit, architecturaal microreliëf

boeiende gezichten en perspectieven

visuele relatie met het omliggende landschap, zichtlijnen naar buiten

diverse oude en dikke bomen

talrijke soorten en variëteiten van bomen of struiken

rijke inheemse flora

BIERBEEK														1. Sint-Kamillusgesticht
					●				◆	◆				2. Hof ter Eiken
●	●													3. Wilderhof
			●											4. Berkenhof
				●										5. Pastorie van de Sint-Hilariuskerk van Bierbeek
●	●							◆	◆	◆	◆	◆	◆	6. Korbeeks Kasteel (domein Hottat)
			●						◆	◆	◆			7. Vijverhof
	●									◆				8. Hof ten Hooilaard
	●													9. Korbeekhoeve (Caluwaertshoeve)
			●					◆						10. Pastorie van de Heilig Kruiskerk van Korbeek-Lo
				●										11. Papiermoleken
					●									12. 'Villa Germaine'
			●					◆	◆	◆	◆	◆	◆	13. Het Groot Park (domein Salve Mater)
	●							◆	◆	◆		◆	◆	14. Het Klein Park (domein Ave Regina)
					●									15. Zielenberg
					●									16. Varenberg
●						○								17. Kasteel van Opvelp
			●											18. Pastorie van de Sint-Antonius-abtkerk van Opvelp
BOUTERSEM														19. Oud Kasteel van Boutersem
●						○	◆							20. Nieuw Kasteel van Boutersem
			●					◆		◆	◆	◆		21. Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Sterreborne
				●										22. Voormalige brouwerij Polus
	●													23. Pastorie van de Sint- Hilariuskerk van Boutersem
			●											24. Pastorie van de Sint-Martinuskerk van Butsel
	●							◆		◆		◆		25. Hof van Kerkom
			●											26. Pastorie van de Sint-Remigiuskerk van Neervelp
●			●										◆	27. Kasteel van Roosbeek
	●													28. Goed van Peten
			●											29. Pastorie van de Sint-Annakerk van Roosbeek
●			●					◆	◆	◆	◆	◆	◆	30. Kasteel van Kwabeek
			●											31. Pastorie Onze-Lieve-Vrouw- en Sint-Luciakerk van Verrijk

M&L

● = Primair gegeven waaromheen de tuin of het park is ontstaan

feodale kasteelmotte met neerhof (neerhof-opperhofstructuur)

hofstede met huis van plaisantie

abdij of klooster

molenvijver

pastorie

nieuwe inplanting 1800-1899

nieuwe inplanting 1900-1940

○ = Verdwenen, op het microreliëf of een paar bomen na

◆ = Kwaliteiten

historische 'leesbaarheid' van de site, diverse historische lagen herkenbaar

uitgesproken tuin- of parkarchitecturale kwaliteit, architecturaal microreliëf

boeiende gezichten en perspectieven

visuele relatie met het omliggende landschap, zichtlijnen naar buiten

diverse oude en dikke bomen

talrijke soorten en variëteiten van bomen of struiken

rijke inheemse flora

GLABBEK																
●																32. Kasteel van Attenrode
●								◆		◆						33. Kasteel van Bunsbeek
●																34. Villa Janssens (of Platton)
●																35. Hof ten Dries
					●											36. Villa notaris Mertens
●	●							◆	◆			◆				37. Kasteel van Zuurbemde
			●													38. Pastorie van de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Kapellen
OUD-HEVERLEE / BIERBEEK / LEUVEN																
								◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	39. Heverleebos en Meerdaalwoud
OUD-HEVERLEE																
																40. Château de Namur
					●											41. Villa Chantilly
●			●					◆		◆				◆		42. Het Zoet Water
●								◆			◆					43. Kasteel van Harcourt
				●					◆	◆	◆					44. Villa 'Le Chêneau'
					●											45. Villa Van Orshoven – Landelijke Ruiterschool
	●								◆					◆		46. Filosofenfontein (ook Leuven – Heverlee)
					●				◆	◆						47. Villa Grotenhof ('Valvert')
			●													48. Voormalige pastorie van de Sint-Joriskerk
●									◆							49. Swiggershof

Personenregister

- *Albrecht* – aartshertog, 169
- *Antoine, Victorien* – hoogleraar universiteit van Leuven tijdens interbellum, 73, 75, 83
- *Beauduin, Eugène* – suikerindustriël, eigenaar Nieuw Kasteel Boutersem rond 1920, 99
- *Bertrand, Joseph* – suikerindustriël Tienen, bouwheer Nieuw Kasteel Boutersem in 1890, 97, 98, 99
- *Boels, Franciscus* – notaris, eigenaar Hof ten Dries te Glabbeek 1878-1881, 147
- *Bosmans, Paul* – notaris uit Leuven bouwheer Villa Varenberg te Lovenjoel in 1914, 87
- *Bühler, Denis* (1811-1890) – Frans landschaps-architect, 151, 155
- *Bühler, Eugène* (1822-1907) – Frans landschaps-architect, 151, 155
- *Caluwaerts, Philippe* – burgemeester Korbeek-Lo in 1872, 60
- *Colins, Léon* – burgemeester van Leuven, 32, 180
- *Chauvet L.* – architect, Parijs, 52
- *Coulomb, A.* – architect, Parijs, 52
- *Crabeels* – laatste feodale heren van Opvelp, 90
- *de Bersacques, Pierre* – cartograaf-schilder, 169, 174
- *de Biber de Rochelée, Antoine* – baron, eigenaar Vijverhof Korbeek-Lo rond 1890, 51
- *De Caestre, Jean-Jacques* – bouwer Oud Kasteel van Boutersem rond 1650, 94, 121
- *Decoster* – familie, eigenaars kasteelsite Opvelp rond 1850, 91
- *de Dieudonné, Louis-Alexandre* – baron, burgemeester Korbeek-Lo, 14, 40
- *de Dieudonné, Pierre* – baron, burgemeester Korbeek-Lo, 44
- *Defillet, Antoine* – bouwheer 'Villa Germaine' te Korbeek-Lo in 1879, 66
- *De Hertoghe, Prosper* – notaris, eigenaar Hof ten Dries te Glabbeek 1881-1912, 147
- *Dejeneffe, R.* – architect kasteel Bunsbeek in 1938, Brussel, 141, 142
- *de Kerchove d'Exaerde, Georges* – eigenaar Nieuw Kasteel Boutersem rond 1930, 99, 101
- *de la Coste, Edmond-Charles* (1788-1870) – kasteelheer van Zuurbemde, 151
- *de la Coste, Paul-Alexandre* (1825-?) – kasteelheer van Zuurbemde, 154
- *de l'Escaille, Emmanuel* (1759-1826) – kasteelheer Swiggershof en burgemeester Sint-Joris-Weert in 1810, 191, 192
- *de Liedekerke, Robert* – graaf, kasteelheer Kwabeek te Verrijck 1893-1903, 132, 134
- *de Loën d'Enschede, Gaspar* (1810-1851) – baron, kasteelheer Roosbeek rond 1830, 121
- *de Navarro (of Navarra), Rodolf* – kwartiermeester Spaans leger..., kasteelheer Roosbeek rond 1650, 121
- *de Neeff, Felix* – vrederechter, eigenaar Hof ten Dries te Glabbeek vanaf 1912, 147
- *Deschampeleire, Karel* – eigenaar Papiermoleken te Korbeek-Lo in 1920, 64
- *Deschamps, Jean- Martin* – eigenaar Vijverhof te Korbeek-Lo rond 1830, 49
- *de Schouteete de Tervarent, Romain* – ridder, heropbouw Vijverhof te Korbeek-Lo in 1920, 51
- *de Spoelberch, Felix-Xavier* (?-1868) – burggraaf, eigenaar Klein Park te Lovenjoel, 77, 80, 81, 83
- *de Spoelberch, Jan-Hendrik-Jozef* (1766-1838) – burggraaf, eigenaar Groot Park te Lovenjoel, 72, 77
- *de Spoelberch, Karel-Christiaan* (1709-1772) – burggraaf, eigenaar Groot Park en Klein Park te Lovenjoel, 68, 77
- *de Spoelberch, Karel-Victor* (1836-1907) – burggraaf, eigenaar Groot Park en Klein Park te Lovenjoel, 24, 72, 73, 77, 82
- *de Spoelberch, Maximiliaan-Antoon* (1802-1873) – burggraaf, eigenaar Groot Park en Klein Park te Lovenjoel, 70, 72, 73, 75, 77, 80
- *de Turck de Kersbeeck, Karel* – kasteelheer Attenrode rond 1890, 138
- *De Vyvere, Alphonse* – architect van het gesticht Sint-Kamillus te Bierbeek, 23, 28
- *de Wouters de Bouchout, Léon* (1817-1871) – kasteelheer Kwabeek, burgemeester Verrijck, 131
- *de Wouters de Bouchout, Philippe-Antoine* ((1783-1856) – kasteelheer Kwabeek, burgemeester Verrijck, 89, 129, 130
- *d'Udekem* – familie, eigenaars Hof te Udekem te Korbeek-Lo, 14de eeuw, 47
- *Elisabeth* – Belgische koningin, 73
- *Ernst de Bunswyck, Antoine* (1874-1943) – baron, vanaf 1922 kasteelheer Kwabeek te Verrijck, 133
- *Ernst de Bunswyck, Thérèse* (1920-1980) – barones, laatste kasteelvrouw Kwabeek te Verrijck, 127

- *Everaert, C.J.* – landmeter rond 1780, 165
- *Francken, Edward* – architect kapel Onze-Lieve-Vrouw van Sterreborne te Boutersem in 1893, 104
- *Frantzen, Lambert* – inspecteur Water & Bossen rond 1820, 57
- *Frantzen, Theodoris* – rent- en woudmeester hertog van Arenberg, 55, 57
- *Galoppin, Emile-Edmond* (1851-1919) – tuin- en landschapsarchitect, 115
- *Galoppin, Jean-Joseph-Antoine* (1864-1941) – tuin- en landschapsarchitect, 115
- *Gens, Eugène* (1814-1881) – leraar aan athe-neum Antwerpen, schrijver-historicus, 171
- *Gilbert-Ernst, E.* (mevr.) – algemeen legataris K.V. de Spoelberch in 1907, 73, 77
- *Goupy* – familie, kasteel van Kwabeek te Verrijck tijdens 18de eeuw, 129
- *Guislain, Joseph* (1797-1860) – geneesheer-psychiater, Gent, 26
- *Helleputte, Joris* (1852-1925) – architect en politicus, Leuven, 29, 122, 181, 184
- *Hendrickx, Frans* – chauffeur familie Martens te Kerkom rond 1920, 112
- *Hendrickx, Ferdinand* – pachter Wilderhof te Bierbeek, 18de eeuw, 32
- *Hendrickx, Karel* – eigenaar Wilderhof te Bierbeek rond 1830, 32
- *Hottat* – familie, eigenaars Korbeeks Kasteel, 45
- *Isabella* – aartshertogin, dochter van Filips II, 169
- *Jacmart, Charles* – artillerieluitenant, kasteelheer Kwabeek te Verrijck 1903-1922, 132
- *Janssens, Raymond* – notaris uit Tienen, vanaf 1883 eigenaar van villadomein te Bunsbeek, 145
- *Janssens, Jan-Baptist* – rentenier, eigenaar watermolen Boutersem rond 1830, 97
- *Janssens, Philippe* – notaris Tienen, eigenaar Hof van Kerkom rond 1830, 111
- *Joris, Jan-Baptist* – landmeter en cartograaf, 32, 37, 48, 64, 160, 164, 165, 170, 175, 183, 184, 191
- *Ladeuze, Paulin* – monseigneur, rector Katholieke Universiteit Leuven, 24
- *Leguen-Bigotière, René Eusèbe* – voorm. Frans legerkapitein, burgemeester en kasteelheer Bunsbeek 1810, 140
- *Leopold I* – koning van België, 42
- *Lion, Philippe* – koopman uit Leuven, eigenaar Vijverhof te Korbeek-Lo rond 1860, 50
- *Louis-Engelbert*, hertog van Arenberg (1750-1820), 160
- *Martens, Charles* (1866-1921) – advocaat, musicoloog etc., eigenaar Hof van Kerkom vanaf 1902, 113
- *Martens, Edouard* (1831-1902) – hoogleraar botanie-chemie te Leuven, eigenaar Hof van Kerkom vanaf 1877, 112
- *Martens, Martin* (1797-1683) – hoogleraar botanie-chemie te Leuven, 112
- *Massart, Adolphe* – drukker te Leuven, eigenaar Papiermoleken te Korbeek-Lo rond 1830, 63
- *Massart, Jean* (1865 -1925) – botanicus, hoogleraar te Brussel, 171
- *Mattheys, Antonius* – molenaar nabij Vijverhof te Korbeek-Lo rond 1830, 49, 50
- *Mercier, Désiré-Félicien* – kardinaal, 24
- *Mertens, Victor* – notaris, eigenaar villa te Glabbeek, 149
- *Peten, Clement* – paardenfokker te Velm bij Sint-Truiden en Roosbeek, 124
- *Peten, Marcus* – pachter te Roosbeek rond 1830, 123
- *Platton, Henri* – Tiens industrieel, eigenaar villadomein te Bunsbeek rond 1859-1883, 145
- *Polus, Emile* – brouwer te Boutersem vanaf 1901, 105
- *Rosseels, Leopold* – plantenkweker Leuven, eigenaar Berkenhof te Bierbeek, 34
- *Schauten (of Schouten), Charles* – eigenaar Korbeeks Kasteel rond 1830, 39
- *Sibil, Joris* – landmeter (17de eeuw), 31
- *Slotermans, Alexander* – abt Norbertijnenabdij 't Park te Heverlee rond 1750, 61
- *Streythagen, Gilles-François* – jurist, eigenaar Vijverhof te Korbeek-Lo rond 1770, 48
- *Thomas, J.* – architect kasteel Bunsbeek in 1938, Brussel, 141, 142
- *T'Serstevens, Joseph* – eigenaar Villa Chantilly te Blanden rond 1830, 167
- *Van Bemmelen, François-Philibert* (1725-1807) – stadssecretaris Leuven, 10de heer van Lovenjoel, 77
- *Van der Elst* – familie, eigenaars Hof ten Hooilaard in Korbeek-Lo rond 1950, 57
- *Henri Vander Elst, Henri* – tabaksfabrikant, bouwheer villa bij Château de Namur in 1912, 165
- *Van Dormael, Theo* – architect, Leuven, 29, 181
- *Van Leeuw, Leon* – Leuvens industrieel, eigenaar Villa Chantilly te Blanden in 1918, 167
- *Van Schoonbeek* – smid Lovenjoel rond 1850, 72, 81
- *Van Wonterghem, Marc* – tuin- en landschapsarchitect, 34
- *Vesalius, Andreas* (1515-1564) – beroemd arts, 168
- *Vinckenbosch, Albert* – kasteelheer Glabbeek tot 1937, 142
- *Vinckenbosch, Louis* – advocaat, Tiens suiker-industrieel, kasteelheer Glabbeek vanaf 1872, 141
- *Wauters, Alphonse* (1817-1898) – historicus, stadsarchivaris Brussel, 94, 120, 141, 154

DANKWOORD

Onze dank gaat in de eerste plaats uit naar *Louis Blockx* en *Julia Meulemans* van de heemkring 'Libbeke' uit Lubbeek, die ons hun onuitputtelijke collectie oude ansichtkaarten ter beschikking stelden, een onschatbare bron van informatie.

Bij *Emile Notschaele* uit Kessel-Lo konden we een unieke collectie etsen, litho's, tekeningen, kaarten... raadplegen en kopiëren.

Van onschatbare waarde was het archief van het *Kadaster* – directie Brabant te Brussel, waar we dankzij *Guido Pauwels* en wijlen *Danny De Schryver* van een onbeperkte gastvrijheid genoten. Belangrijk was ook het advies van *Dirk De Meyere* van de Nationale Plantentuin te Meise, lid van de 'Werkgroep Nederlandse namen van bomen en struiken' van de Vereniging Botanische Tuinen en Arboreta.

Wij danken ook in het bijzonder *Edgard Goedleven*, voormalig hoofd van de afdeling Monumenten en Landschappen (Brussel); *Luc Kieffer*, hoofd van de afdeling R.O.H.M.-Vlaams-Brabant (Leuven); *Philippe de Spoelberch* (Wespelaar), voorzitter van de Vereniging Belgische Dendrologie en beheerder van de database 'Beltrees', een belangrijke referentie bij de evaluatie van onze dendrologische gegevens.

Verder, in alfabetische volgorde, danken wij:

mevrouw Banneux (bevolkingsdienst gemeente Ukkel); *Guido Bottu* (Monumenten & Landschappen, Leuven); *Jo Braeken* (Monumenten en Landschappen, Brussel); *Annemie Calliau* (Museum dr. Guislain te Gent); *F. Cleyen* (pastoor te Roosbeek-Boutersem); *Sebel de Bie* (Blanden); *Robert Declercq* (Monumenten & Landschappen, Leuven); *Luc De Kezel* (archief provinciaal Broeders van Liefde, Gent); *Herman Devos* (Heemkundige kring te Glabbeek); *Xavier Duquenne* (Brussel); prof. Dr. *Ronny Geers* (K.U. Leuven, Zoötechnisch Centrum, Lovenjoel); *Claude Hollanders de Ouderaen* (erenotar, Brussel); *Johan Hoornaert* (Kessel-Lo); *Jean Ickx* (Rozenhof, Lubbeek); mevrouw *Maréchal* (Maison des Arts, Schaarbeek); *Michel Martens* (kasteel Kerkom); *Nadine Meeus* (gemeentebestuur Boutersem); *Y. Picard* (bevolkingsdienst gemeente Oudergem); *J. Piron* (Lovenjoel); *Bernadette Rumbaut*, Leuven; *Leon Seldeslachts* (Lovenjoel); *Emiel Smeyers* (Kessel-Lo); *F. Swarte* (prior abdij 't Park, Heverlee); *Louis Swevers* (Boutersem); *Walter E.J. Tips* (Bangkok); mevrouw *Uyttebroeck* (bevolkingsdienst gemeente Schaarbeek); *Hugo Van Cleynenbreughel* (Sint-Kamillus, Bierbeek); *Lea Van Hoeymissen* (Oud-Herverlee); *Stefan Van Lani* (archief abdij 't Park, Heverlee); mevrouw *H. Van Poucke* (bevolkingsdienst gemeente Sint-Pieters-Leeuw); *Guy Waltenier* (Centralisatiedienst van de Genealogische en Demografische Navorsingen in België v.z.w., Schaarbeek).

REEKS M&L-CAHIER

- M&L-cahier 1
Glas in lood
- M&L-cahier 2
*Middeleeuwse Muurschilderingen
in Vlaanderen*
- M&L-cahier 3
*De Belgische Art Nouveau en
Art Deco wandtegels / 1880-1940*
- M&L-cahier 4
*Vlaamse en Brabantse retabels
in Belgische monumenten*
- M&L-cahier 5
*Nieuwe impulsen
voor de landschapszorg*
- M&L-cahier 6
*Historische tuinen en parken
van Vlaanderen - Vlaams Brabant*
- M&L-cahier 7
De beeldentaal van symbolen
- M&L-cahier 8
*Historische tuinen en parken
van Vlaanderen - Limburg*

